

Rapport

VERSTERKING LOKALE DEMOCRATIE

**In opdracht van het ministerie van Binnenlandse
Zaken en Koninkrijksrelaties**

Juni 2018

COLOFON

Uitgave

I&O Research
Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam

Rapportnummer

2018/89

Datum

Juni 2018

Opdrachtgever

Ministerie van BZK

Auteurs

Milan Driessen
Peter Kanne

Bestellingen

Exemplaren zijn verkrijgbaar bij de opdrachtgever.

Het overnemen uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.

INHOUDSOPGAVE

1. Inleiding	6
1.1 Achtergrond bij het onderzoek	6
1.2 Doel van het onderzoek	7
1.3 Ontwikkelingen in het gemeentelijk landschap	7
1.4 Onderzoeksverantwoording	9
1.5 Leeswijzer	11
2. Conclusies en oplossingsrichtingen	13
2.1 Conclusies	13
2.2 Oplossingsrichtingen	17
3. De gemeenteraadsverkiezingen van 21 maart 2018: de feiten	19
3.1 Uitkomsten gemeenteraadsverkiezingen.....	20
3.2 Collegevorming	22
3.3 Politieke fragmentatie	22
3.4 Politieke partijen en collegevormingen	26
3.5 Fragmentatie in de raad en het vormen van een college.....	27
4. Vertrouwen in instituties en democratisch proces	30
4.1 Transparante versus ondoorzichtige machtsoriëntatie	30
4.2 Invloed van en vertrouwen in instituties.....	33
4.3 Vertrouwen.....	33
4.4 Invloed	34
4.5 Invloed en vertrouwen	36
4.6 Machtsoriëntatie.....	37
4.7 Machtsoriëntatie, invloed en vertrouwen	38

5.	Het politieke aanbod & houdingen t.a.v. de (gemeentelijke) democratie	40
5.1	Politieke interesse en kennis	40
5.2	Het volgen van de verkiezingen en collegeonderhandelingen.....	40
5.3	Samenhang tevredenheid met verschillende vormen van bestuur	43
5.4	Tevredenheid met de Nederlandse democratie	44
5.5	Tevredenheid met (gemeentelijke) democratie naar achtergrondkenmerken	46
5.6	Tevredenheid met de democratie en politieke fragmentatie	48
5.7	Politieke houdingen t.a.v. de gemeentelijke politiek in de tijd.....	49
5.8	Politiek cynisme in de tijd	53
5.9	Politiek cynisme naar achtergrondkenmerken	56
5.10	Politiek cynisme en fragmentatie.....	57
5.11	Meningen over partijpolitiek aanbod in de tijd.....	58
5.12	Lokale versus landelijke politiek.....	60
5.13	Stemmotieven	61
5.14	De persoon in de gemeentelijke politiek.....	61
5.15	Partijpolitiek aanbod.....	63
6.	Aanpassingen aan of aanvullingen op de gemeentelijke democratie?	66
6.1	Moet democratisch stelsel worden aangepast?	66
6.2	Aanvullende democratische vormen.....	69
6.3	Aanvullende democratische vormen naar achtergrondkenmerken	71

1

HOOFDSTUK

Inleiding

1. Inleiding

1.1 Achtergrond bij het onderzoek

I&O Research heeft in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) een longitudinaal onderzoek uitgevoerd naar de relatie tussen het politieke aanbod in de gemeentepolitiek en de manier waarop kiezers hierop reageren en hun oordeel over hebben.

Dit onderzoek is een uitbreiding van de stageopdracht van Milan Driessen¹: een onderzoek naar de houdingen ten aanzien van de lokale democratie onder de Nederlandse bevolking.

Minister Ollongren heeft uitgesproken te streven naar een sterkere relatie tussen burgers en politieke ambtsdragers, zoals verwoord in het Actieprogramma Versterking Lokale Democratie en Bestuur. De Nederlandse overheid – in het bijzonder het ministerie van BZK – heeft zich in de afgelopen jaren samen met organisaties zoals de Vereniging voor Nederlandse Gemeenten (VNG), de Raad voor het Openbaar Bestuur (Rob), de Nederlandse Vereniging voor Raadsleden en de Vereniging van Griffiers (VVG) sterk gemaakt voor het verder ontwikkelen van het Nederlandse bestuurlijke stelsel². De ambtelijke belangenorganisaties constateren dat de lokale democratie na de dualisering en decentralisaties van het begin van de eeuw in een spagaat terecht is gekomen; gemeentelijke taken en verantwoordelijkheden zijn in onbalans met de middelen die gemeenten hebben³. Sterker nog, de positie van de gemeenteraad als democratisch platform bij uitstek neemt af.

De Denktank VNG 2016 – voorgezeten door huidig minister Ollongren – heeft aanbevolen de 'kruispuntfunctie' van de gemeenteraad te versterken. Dit wil zeggen dat de gemeenteraad als een platform dient dat de burger verbindt met het bestuur. Door de gemeenteraad een meer vertegenwoordigende functie te laten vervullen en tegelijkertijd deliberatieve inspraakvormen te faciliteren, is de Denktank van mening dat de politieke tevredenheid van burgers gewaarborgd kan worden.

In dit onderzoek maken we inzichtelijk hoe het politieke aanbod in de gemeentelijke politiek (uitgedrukt in al dan niet deelnemende politieke partijen, politieke fragmentatie in de raad en het aantal collegepartijen) de tevredenheid met de (lokale) democratie van kiezers beïnvloedt. Hiermee bieden we het ministerie inzicht in mogelijke positieve en negatieve effecten van het veranderende (en toenemende) aanbod in de gemeentelijke politiek op het oordeel van kiezers, de kansen en bedreigingen die dit biedt en zullen we aanbevelingen doen waarmee het ministerie de lokale democratie verder kan versterken.

¹ Milan Driessen is masterstudent sociale wetenschappen aan de UvA en liep stage bij I&O Research van december 2017 tot juni 2018.

² Commissie Van den Donk, 2016, *Op weg naar een meervoudige democratie*; Raad voor het openbaar bestuur, 2016, 15,9 uur: *De verbindende rol van het raadslid in een vitale democratie*.

³ Vereniging van Nederlandse Gemeenten, 2016, *Maatwerkdemocratie: Naar een krachtiger, trefzekere gemeenteraad*. 2020 als kruispunt in de lokale democratie

1.2 Doel van het onderzoek

In dit onderzoek staat de volgende onderzoeksvraag centraal:

In hoeverre beïnvloedt het politieke aanbod in de gemeentelijke politiek (uitgedrukt in deelnemende politieke partijen) de politieke tevredenheid van kiezers?’

Als deelvragen onderscheiden we:

- Hoe tevreden zijn burgers met hun gemeentebestuur?
- Hoe tevreden zijn burgers met de werking van de democratie?
- In hoeverre hangt het stemgedrag bij de gemeenteraadsverkiezingen samen met politieke tevredenheid en cynisme?
- Heeft politieke fragmentatie in de gemeenteraad invloed op de tevredenheid van burgers met de (lokale) democratie en het gemeentebestuur?
- Wat zijn verklarende variabelen bij deze onderzoeksvragen (gemeentegrootte, het aantal partijen dat meedoet in een gemeente, de mate van fragmentatie, opleiding, leeftijd)?

Secundair is gekeken naar wat aanvullende vormen van democratie, zoals participatie, deliberatieve en directe vormen van democratie (kunnen) betekenen voor de kiezer. Dit betreft echter niet de hoofdvraag voor onderhavig onderzoekstraject.

1.3 Ontwikkelingen in het gemeentelijk landschap

In deze paragraaf beschrijven we enkele begrippen en ontwikkelingen die ten grondslag liggen aan of gebruikt worden in dit onderzoek.

Politieke tevredenheid

De manier waarop burgers zich verhouden tot ‘de politiek’ wordt in de politicologische literatuur ook wel aangeduid als *politieke tevredenheid*. Deze tevredenheid is het resultaat van politiek vertrouwen en de verwachtingen die burgers hebben. De vermaarde politicoloog David Easton (1917-2014) heeft een analytisch raamwerk ontwikkeld waarin onderscheid wordt gemaakt tussen vormen van politieke tevredenheid die gericht zijn op specifieke politieke actoren (*specific support*) en de tevredenheid met het politieke stelsel (*diffuse support*)⁴.

De tevredenheid met hoe de democratie functioneert is een belangrijk onderdeel van *diffuse support*. Deze democratische tevredenheid is afhankelijk van hoe burgers democratie conceptualiseren en in hoeverre dit in hun perceptie wordt nageleefd⁵. Kort gezegd kunnen burgers ook in de ideale democratie de *ervaring* hebben dat de democratie juist gebrekkig is, als gevolg van hoe zij democratie als bestuursvorm interpreteren.

⁴ Easton, 1965, *A Framework for Political Analysis*; 1965, *A Systems Analysis of Political Life*

⁵ Linde en Ekman, 2003, *Satisfaction with democracy: A note on a frequently used indicator in comparative politics*

Hoewel de politieke tevredenheid in Nederland naar internationale maatstaven hoog is, staat de 'staat van onze democratie ter discussie'. Zo wordt er door politici en beleidsmakers dikwijls gesproken over een 'kloof tussen politiek en burgers', over het belang van 'luisteren naar de kiezer' en van 'het vernieuwen van de democratie'. In dit politieke discours ligt de nadruk op het beschermen van de democratie en de rol van politieke partijen en politici in onze parlementaire democratie. Sommige politieke partijen benadrukken dat de politiek geen afspiegeling is van grote delen van de Nederlandse bevolking. Er wordt gesteld dat de representativiteit van het parlement tanende is, wat negatieve gevolgen kan hebben op de responsiviteit van de politiek⁶ en daarmee de democratische legitimiteit zou kunnen ondermijnen. De regering stelde in februari 2017 een staatscommissie parlementair stelsel in. Deze commissie (de commissie Remkes) onderzoekt of er veranderingen nodig zijn in het parlementaire stelsel en in de parlementaire democratie.

Nieuwe partijen

We zien de laatste decennia nieuwe politieke partijen ontstaan die proberen meer oor te hebben voor de wensen van kiezers (denk aan de Partij voor de Vrijheid, Partij voor de Dieren, 50 Plus, DENK of Forum voor Democratie). Voor grote groepen kiezers hebben de 'oude' partijen (CDA, PvdA, VVD – en in mindere mate D66, GroenLinks) hier te weinig oor voor.

De opkomst en het relatieve succes van nieuwe partijen zou volgens sommige onderzoekers een positieve invloed moeten hebben op de algehele politieke tevredenheid. Deze partijen zouden dan moeten worden beschouwd als partijen die een gedeelte van het electoraat beter vertegenwoordigen, aangezien kiezers stemmen op deze partijen en niet op de reeds bestaande partijen⁷. Een toename in het aantal partijen zou dus tot een breder gedeeld gevoel van vertegenwoordiging kunnen leiden, in het bijzonder van kiezers die op de nieuwere partijen stemmen.

Decentralisaties: meer invloed naar de gemeente

Een andere (bestuurlijke) ontwikkeling die in de laatste decennia heeft plaatsgevonden, zijn de decentralisaties van het Rijk (en provincie) naar de gemeenten (decentralisaties in sociaal domein en de Omgevingswet). De gemeentelijke politiek wordt verondersteld dichter bij de burger te staan dan de landelijke overheid, een betere binding met de lokale samenleving te hebben en dus meer maatwerk te kunnen leveren. Idealiter hebben kiezers op gemeenteniveau dus meer te kiezen, wat ten goede zou kunnen komen aan de politiek tevredenheid en politiek cynisme zou kunnen doen afnemen. Ook in de gemeentelijke politiek kan onderscheid gemaakt worden naar specifieke en diffuse politieke elementen. De manier waarop de gemeente bestuurd wordt door een college van Burgemeester en Wethouders, en de rol van de gemeenteraad daarin zijn specifiek van aard. De wijze waarop gemeenten, als onderdeel van de rijksoverheid, zelf beleid kunnen maken en welke beweegruimte zij hebben ten aanzien van landelijk beleid is juist weer heel systemisch van aard (diffuus).

⁶ Met responsiviteit van de overheid bedoelen we: overeenstemming tussen het handelen van de overheid en de wensen en belangen van burgers. Ontleend aan Dr. Margit van Wessel (Wageningen Universiteit, 2011), 'Hoezo luistert de overheid (niet)? Burgerperspectieven op overheidsresponsiviteit'

⁷ Miller en Listhaug, 1990, *Political Parties and Confidence in Government: a Comparison of Norway, Sweden and the United States*

Herindelingen en grotere gemeenten

Parallel aan de decentralisaties zien we het proces van herindeling van gemeenten. Gemeenten gaan op zoek naar schaalvergroting en samenwerking met andere gemeenten. Ze worden opnieuw ingedeeld, fuseren ambtelijk of bestuurlijk en daarmee blijven er minder, maar grotere gemeenten over. Waren er in 1950 nog ruim duizend gemeenten in Nederland, in 2005 was dat gehalveerd naar 467. Op dit moment kent Nederland 380 gemeenten. Voor veel inwoners van Nederland betekent dit dat hun gemeente groter is geworden of wordt en hun gemeentehuizen en -raden niet meer in het eigen dorp te vinden zijn. De Denktank VNG 2016 – destijds voorgezeten door huidig minister Ollongren – noemde 'de effecten van de combinatie van deze drie majeure ontwikkelingen (dualisering, herindelingen en decentralisaties) voor de lokale politieke controle en kaderstelling (...) onvoldoende doordacht'⁸. Deze ontwikkeling zou dientengevolge negatief zijn voor de politieke tevredenheid van burgers in die gemeenten.

Deliberatieve en directe democratie

In het onderzoek dat I&O Research eind 2017, begin 2018 uitvoerde voor Vrij Nederland en Nieuwsuur⁹ zagen we dat vooral hoger opgeleiden deliberatieve aanvullingen op de representatieve democratie willen (zoals het 'burgerinitiatief', het 'right to challenge' of een 'burgerbegroting'), terwijl lager opgeleiden beduidend vaker dan hoger opgeleiden pleiten voor vormen van directe democratie (zoals referenda en de gekozen burgemeester). Onder lager opgeleiden is er ook steun voor alternatieven als het burgerinitiatief, het 'right to challenge' of de burgerbegroting, maar in de praktijk zien we dat bij deliberatieve vormen – bijeenkomsten waar groepen burgers geacht worden met elkaar tot besluiten te komen – hoger opgeleiden vaak oververtegenwoordigd zijn en de discussies domineren¹⁰. Het is derhalve de vraag of deze vormen de politieke tevredenheid onder lager opgeleiden kunnen doen toenemen en het politiek cynisme doen afnemen.

Ondertussen is het einde van het raadgevend referendum aanstaande, daar het kabinet Rutte III dit voornemen heeft uitgesproken, en worden juist de deliberatieve inspraakvormen omarmd als bestuurlijke vernieuwingen die de Nederlandse democratie moeten gaan revitaliseren. Deze democratische aanvullingen worden verondersteld de responsiviteit van de politiek te vergroten door burgers te laten meebeslissen over hun eigen samenleving.

1.4 Onderzoeksverantwoording

Dit rapport is tot stand gekomen door verschillende typen data te verzamelen en te analyseren.

- longitudinale kwantitatieve data uit het I&O Research Panel;
- kwalitatieve diepte-interviews;
- het coderen van alle deelnemende partijen in alle gemeenten waar gemeenteraadsverkiezingen waren en het coderen van de partijen die na de verkiezingen zitting hebben in de colleges van B&W.

⁸ *Vereniging van Nederlandse Gemeenten, 2016, Maatwerkdemocratie: Naar een krachtiger, trefzekere gemeenteraad 2020 als kruispunt in de lokale democratie*

⁹ "Democratie hoeft niet op schop, maar lager opgeleiden willen meer stem". I&O Research, februari 2018.

¹⁰ Zie ook 'Lusten en lasten van de meervoudige democratie', p. 30. Wim Voermans, Geerten Waling en Abram Klop, Universiteit Leiden. November 2017.

Kwantitatieve data

Binnen het I&O Research Panel hebben we een viertal metingen uitgevoerd onder dezelfde respondenten tussen februari en mei 2018. Twee van deze metingen vonden plaats voorafgaand aan de verkiezingen, één nameting direct na de verkiezingen en één nameting na twee maanden. In onderstaande tabel staat weergegeven hoeveel mensen er in totaal voor iedere meting zijn bevestigd (bruto n) en hoeveel van dezelfde personen de opvolgende metingen hebben ingevuld (netto n). De kwantitatieve resultaten die in dit rapport gepresenteerd worden zijn gebaseerd op een netto steekproef van 1.582 respondenten die aan alle vier de metingen hebben deelgenomen.

Alle kwantitatieve metingen zijn uitgevoerd door de respondenten online vragenlijsten voor te leggen met vragen en stellingen over politieke houdingen, de (lokale) democratie, politieke participatie en stemgedrag. De data is gewogen volgens de richtlijnen van de Gouden Standaard naar leeftijd, geslacht, opleidingsniveau en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2017. De data is dus representatief voor deze achtergrondkenmerken, maar met een kanttekening: de respondenten in dit onderzoek wijken op sommige punten af van de Nederlandse populatie. Alleen data afkomstig van respondenten die vier keer hebben deelgenomen aan de metingen zijn meegenomen in de analyse. Het lag in de lijn der verwachting dat deze respondenten afwijken van de Nederlandse populatie wat betreft hun politieke interesse¹¹.

Tabel 1.1

Weergave veldwerkperioden (met bruto en netto steekproeven voor kwantitatieve metingen)

METING	DATUM	BRUTO N	NETTO N
Februari-meting (voormeting)	2-6 februari	3.576	3.576
Maart-meting (voormeting)	8-12 maart	4.413	2.405
April-meting (nameting)	22 maart – 4 april	12.084	2.180
Diepte-interviews	24 april – 1 mei	32	-
Mei-meting (nameting)	25-30 mei	1.582	1.582

Kwantificeren van politieke situatie per gemeente

De kwantitatieve data op persoonsniveau is aangevuld met gemeentespecifieke kenmerken, zoals het aantal collegepartijen, het aantal zetels, het aantal partijen in de raad en hun zetelaantallen. Deze gegevens zijn handmatig verzameld voor alle Nederlandse gemeenten. Hoewel de gegevens van de gemeenteraadsverkiezingen van 2014 beschikbaar zijn, hebben we er voor gekozen de politieke situatie zoals deze was op 11 maart 2018 op te nemen. Bij lokale samenwerkingen of lijstverbindingen zijn de zetels opgesplitst naar de landelijke en lokale partijen die samenwerken.

Wanneer GroenLinks en Partij van de Arbeid onder de naam "PvdA-GL" in de gemeenteraad zitten, is dit opgenomen als één partij maar met losse zetelaantallen voor beide partijen. In Borsele bijvoorbeeld heeft de combinatie CU-SGP vijf zetels behaald: dit betekent dat er tweeënhalve zetel naar de CU en naar de SGP gaan, terwijl de combinatie als één partij geldt. Op deze manier kunnen we de zetelaantallen inclusief de lokale samenwerkingen beter benaderen dan wanneer we de lokale samenwerkingen als lokale partijen of als afzonderlijke landelijke partijen zouden beschouwen.

Daarnaast is geïnventariseerd in welke gemeenten er op 31 mei al een nieuw college was aangetreden en zo ja, welke partijen dat college vormen¹².

¹¹ Binnen onze netto steekproef was het opkomstpercentage 80 procent, tegen 54 procent in werkelijkheid.

¹² De inventarisatie is afkomstig van de NOS, zie ook:

<https://nos.nl/artikel/2232287-gemeentelijke-formaties-gaan-trager-een-derde-is-nog-steeds-niet-rond.html>

Kwalitatieve data

De voorlopige uitkomsten op basis van de voormetingen en de eerste nameting zijn verder uitgediept door middel van 32 één-op-één diepte-interviews. Deze interviews zijn gehouden in Amsterdam (6), Enschede (7), Groningen (6), Rotterdam (6) en Tilburg (7). De 32 respondenten die zijn geïnterviewd zijn afkomstig uit alle provincies (met uitzondering van Zeeland), uit grote en uit kleine gemeenten. Ook verschillen deze respondenten naar leeftijd (19-76), stemgedrag en opleidingsniveau.

Op basis van de gehouden interviews (en de voorlopige kwantitatieve uitkomsten) is vervolgens de vragenlijst voor de laatste nameting opgemaakt. Beknopte samenvattingen van de interviews van 18 respondenten met interessante cases zijn opgenomen in het rapport.

1.5 Leeswijzer

In dit rapport behandelen we de analyses van bovenstaande in de volgende hoofdstukken:

1 *Achtergrond bij het onderzoek*

De achtergronden, onderzoeksdoelstellingen en enkele relevante ontwikkelingen in het gemeentelijk landschap

2 *Conclusies en oplossingsrichtingen*

De belangrijkste bevindingen, aangevuld met enkele oplossingsrichtingen.

3 *De gemeenteraadsverkiezingen van 21 maart 2018: de feiten*

De uitkomsten van de gemeenteraadsverkiezingen, het aantal raadszetels voor en na de verkiezingen, winst en verlies per deelnemende partij. Het gemiddeld aantal partijen in de gemeenteraden. Het aantal gemeenten waar op het moment dat het onderzoek werd uitgevoerd al colleges gevormd waren. Politieke fragmentatie: wat is het, is het af- of toegenomen? Zo ja, in welk type gemeenten?

4 *Vertrouwen in instituties en democratisch proces*

In welke instituties en beroepsgroepen hebben kiezers vertrouwen, en bij welke van hen ligt de macht? Welke machtsoriëntatie hangen kiezers aan: een transparante of ondoorzichtige machtsoriëntatie?

5 *Het politieke aanbod & houdingen t.a.v. de (gemeentelijke) democratie*

Politieke interesse, het volgen van de gemeenteraadsverkiezingen en de collegeonderhandelingen daarna. Tevredenheid met het bestuur, tevredenheid met de (lokale) democratie, politiek cynisme. Politieke houdingen t.a.v. de gemeentelijke politiek. Hoe hebben deze doelvariabelen zich in de tijd ontwikkeld? Welke verklaringen zijn daarvoor te geven?

De lokale politiek: welke motieven hadden kiezers bij de gr-verkiezingen, wat is de rol van de persoon van de lokale politicus daarbij?

6 *Aanpassingen aan of aanvullingen op de gemeentelijke democratie?*

Moet democratisch stelsel worden aangepast? Welke aanvullende vormen – participatieve, deliberatieve, directe democratie – spreken welke kiezersgroepen aan?

Diepte-interviews: beknopte verslagen in kaders

Tussen de uitkomsten in bovenstaande hoofdstukken geven we in kaders ('INTERVIEWS') beknopte weergaven van diepte-interviews. Deze interviews zijn niet representatief voor de betreffende gemeenten of type inwoners, maar geven een persoonlijke illustratie van hoe kiezers de gemeentelijke democratie ervaren.

2

HOOFDSTUK

Conclusies en oplossingsrichtingen

2. Conclusies en oplossingsrichtingen

2.1 Conclusies

Tevredenheid met (gemeentelijke) democratie

Nederlandse kiezers zijn over het algemeen positief gestemd over de manier waarop de democratie in Nederland en in hun gemeente functioneert. Er is sterke samenhang tussen deze twee parameters. Bijna de helft van de kiezers beoordeelt de democratie in beide gevallen met een voldoende, terwijl ongeveer een derde de democratie in Nederland en gemeente een acht of hoger geeft. Bijna een kwart (23%) geeft de democratie in Nederland een onvoldoende, terwijl twintig procent de gemeentelijke democratie een vijf of lager geeft.

Hoger opgeleiden zijn tevredener met het functioneren van de gemeentelijke democratie dan lager opgeleiden. Ook de manier waarop mensen kijken naar hoe de democratie werkt (hun machtsoriëntatie) heeft invloed op de tevredenheid. Degenen met een ondoorzichtige machtsoriëntatie (mensen die denken dat de besluitvorming niet democratisch – in de Tweede Kamer of gemeenteraad – maar onzichtbaar via machtselites en dergelijke plaatsvindt) zijn veel minder tevreden dan degenen met een transparante machtsoriëntatie.

Verkiezingen als peepil van de democratie

De gemeenteraadsverkiezingen lijken enigszins te functioneren als een kortwerkende 'peppil': de tevredenheid met de democratie neemt direct na de verkiezingen licht toe en politiek cynisme neemt licht af. De effecten zijn klein (maar significant) en vlakken ook weer enigszins af na enkele maanden. Maar door het hele onderzoek spreekt een algemene acceptatie van het politieke proces.

Veel kiezers in dit onderzoek hebben de gemeenteraadsverkiezingen, de campagne en de uitslagen op de voet of grotendeels gevolgd (43%). Maar wat er daarna gebeurde volgde maar een kwart (27%) op deze manier. Het heeft er alle schijn van dat de kiezers die de collegeonderhandelingen niet of slechts zijdelings volgden het gevoel hebben dat ze hun democratische plicht gedaan hebben en er tot op zekere hoogte op te vertrouwen dat bestuurders en raadsleden doen wat nodig is. Dit zien we terug in de diepte-interviews: weerbare kiezers die kunnen leven met verkiezingsuitslagen, ook als hun partij verliest en niet in het college van B&W komt. Zolang iedereen zich maar aan de regels van het spel houdt.

Marginale invloed van politieke fragmentatie in de gemeenteraad

Het aantal partijen per gemeenteraad is – als de uitkomsten van de gemeenteraadsverkiezingen van 2014 en 2018 met elkaar worden vergeleken – toegenomen met ongeveer een halve partij¹³. In dit onderzoek vergelijken we echter de situatie op 11 maart met de situatie direct na de verkiezingen – voor de gemeenten waar in maart 2018 verkiezingen waren – en dan is er sprake van een lichte afname: van 7,76 naar 7,63 partijen per gemeenteraad. Wel is er sprake van nivellering van partijen, ook wel 'fragmentatie' genoemd. Deze nivellerings-trend tussen partijen kunnen we laten zien door de mate van *politieke fragmentatie* te meten. Deze fragmentatiemaat¹⁴ laat voor de onderzoeksperiode zien dat het aantal partijen van gelijke grootte – ofwel effectieve partijen – in de gemeenteraden is toegenomen van 6,0 naar 6,8.

De toegenomen fragmentatie is – voor zover we op basis van dit onderzoek kunnen concluderen – niet van invloed op politieke tevredenheid of cynisme.

¹³ Zie Otjes (2018), *Montesquieu Instituut 26 maart 2018*.

¹⁴ Ontleend aan Boogers, 2013.

In alle gemeenten waar verkiezingen waren zijn burgers zich direct na de verkiezingen beter vertegenwoordigd gaan voelen, twee maanden later voelden zij zich weer (iets) slechter vertegenwoordigd door hun gemeenteraad. Burgers in gemeenten met een meer gefragmenteerde gemeenteraad voelen zich niet beter of slechter vertegenwoordigd dan burgers in gemeenten waar de fragmentatie niet is toegenomen. Ook burgers uit gemeenten waar in maart geen verkiezingen waren, voelden zich in mei minder goed vertegenwoordigd door hun gemeenteraad. Hetzelfde zien we voor politiek cynisme. Direct na de verkiezingen nam het politiek cynisme significant af, om een maand later weer toe te nemen. Deze ontwikkeling hangt niet samen met de toename van fragmentatie. In gemeenten waar de politieke fragmentatie is toegenomen zijn kiezers iets minder cynisch geworden na de verkiezingen, waarna er weer een kleine stijging optreedt. Maar dit fenomeen zien we in dezelfde mate in gemeenten waar de politieke fragmentatie is afgenomen, stabiel is gebleven of waar geen verkiezingen plaatsvonden.

Buitensluiten van de winnaar als ondemocratisch ervaren

Het buitensluiten van partijen die winnen en/of de grootste worden (zoals in Barendrecht, Tilburg en Rotterdam gebeurt/gebeurde) wordt door meer mensen af- dan goedgekeurd, zowel door aanhangers van deze partijen als door tegenstanders. De helft van de kiezers (51%) vindt het ondemocratisch als de partij die de grootste is geworden niet mee mag doen in het college, een kwart (25%) is het daar niet mee eens. Een geïnterviewde:

"Ik keur uitsluiting van bepaalde partijen enigszins af. Je krijgt ongelukkige burgers als je partijen uitsluit. We leven in een democratie, je moet naar de meerderheid luisteren, ongeacht de politieke visie in kwestie. Aan de andere kant, bij elkaar hebben de groepen die niet met Smolders willen samenwerken ook een meerderheid. (GroenLinks-stemmer uit Tilburg)

Persoonlijk contact politicus heeft correlatie met politiek cynisme

Bij de gemeenteraadsverkiezingen lieten kiezers hun partijkeuze vooral afhangen van de standpunten van de partijen in de gemeente en probeerde men met zijn of haar stem een stabiel gemeentebestuur te bewerkstelligen. De persoon van de lijsttrekker lijkt – tussen alle stemmotieven – van bescheiden invloed op de partijkeuze. Tien procent noemt de lokale lijsttrekker als reden om op de betreffende partij te stemmen. Maar meer mensen dan die tien procent – namelijk 29 procent – kenden de kandidaat waar ze op stemden persoonlijk. Vooral in kleinere, niet-stedelijke gemeenten is men beter bekend met degene wiens naam men aankruiste op het stembiljet. Dit komt vaker voor in de noordelijke en zuidelijke provincies dan in het westen of oosten van het land. Er is een duidelijke, negatieve relatie tussen het kennen van de kandidaat en politiek cynisme: degenen die de kandidaat waarop ze stemden persoonlijk kenden zijn het minst cynisch en hebben het meeste vertrouwen.

"Mensen stemmen bijna altijd op iemand uit de eigen kern of dorp, omdat ze die kennen en vertrouwen. Dat is een belangrijke voorwaarde voor stemkeuze hier in de regio." (Kiezer uit Drenthe)

"Wij stemmen in Sittard niet overtuigd op een partij, wij stemmen op een persoon. Ik stem al vele jaren op dezelfde man. Ik ken hem persoonlijk en daardoor heb ik altijd al veel aan hem gehad. Je weet gewoon: die persoon is betrouwbaar. En dat is het belangrijkste." (Kiezer uit Limburg)

Vertrouwen en invloed: relatief weinig vertrouwen in belangrijke democratische instituties

Ondanks het overwegend positieve oordeel over het functioneren van de (gemeentelijke) democratie, is er wel reden tot enige zorg. Grote groepen burgers veronderstellen dat niet gekozen instanties veel invloed hebben op de besluitvorming en hebben weinig vertrouwen in deze instanties.

Positief is dat kiezers de Tweede Kamer en de gemeenteraad veel invloed toekennen en hierin ook vertrouwen hebben. Politieke partijen en de EU, daarentegen, worden wel invloed toegedicht, maar hierin heeft slechts een derde van de kiezers vertrouwen. Hetzelfde geldt voor niet-gekozen spelers als grote industrie bedrijven, banken, techbedrijven, farmaceutische bedrijven en werkgeversorganisaties. Een meerderheid van de kiezers denkt dat ook deze partijen veel invloed hebben op de politieke besluitvorming, terwijl men hier weinig vertrouwen in heeft. Het meest geeft het nog te denken dat burgers/kiezers door een (nipte) meerderheid vertrouwd worden, maar dat hen relatief weinig – het minst van alle voorgelegde groepen en instituties – invloed wordt toegedicht.

Het verklaart waarom slechts een kwart (27%) van de kiezers een *transparante machtsoriëntatie* aanhangt. Zij zijn ervan overtuigd dat *besluiten worden genomen op een transparante manier, dat burgers hier invloed op hebben door te stemmen en op andere manieren hun stem te laten horen*. Eveneens een kwart (26%) van de kiezers hangt echter een ondoorzichtige machtsoriëntatie aan. Zij geloven dat *er krachten zijn die aan de touwtjes trekken, al is het niet altijd duidelijk wie dat zijn. Dat de macht eigenlijk ligt bij 'de markt', 'multinationals', een 'machtselite', het 'partijkartel' of bijvoorbeeld bij 'de linkse kerk'*.¹⁵

Aanpassingen aan de democratie nodig?

Op basis van dit onderzoek zien we geen dwingende reden het gemeentelijke democratische stelsel ingrijpend aan te passen. Aanvullingen op het huidige stelsel zijn wel wenselijk.

Drie op de tien kiezers vinden dat de gemeentelijke democratie aangepast moet worden, waarvan het merendeel denkt aan aanvullingen (21%) en slechts een relatief klein (9%) het hele gemeentelijk democratisch stelsel op de schop wil nemen. Bijna de helft (48%) vindt dat er geen aanpassingen nodig zijn en 22 procent weet het niet.

Lager opgeleiden vinden minder vaak dan hoger opgeleiden dat alles mag blijven zoals het is (41% versus 55%), maar dat vertaalt zich niet in de behoefte aan grootscheepse veranderingen.

Vooraf kiezers met een ondoorzichtige machtsoriëntatie willen relatief vaak (in 49% van de gevallen) dat de gemeentelijke democratie wordt aangepast.

Draagvlak voor democratische aanvullingen

Kiezers staan positief tegenover toevoegingen aan de lokale democratie die uitgaan van inspraak, dialoog en participatie. Kiezers die aanvullingen op de gemeentelijke democratie willen, noemen (spontaan) onder andere lokale referenda (al dan niet bindend), de gekozen burgemeester en meer inspraak voor wijk- en buurtraden. Negen op de tien kiezers zijn positief over vormen waarin burgers actief meepraten over problemen en oplossingen ontwikkeld door de gemeente. Een vorm waarin meer initiatief bij de burgers ligt, het laten aandragen en ontwikkelen van oplossingen door burgers zelf, vinden ruim acht op de tien kiezers een goede aanvulling op de lokale democratie. Het idee burgers zelf oplossingen voor hun buurt uit te laten voeren wordt door ruim zes op de tien gedragen.

Ook het lokale referendum wordt door ruim zestig procent gezien als een goede democratische aanvulling, de gekozen burgemeester door de helft van de kiezers.

¹⁵ Zie hoofdstuk 4 voor de letterlijke omschrijving.

Participatie en deliberatie

Vormen van deliberatieve democratie zijn populair onder zowel lager als hoger opgeleiden, maar hoger opgeleiden participeren hier meer in dan lager opgeleiden. Naarmate het initiatief meer bij de burgers komt te liggen nemen zowel het draagvlak als de participatiebereidheid onder lager opgeleiden meer af dan onder hoger opgeleiden.

Uit de diepte-interviews blijkt dat de kennis van democratische alternatieven zoals Right to Challenge, G1000, Burgerinitiatieven en dergelijken zeer klein is. Meer reguliere 'instituten' als wijkraden, ouderraden, informatie- en inspreekbijeekkomsten en WMO-adviesraden zijn wel spontaan bekend bij burgers en hier wordt ook aanzienlijk in geparticipeerd.

De bereidheid te participeren is er als problemen dichtbij de mensen staan, hen zelf raken en ze het gevoel hebben serieus te worden genomen door de gemeente. Vooral burgers die relatief tevreden zijn en beschikken over 'democratische vaardigheden' zullen (uit zichzelf) participeren.

Uit de diepte-interviews komt al met al een beeld naar voren van burgers die in meer of mindere mate participeren, daar goede en minder goede ervaringen mee hebben, en doorgaans redelijk goed kunnen omgaan met teleurstellingen en begrip hebben voor het politieke proces. Mits ze op een fatsoenlijke, responsieve manier behandeld worden.

"Ik ben wel tevreden met de manier hoe democratie in onze gemeente functioneert, maar als je aan het woord wil komen moet je ook wel zelf actie ondernemen. Ik was bij inspraakavonden: of ze luisteren weet ik niet, maar je komt in ieder geval aan het woord."

"Ik heb in 2016 een woonreferendum, tegen de woonvisie van de gemeente, georganiseerd, veel actiegevoerd. De gemeente heeft dat naar mijn idee geboycot door er zo min mogelijk aandacht aan te geven. Dit vond ik heel erg."

Directe democratie

Lager opgeleiden willen graag meer directe democratie als aanvulling op de gemeentelijke democratie. Het lokale referendum en de gekozen burgemeester, twee vormen van directe democratie, zijn populairder onder lager dan hoger opgeleiden. Het is voor lager opgeleiden makkelijker te participeren in een referendum of burgemeestersverkiezing dan in de deliberatieve democratie. Uit de diepte-interviews blijkt dat eveneens, al is er scepsis over wat er mee gedaan wordt.

"Een referendum zou een goede toevoeging aan de lokale politiek zijn, maar dan moet deze wel bindend zijn."

"Directe democratie, zoals referenda, die voegen niks toe. Mensen die er verstand van hebben en die het aangaat, zoals de raadsleden, moeten sommige zaken ook gewoon intern houden en regelen. In plaats van mensen die er weinig verstand van hebben erover te laten beslissen."

2.2 Oplossingsrichtingen

Machtsoriëntatie als handelingsperspectief om sceptische kiezers binnenboord te houden

Het denken in machtsoriëntaties biedt een aanknopingspunt voor een andere benaderingswijze van kiezers door politici, bestuurders en ambtenaren. In ons onderzoek blijkt dat een kwart van de kiezers zichzelf kwalificeert met een ondoorzichtige machtsoriëntatie: zij denken dat de macht niet in 'Den Haag' of in de gemeenteraad ligt, dat ondemocratische instanties meer invloed uitoefenen op de besluitvorming. We zien dat deze indeling een (nog) betere verklaring geeft voor waarom kiezers ontevreden en cynisch zijn dan bijvoorbeeld opleiding of stedelijkheid. Kiezers met een ondoorzichtige machtsoriëntatie zijn het meest ontevreden over de gemeentelijke democratie en willen het vaakst dat deze wordt aangepast, aangevuld of volledig op de schop gaat.

Tegelijkertijd stelt Kemmers – waarschijnlijk terecht – dat institutionele aanpassingen of het meer en beter informeren van kiezers met een ondoorzichtige machtsoriëntatie niet zal helpen dit onbehagen weg te nemen. Ze wantrouwen de overheid daarvoor te veel. Ons onderzoek lijkt dat te bevestigen. Kiezers met een ondoorzichtige machtsoriëntatie hebben in alle instituties – en met name in politieke partijen, de regering, de Tweede Kamer, de gemeenteraad, rechters en de Verenigde Naties – (veel) minder vertrouwen dan gemiddeld. Ze denken (nog) veel meer dan gemiddeld dat burgers geen of heel weinig invloed hebben. En *meer* dan gemiddeld denken ze dat bijvoorbeeld farmaceutische of tech-bedrijven veel invloed op de besluitvorming hebben.

Kemmers et al. pleiten voor sensitiviteitstrainingen voor bestuurders en ambtenaren, zodat politieke barrières worden geslecht. Uit ons onderzoek kan de voorzichtige conclusie worden getrokken dat dit een goede denkrichting kan zijn, aangevuld met vormen van participatie, dialoog, deliberatie en directe democratie.

In tegenstelling tot lager opgeleiden, die slechts mondjesmaat deelnemen aan nieuwe democratische vormen, nemen burgers met een ondoorzichtige machtsoriëntatie wél deel aan deze vormen. Het aanvullen van de lokale democratie met dergelijke initiatieven kan deze groep burgers meer betrokken worden bij de besluitvorming.

Focus op sceptische kiezers

Kiezers met een ondoorzichtige machtsoriëntatie zijn in 66 procent van de gevallen politiek sceptisch en in 26 procent van de gevallen politiek cynisch. Slechts acht procent is geen van beide. Het is raadzamer om – als overheid – er alles aan te doen dat sceptische kiezers niet afglijden naar cynisme dan om te proberen cynische kiezers terug te winnen. Hoewel sceptische kiezers aan vertrouwen winnen rond de verkiezingen, lijken cynici niet beïnvloed te worden door het democratische proces van verkiezingen. In principe kan een sceptische houding van kiezers gezien worden als een goede democratische houding. Sceptische kiezers staan (nog) open voor veel vormen van participatie en inspraak, mits ze het gevoel krijgen dat er echt naar ze geluisterd wordt en er iets met hun inbreng wordt gedaan.

Introduceer vormen waarin deliberatie en directe democratie worden gecombineerd

Hoewel een grootscheepse verbouwing van de lokale democratie niet noodzakelijk is (op grond van dit onderzoek), kan het geen kwaad enkele renovaties en vernieuwingen aan te brengen. Een overheid die zijn burgers actief wil betrekken bij het beleid en tevens hecht aan het gelijkheidsbeginsel, doet er goed aan zowel vormen van deliberatie (dialooggroepen, cocreatie, burgertoppen, burgerbegrotingen, etc.) als vormen van directe democratie (bijvoorbeeld een lokaal referendum) mogelijk te maken. Bij voorkeur in combinatie met elkaar, zodat zowel lager als hoger opgeleiden, mensen met een transparante en met een ondoorzichtige machtsoriëntatie, zich aangesproken zullen voelen en meedoen.

Versterk de persoonlijke band tussen lokaal politicus en kiezer

Gezien de positieve relatie tussen het kennen van de kandidaat en de tevredenheid met de democratie, lijkt het voor de hand te liggen er alles aan te doen de mogelijkheden van lokale politici (financieel) te versterken en lokale politici te stimuleren (en wellicht te trainen) de kiezer meer direct op te zoeken en hechtere, persoonlijke relaties aan te gaan. De overheid zou meer middelen ter beschikking kunnen stellen om de 'kenbaarheid' van lokale politici te vergroten. Ook het stimuleren van lokale media kan hieraan bijdragen

INTERVIEW

Gemeente Hoorn (75.000 inwoners), Noord-Holland.

Man, 76 jaar, MULO. Gepensioneerd. Stemde landelijk en gemeentelijk CDA.

De buurt, de gemeente, Nederland

Ik woon sinds de jaren 80 in Hoorn, daarvoor in dorp X. En het leven tussen de mensen is wel anders dan in een dorp. Je leeft een beetje langs elkaar heen. Voor de rest rustig wonen in Hoorn. Met oud en nieuw zie je om twaalf uur niet eens meer iemand op straat. Zijn heel veel activiteiten in de binnenstad, zoals de vrijmarkt met Koninginnedag. Hoop voorzieningen ook.

Bij ons in de straat is alles 30 km/u gemaakt met drempels, maar ze hebben de fietspaden weggehaald want dat zou veiliger zijn. Dat kan niemand begrijpen. De gemeente zegt dat het veiliger is, maar niemand begrijpt dat. Dat heb ik per mail laten weten aan de wethouder, maar die heeft nooit meer iets van zich laten horen. Heb het ook aan de buurman laten weten, want die is ook van de partij van de wethouder maar niets van gehoord hoor.

Democratie en inspraak in de buurt

Democratie is dat je naar de mensen luistert, dat de mensen wat inspraak hebben en er wat mee gedaan wordt. Als er niks mee gedaan wordt is het van 'ik heb geluisterd, maar we doen toch wat we willen'. De democratie in Hoorn geef ik wel een zeven. Er gebeuren vanuit het gemeentehuis ook echt wel goede dingen. De burgemeester staat wel open voor de mensen.

Achter ons huis is een pad, dat heeft de gemeente laten overwoekeren en vervolgens alles weggehaald en een gazon gemaaid. Maar ze begrijpen niet dat het gemaaid moet worden, tot ik begin te zeuren en dan wordt het weer schoon gemaakt. Heb wel eens voorgesteld dat ik met die machine dat kan gaan maaien, maar je hoort er niks van. Net zoals met de integratie van buitenlanders. Ik heb me gemeld als vrijwilliger bij een stichting die daar om vroeg, maar ze hebben geen taak voor me. Nederlandse taal aanleren, maar dat kon niet want ze gaan al naar school.

Onbehagen

Ik heb gelukkig niet zoveel met het beleid van de gemeente te maken. Ben wel eens bij een raadsvergadering geweest en het is allemaal een beetje soft. Ze durven niks echt aan te pakken, ze nemen geen stelling in. Geen daadkracht. Als de kans er is om mijn stem te laten horen, dan doe ik dat. Maar er wordt niet veel naar me geluisterd.

Ik word er niet door ontmoedigd hoor. In de stad is mijn ene stem natuurlijk ook maar één stem. Toen ik in een dorp woonde zat ik ook bij veel vergaderingen en dan kon je samen wat doen. Kon je op het gemeentehuis iemand aanspreken en dan hoorde je 'dat kan of dat kan niet'. Nu moet het allemaal langs allemaal schijven. In het dorp was je sneller betrokken bij allerlei evenementen. Er zijn veel te veel partijen, landelijke en gemeentelijk. Ik voel me daardoor ook niet vertegenwoordigd in de gemeenteraad. Kiesdrempel omhoog, dan is er misschien minder versnippering.

Verkiezingen

In Hoorn hebben we zes lokale partijen, die zijn veel meer geënt op wat er lokaal gebeurt. Niet meer dat VVD of CDA door krijgen vanuit Den Haag. Er is geen lijntje meer naar Den Haag, anders kun je feedback krijgen uit de Haagse politiek. Als er moeilijke onderwerpen zijn waar je zelf niet zoveel kunt doen, dan heb je wel een [substantiële] achterban die je om een mening kunt vragen. Ze zijn er nog niet uit, maar goede zaak dat CDA meepraat. Ik volg dat via een online nieuwsbrief van de gemeente en een gratis huis-aan-huisblad waar ook alles in staat.

3

HOOFDSTUK

De gemeenteraadsverkiezingen van 21 maart 2018: de feiten

3. De gemeenteraadsverkiezingen van 21 maart 2018: de feiten

De gemeenteraadsverkiezingen van maart 2018 bieden verschillende interessante perspectieven voor onderzoek naar politiek vertrouwen, tevredenheid met de (lokale) democratie en politiek cynisme. In deze paragraaf zetten we een aantal feitelijkheden met betrekking tot de gemeenteraadsverkiezingen van 21 maart op een rij. Bij de gemeenteraadsverkiezingen waren 7.989 raadszetels te verdelen onder 335 gemeenten. De in deze sectie beschreven resultaten richten zich alleen op die 335 gemeenten waar op 21 maart 2018 verkiezingen plaatsvonden. Wanneer gesproken wordt over 'voorafgaand aan de verkiezingen' wordt bedoeld op de situatie zoals die was op 11 maart 2018 (en niet de situatie na de verkiezingen van maart 2014)

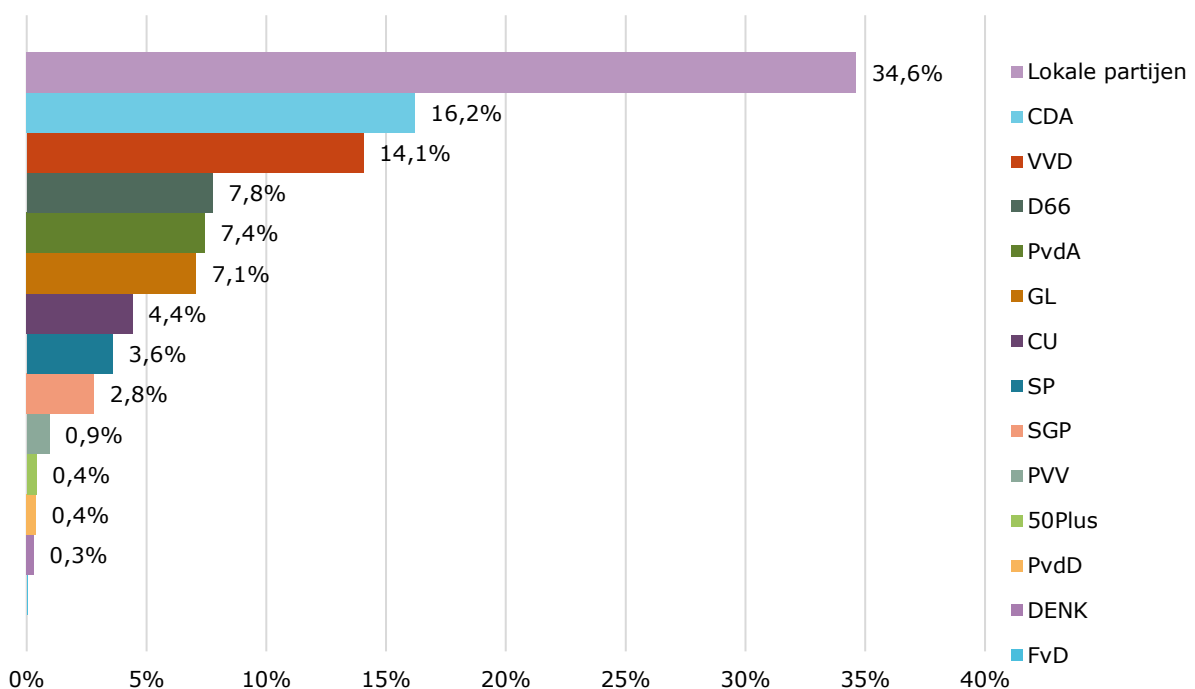
3.1 Uitkomsten gemeenteraadsverkiezingen

De resultaten verschillen iets van de reeds naar buiten gebrachte resultaten. Dit is het gevolg van een andere manier van tellen. Wanneer partijen op lokaal niveau samenwerking hebben gezocht en dat als zodanig uitdragen (bijvoorbeeld door de eigen partijnaam prominent naar voren te laten komen in gecombineerde partijnaam of simpelweg partijnamen te versmelten, zoals GroenLinks-PvdA of Leefbaar Uden/VVD), zijn de zetels verdeeld over de betreffende partijen. In het geval van de 3 raadszetels voor de combinatie VVD/Lijst 6 in Someren zijn er anderhalve zetel toegekend aan beide partijen. Deze telling is op identieke wijze uitgevoerd voor en na de verkiezingen.

De lokale partijen bezetten gezamenlijk ruim een derde van de raadszetels. Het CDA bezet van alle individuele partijen de meeste raadszetels (16%), kort gevolgd door de VVD (14%). Daarop volgen D66, PvdA en GL met ongeveer zeven procent van de zetels. CU, SP en SGP hebben minder dan vijf procent van de zetels. Tot slot bezetten de PVV, 50Plus, PvdD, DENK en FvD ieder minder dan een procent van de raadszetels.

Figuur 3.1

Zetels gemeenteraadsverkiezingen 21 maart 2018, per partij uitgedrukt in % van totaal aantal raadszetels

Op basis van de zetelwinst ten opzichte van 11 maart 2018 zijn 50Plus (+983%) en DENK (+700%) de grootste 'winnaars', gevolgd door PVV (+477%), PvdD (+161%), GL (+61%). Ook de SP (+21%) en de VVD (+15%) groeien in het totaal aantal zetels. De grootste 'verliezers' zijn D66 en SGP (beiden -19%) en de PvdA (-18%). Het CDA en de CU blijven relatief stabiel in het aantal zetels.

Lokale partijen (en afsplitsingen) bezetten op 11 maart 34,9 procent van de raadszetels, na de verkiezingen werd dit 34,6 procent. Van de 7.947 raadszetels voorafgaand aan de verkiezingen van 21 maart, waren 2.777 zetels bezet door een lokale partij. Na de verkiezingen werden ongeveer 2.765 van de 7.989 raadszetels bezet door een lokale partij.

Tabel 3.1

Totaal aan raadszetels landelijke partijen in gemeenteraden voor en na de gemeenteraadsverkiezingen¹⁶

	50PLUS	CDA	CU	D66	DENK	FVD	GL	PVDA	PVDD	PVV	SGP	SP	VVD	LOKAAL	TOTAAL
Voor 21 maart	3	1.346	357	761,17	3	0	351,67	723,67	11,5	13	278	237	979	2.777	7.947
Na 21 maart	32,5	1.294	353,5	619,92	24	3	564,75	593,75	30	75	224,5	287	1.123	2.764,58	7.989

* incl. lokale samenwerking(en)

De zetelaantallen van de partijen geven echter geen volledig beeld van de politieke realiteit. De meeste landelijke partijen waren in bijna alle gemeenten verkiesbaar – al dan niet als onderdeel van een samenwerking met andere, ook lokale, partijen. Er bestonden dus grote verschillen in verkiesbaarheid van de landelijke partijen tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 2018.

Ter vergelijking staan hieronder het aantal gemeenteraden waar de landelijke partijen zitting in hadden voorafgaand aan de gemeenteraadsverkiezingen. Onder de partijen met de grootste groei vallen de PVV (+1400%), 50Plus (+850%), DENK (+333%) en in mindere mate PvdD (+25%) en GL (+24%). Alleen de PvdA en de SP deden in *minder* gemeenten mee (-2%). In 328 gemeenten zijn er één of meer lokale partijen in de raad gekomen. In totaal kwamen na de verkiezingen 814 lokale partijen in de 335 Nederlandse gemeenteraden terecht.

Tabel 3.2

Deelname aan gemeenteraadsverkiezingen 21 maart 2018

AANTAL GEMEENTEN	50PLUS	CDA	CU	D66	DENK	FVD	GL	PVDA	PVDD	PVV	SGP	SP	VVD	LOKAAL	TOTAAL
Deelname GR18	20	332	168	278	14	1	215	254	13	30	97	110	315	328	335
Voor GR18	2*	330	154*	241*	3*	0	168*	287*	12*	2	87*	111	313*	335	347
Na GR18	19*	332	163*	260*	13*	1	209*	281*	15	30	90*	109*	315*	328	335

* incl. lokale samenwerking(en)

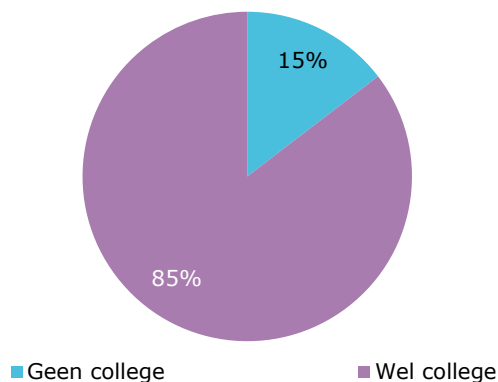
¹⁶ NB: omdat er gekozen is voor het verdelen van zetels behorend bij een lokale combinatiepartij, zijn er partijen met niet afgeronde zetelaantallen. Zie ook de bijlage voor een volledige omschrijving.

3.2 Collegevorming

Op 31 mei 2018 waren in 285 van de 335 gemeenten waar verkiezingen hadden plaatsgevonden, colleges gevormd: dat is 85 procent van de gemeenten. In 50 gemeenten (15%) nog niet. Dit komt overeen met wat we vinden in ons onderzoek: van de 1.582 kiezers in onze steekproef zijn er 1.430 woonachtig in een gemeente waar verkiezingen hebben plaatsgevonden. Voor 85 procent van deze 1.430 kiezers was er op 31 mei 2018 een college bekend.

Figuur 3.2

Mei-meting (n = 1.430); college gevormd in gemeente

Bron: NOS, 31 mei 2018

3.3 Politieke fragmentatie

Politicooloog Simon Otjes¹⁷ laat zien dat het gemiddeld aantal partijen per gemeenteraad sinds de gemeenteraadsverkiezingen van 2014 is toegenomen met ongeveer een halve partij. Hiervoor zijn de gemeenten met elkaar vergeleken waar in 2014 en in 2018 gemeenteraadsverkiezingen waren. Dit betekent dat er een toename is geweest in het aantal partijen tussen 2014 en februari 2018. Deze toename is grotendeels te verklaren door individuele afsplitsingen van een zittende partij, alsmede door collectieve afsplitsing.

In ons onderzoek vergelijken we de situatie op 11 maart 2018 met die van 22 maart. Het gemiddeld aantal partijen in de 335 gemeenten is licht afgenomen na de verkiezingen: van 7,76 naar 7,63 partijen per gemeenteraad.

Desondanks is er binnen de gemeenteraden wel sprake van nivellering van de partijen, ook wel 'versnippering' of 'fragmentatie' genoemd. Een manier om de fragmentatie van partijen te meten is door hoogleraar Marcel Boogers beschreven en toegepast in Nederlandse gemeenten¹⁸. De uitkomst van deze fragmentatiemaat geeft aan hoeveel partijen van gelijke grootte – of: effectieve partijen – in de gemeenteraad zitten. Een hogere score geeft aan dat er meer fragmentatie is. We hebben deze maat van *politieke fragmentatie* te meten gebruikt om de nivelleringstrend te meten. Hieronder is te zien dat de fragmentatie in de Nederlandse gemeenteraden is toegenomen: van 6,0 naar 6,8 effectieve partijen.

¹⁷ S. Otjes (2018), 'Een versnipperde gemeenteraad. Het nieuwe normaal?' Het aantal partijen in gemeenteraden is gemiddeld 7.6, een halve partij meer dan het aantal partijen per gemeenteraad in 2014. Montesquieu Instituut 26 maart 2018.

¹⁸ M. Boogers (2013), 'Hoe beoordelen inwoners hun gemeentebestuur en waar hangt dat oordeel van af?', *Bestuurswetenschappen* 2013/4.

Ook nam de maximale fragmentatie flink toe: van 11,9 naar 14,4 effectieve partijen. De minimale fragmentatie is daarentegen iets gedaald. Ter vergelijking: in de periode 2009-2011 was de minimale fragmentatie 2,6 en de maximale fragmentatie ruim 8 (Boogers, 2013).

Tabel 3.3

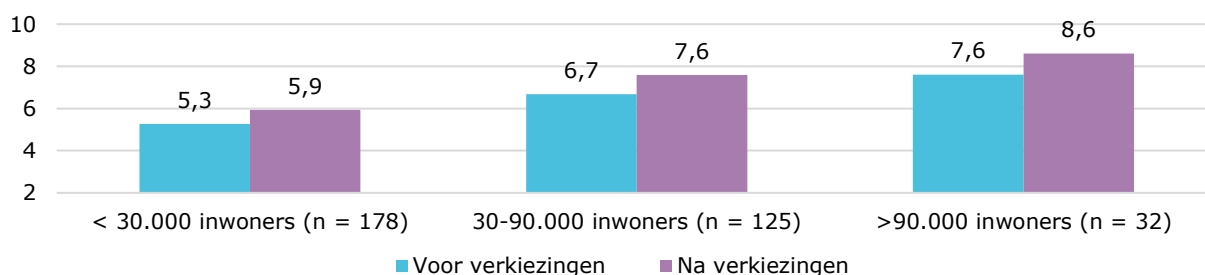
Totaaloverzicht van aantal effectieve partijen in de gemeenteraden

Aantal partijen	Aantal gemeenten	Gemiddeld	Minimaal	Maximaal
Voor 21 maart	335	7,76	2	15
Na 21 maart	335	7,63	3	15
Politieke fragmentatie				
Voor 21 maart	335	6,02	2,79	11,89
Na 21 maart	335	6,81	2,32	14,34

De Nederlandse gemeenten verschillen onderling naar inwoneraantal en het aantal raadszetels, wat er voor zorgt dat het aantal partijen samenhangt met de gemeentegrootte. Aangezien de politieke fragmentatie berekend wordt op basis van het aantal partijen en hun relatieve zwaarte in de gemeenteraad, hangt politieke fragmentatie samen met de gemeentegrootte, het aantal raadszetels en het aantal partijen. Hieronder zien we deze samenhang en de toename in politieke fragmentatie. De gemiddelde politieke fragmentatie is hoger in grote gemeenten (>90.000 inwoners) dan in kleine gemeenten (<30.000 inwoners). Interessanter is echter dat de toename in fragmentatie voor gemeenten van verschillende grootten min of meer gelijk is. In de kleinste gemeenten (<30.000 inwoners) neemt de fragmentatie met elf procent toe, terwijl de toename in de overige gemeenten gemiddeld dertien procent is.

Figuur 3.3

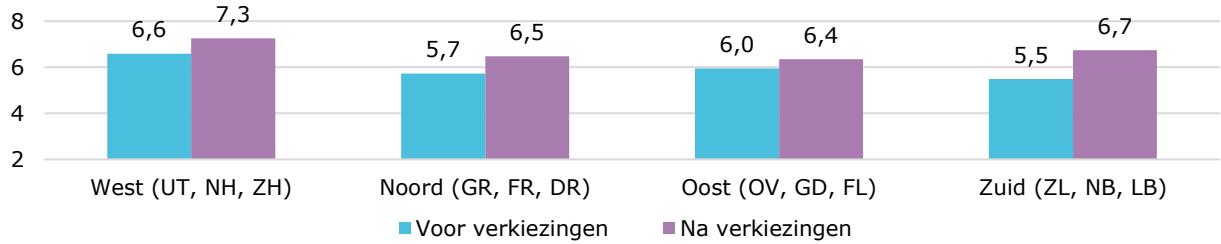
Gemiddelde politieke fragmentatie naar gemeentegrootte (n = 335)

De politieke fragmentatie neemt toe in alle regio's. In het westen van Nederland was de fragmentatie het hoogst en dat is ook na de verkiezingen zo gebleven. Het verschil is in Zuid Nederland het grootst: waar er voor de verkiezingen 5,5 effectieve partijen in de gemeenteraad waren, werden dit na de verkiezingen 6,7 effectieve partijen. Dit is een toename van bijna 22 procent.

Figuur 3.4

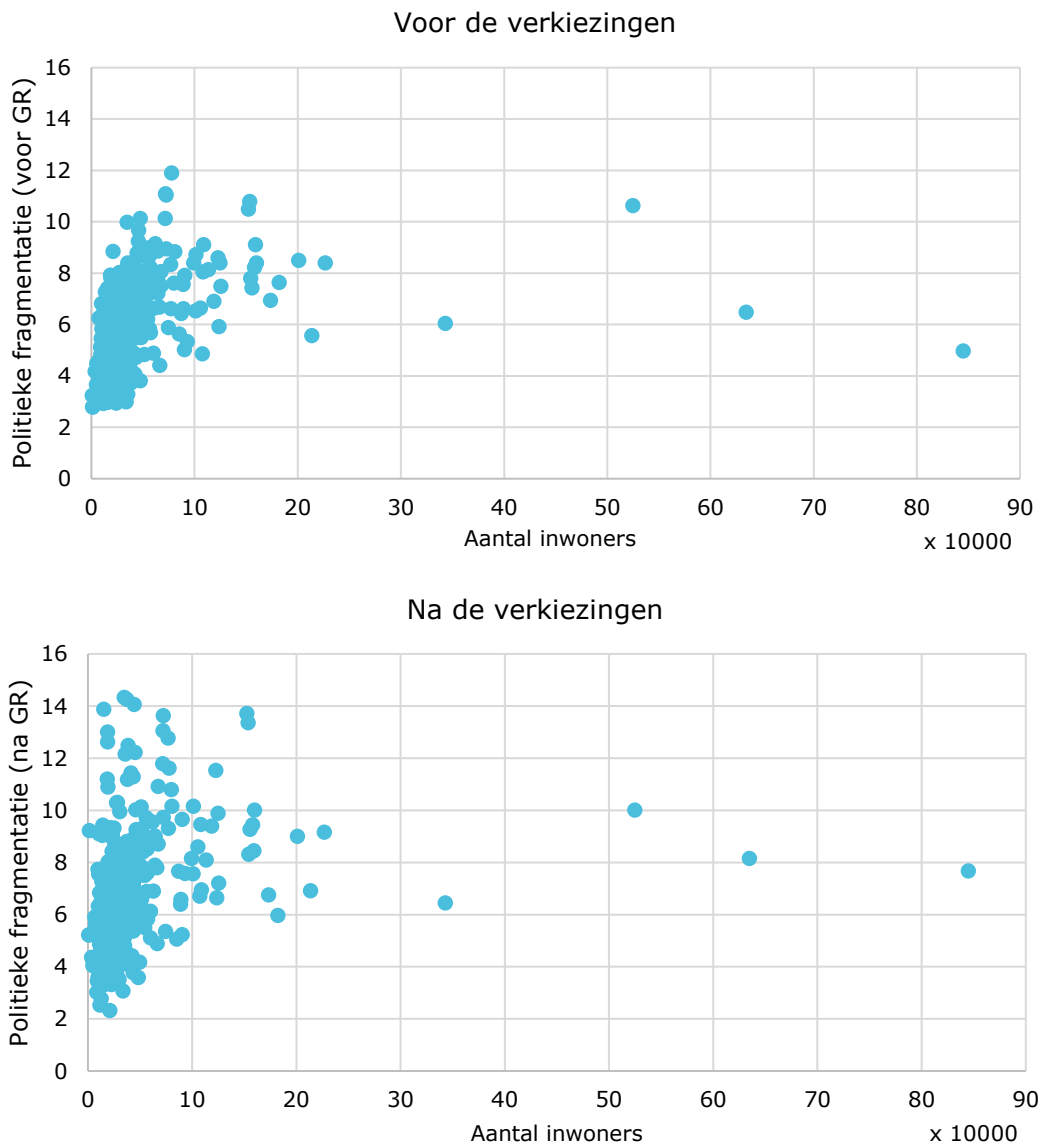
Gemiddelde politieke fragmentatie naar regio (n = 335)

In onderstaande figuur is iedere gemeente weergegeven door een punt en is geplaatst naar het inwoneraantal en de politieke fragmentatie. Direct valt op dat het gros van de Nederlandse gemeenten kleiner is dan 100.000 inwoners en dat toename in fragmentatie zeker niet is voorbehouden aan gemeenten van een bepaalde grootte.

Figuur 3.5

Politieke fragmentatie naar inwoneraantal voor alle gemeenten (n = 335); voor en na de verkiezingen

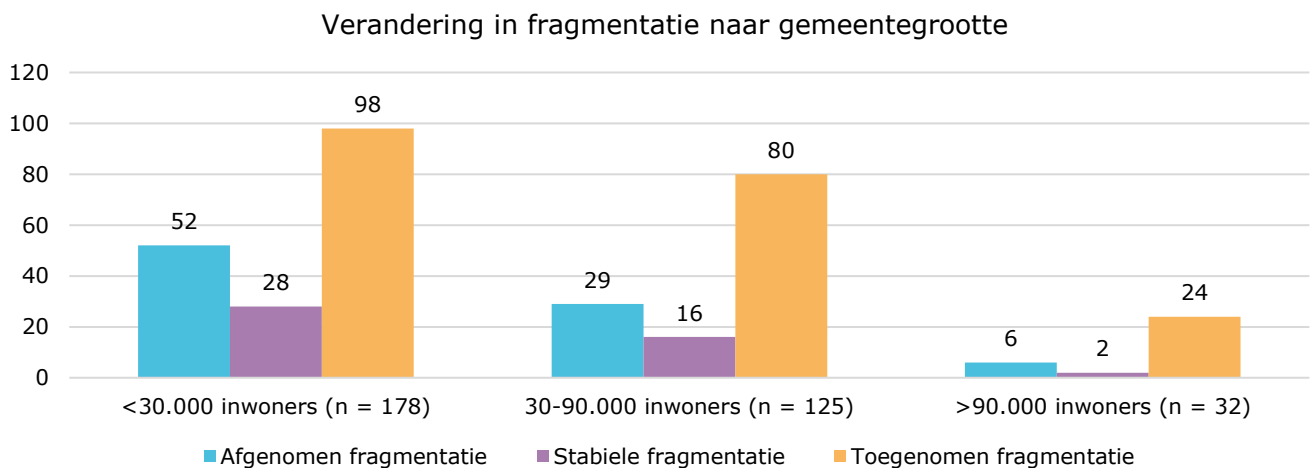

Om inzichtelijk te maken of gemeenten meer of minder gefragmenteerd zijn geraakt, is bepaald of de fragmentatie in de gemeenteraad is toegenomen, afgenomen of gelijk is gebleven. De fragmentatie is toegenomen wanneer het aantal effectieve partijen met 0,2 is toegenomen. Wanneer het aantal effectieve partijen met meer dan 0,2 is afgenomen, stellen we dat de fragmentatie is afgenomen. Anders beschouwen we de fragmentatie als gelijk gebleven. Volgens deze indeling is de fragmentatie in 202 van de 335 gemeenten toegenomen (60%), in 46 gelijk gebleven (14%) en in 87 gemeenten afgenomen (26%).

In de figuur hieronder is de verandering van politieke fragmentatie weergegeven naar gemeentegrootte. Zoals hierboven beschreven is er een gemiddelde toename in alle drie de gemeentegrootte-classes. Van de 32 grootste gemeenten (met gemeenteraadsverkiezingen op 21 maart) nam de politieke fragmentatie in 24 gemeenten toe (75%). Ook in de kleinste gemeenten nam de fragmentatie toe (in 98 van de 178; 55%), maar hier zien we dat de politieke fragmentatie ook relatief vaak afnam (29%).

Figuur 3.6

Verandering in politieke fragmentatie naar gemeentegrootte (n = 335)

3.4 Politieke partijen en collegevormingen

De nivellering van de partijen in de gemeenteraad en de toename van het aantal partijen heeft volgens sommigen gevolgen voor de manier waarop bestuurd wordt. In de aanloop en na afloop van de verkiezingen vreesden bestuurders en politicologen dat de fragmentatie zou leiden tot minder stabiele gemeentebesturen¹⁹. De NOS becijferde dat op 17 mei 2018, twee maanden na de gemeenteraadsverkiezingen, nog 102 van de 335 gemeenten zonder college van B&W zaten, terwijl dat vier jaar eerder slechts twaalf van de 380 waren²⁰. Politicoloog André Krouwel stelde dat dit mede veroorzaakt zou kunnen zijn door de fragmentatie van het politieke landschap²¹.

Op 31 mei was in 285 van de 335 gemeenten waar op 21 maart verkiezingen waren, een nieuw college van B&W bekend. In 50 gemeenten dus nog niet. Voor de gemeenten waar de colleges bekend waren, hebben we geïnterviewd wat het gemiddelde aantal partijen in deze colleges was. De grafiek hieronder laat geen verschuiving zien in het aantal collegepartijen. Het gemiddelde aantal collegepartijen is ook nagenoeg gelijk gebleven: voorafgaand aan de verkiezingen waren er gemiddeld 3,45 partijen in het college, na de verkiezingen waren er gemiddeld 3,43 collegepartijen. Hierbij dient wel de kanttekening geplaatst te worden dat van 50 gemeenten het nieuwe college dus nog niet bekend was. Het zou kunnen zijn dat – omdat dit gemeenten zijn waar het moeilijk is een college te vormen – er meer dan 3 partijen aan het college gaan deelnemen.

Tabel 3.4

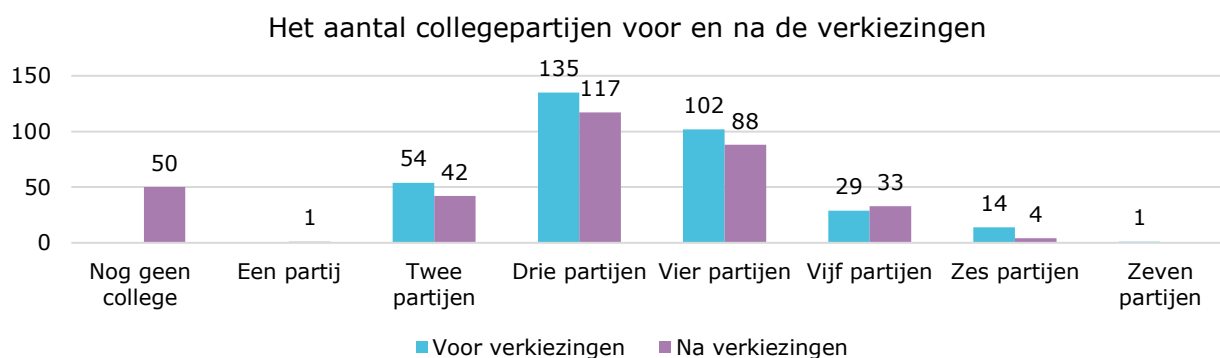
Totaaloverzicht van aantal partijen in colleges

AANTAL PARTIJEN IN COLLEGE				
	Aantal gemeenten	Gemiddeld	Minimaal	Maximaal
Voor 21 maart	285	3,45	2	7
Na 21 maart	285	3,43	1	6

Bron: NOS, 31 mei 2018, van 50 gemeenten nog geen college bekend

Figuur 3.7

Totaaloverzicht van aantal partijen in colleges (n = 335)

¹⁹ 'Burgemeesters vrezen onbestuurbare gemeenteraden'. Trouw, 5 februari 2018. <https://www.trouw.nl/home/burgemeesters-vrezen-onbestuurbare-gemeenteraden~a13ee7eb/>

²⁰ <https://nos.nl/artikel/2232287-gemeentelijke-formaties-gaan-trager-een-derde-is-nog-steeds-niet-rond.html>

²¹ Idem.

3.5 Fragmentatie in de raad en het vormen van een college

Hieronder zien we de gemiddelde fragmentatie en het aantal partijen in de raad naar het resultaat van de collegevorming. Ter linkerzijde van de tabel staan de gegevens van na 21 maart en aan de rechterzijde de gegevens van voor 21 maart 2018.

De cijfers van na de verkiezingen laten zien dat wanneer er meer partijen in het college zitten, er gemiddeld ook meer partijen in de raad zitten en de fragmentatie gemiddeld genomen groter is. De samenhang tussen het aantal partijen in het college en het aantal partijen in de raad ($r = 0,59$) betekent dat er bij één extra partij in de gemeenteraad er gemiddeld genomen meer dan een halve partij extra in het college zit. Hoe meer partijen in de raad zitten, des te meer partijen deelnemen aan het college. Een extra partij van gelijke grootte - de politieke fragmentatie - levert eveneens een halve extra partij op in het college ($r = 0,49$). We zien hier dat de politieke fragmentatie dus zeker van invloed is op de samenstelling van de colleges²². Echter, we zien ook dat er nog 50 gemeenten zijn die een college moeten vormen. Gezien het aantal partijen in de raad en de fragmentatie in deze gemeenten, mogen we verwachten dat deze gemeenten ongeveer vier partijen in het college gaan krijgen.

De gegevens van voor de verkiezingen laten eenzelfde patroon zien: er zijn meer collegepartijen in gemeenten met meer partijen in de raad. De samenhang tussen fragmentatie, het aantal partijen in de raad en het aantal collegepartijen was voor de verkiezingen echter nóg sterker dan na de verkiezingen. Dit zou dus kunnen veranderen wanneer alle colleges gevormd zijn.

Tabel 3.5

Politieke fragmentatie en aantal partijen in de raad naar het aantal partijen in college; voor en na de verkiezingen

	AANTAL PARTIJEN IN COLLEGE					
	Na de verkiezingen			Voor de verkiezingen		
	Aantal gemeenten	Politieke fragmentatie	Aantal partijen in de raad	Aantal gemeenten	Politieke fragmentatie	Aantal partijen in de raad
Nog geen college	50	6,6	8,0	-	-	-
Een partij in college	1 ²³	2,8	4,0	-	-	-
Twee partijen in college	42	5,1	4,0	62	4,4	5,7
Drie partijen in college	117	6,1	5,5	157	5,5	7,0
Vier partijen in college	88	8,0	7,0	115	6,7	8,4
Vijf partijen in college	33	8,3	8,6	31	8,1	10,4
Zes partijen in college	4	9,7	9,4	14	8,3	10,4
Zeven partijen in college	-	-	-	1	6,4	8,0
TOTAAL	335	6,81	7,63	335	5,99	7,73

²² Indien we controleren voor het aantal zetels in de gemeenteraad, is de correlatie 0,36 voor politieke fragmentatie en 0,35 voor het aantal partijen in de gemeenteraad. Dit betekent dat de relatie van politieke fragmentatie en het aantal partijen in de gemeenteraad met het aantal collegepartijen niet afhangt van hoeveel zetels er in de gemeenteraad zitten. In gemeenten van gelijke grootte hebben de gemeenten met meer fragmentatie en meer partijen in de raad meer partijen in het college.

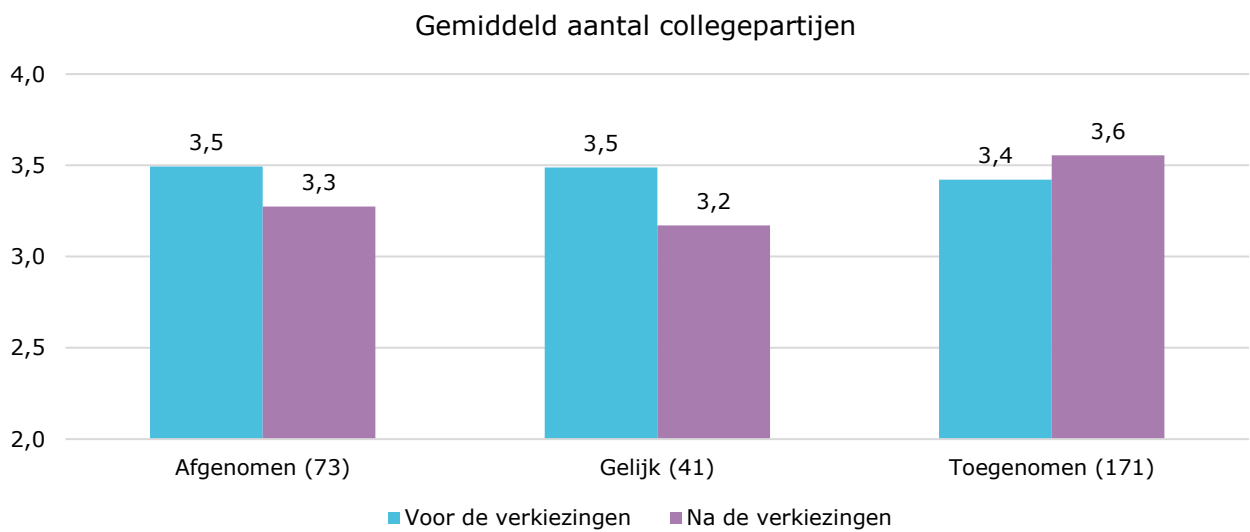
²³ Er is één gemeente met een enkele partij in het college: gemeente Reusel-de Mierden.

Om de relatie tussen het aantal collegepartijen en de mate van politieke fragmentatie beter te laten zien, hebben we het gemiddelde aantal collegepartijen berekend voor de gemeenten waar de fragmentatie is toegenomen, afgenomen en gelijk is gebleven. We vergelijken het gemiddelde aantal collegepartijen voor en na de verkiezingen.

Hieruit blijkt dat in gemeenten waar de fragmentatie is toegenomen het aantal collegepartijen ook is toegenomen. Het omgekeerde zien we bij gemeenten waar de politieke fragmentatie is afgenomen tussen februari en april 2018. Een toename in de fragmentatie leidt dus tot een lichte toename in het aantal partijen dat zitting neemt in het college.

Figuur 3.8

Het aantal collegepartijen naar de verandering in politieke fragmentatie (n = 285)

4

HOOFDSTUK

Vertrouwen in instituties en democratisch proces

4. Vertrouwen in instituties en democratisch proces

4.1 Transparante versus ondoorzichtige machtsoriëntatie

In ons onderzoek hebben we gebruik gemaakt van een indeling zoals ontwikkeld door Roy Kemmers, die promoveert op politiek onbehagen aan de Erasmus Universiteit²⁴. Hij kijkt onder andere naar de samenhang tussen politiek onbehagen en niet stemmen. Kemmers maakt onderscheid tussen twee machtsoriëntaties (antwoord op vragen als 'waar ligt politieke macht, hoe worden besluiten genomen, wie oefent die macht uit?). Enerzijds zijn er mensen met het idee dat de politieke macht in 'Den Haag' ligt en dat de besluiten met democratische meerderheid via regering en parlement worden genomen. De transparante oriëntatie. Anderzijds zijn er mensen die zeggen dat die macht juist absoluut niet in 'Den Haag' ligt, maar in handen is van de markt, multinationals, of een machtselite. De ondoorzichtige machtsoriëntatie. Niet-stemmers met de eerste oriëntatie ervaren een gevoel van machteloosheid en gelatenheid, terwijl de niet stemmers met de tweede oriëntatie juist veel voldoening halen uit hun afwezigheid. Die laatste zijn vrij politiek actief buiten het institutionele domein: in online fora, demonstraties en meer (Kemmers, van der Waal en de Koster, 2018).

Het type machtsoriëntatie blijkt relevant voor het al dan niet ervaren van politieke voldoening door politiek ontevreden burgers. Zo vertellen PVV-stemmers met een transparante machtsoriëntatie veel voldoening te ervaren van hun stem op Wilders: Wilders is zichtbaar en stelt de zaken aan de kaak waar zij om zeggen te geven. Niet-stemmers met een transparante machtsoriëntatie rapporteren daarentegen een gevoel van verslagenheid en machteloosheid. Immers, in de enige arena die er gezien hun definitie van de situatie toe doet, hebben ze besloten om niet meer mee te doen. De kanaliseringstheorie 'werkt' dus voor mensen met een transparante machtsoriëntatie.

Onder degenen met een ondoorzichtige machtsoriëntatie ervaren niet-stemmers juist veel politieke voldoening, terwijl de PVV-stemmers onder hen ambivalentie ervaren: ze vragen zich af of hun stem echt iets verandert. Net als veel aanhangers van Trump stellen dat zijn agenda wordt gedwarsboomd door de zogenoemde 'deep state', vragen deze PVV-stemmers zich af of het establishment in het algemeen en 'de linkse kerk' in het bijzonder langs slinkse wegen aan de touwtjes blijft trekken ondanks Wilders' herhaaldelijke electorale succes. De niet-stemmers in deze categorie ervaren daarentegen juist heel veel voldoening vanwege hun activiteiten in het niet-institutionele domein, zoals deelname aan demonstraties, webfora en Occupy.

*Onder mensen met een ondoorzichtige machtsoriëntatie werkt de kanaliseringstheorie dus omgekeerd: participatie in het institutionele domein leidt tot minder in plaats van meer politieke voldoening.*²⁵

Kemmers, van der Waal en de Koster stellen op basis van hun onderzoek dat extra middelen of kennis toevoegen helemaal niet hoeft te helpen, of maar beperkt helpt. Zo zijn er bijvoorbeeld binnen deze groepen niet-stemmers tal van groepen die informatie vanuit de overheid wantrouwen. In plaats daarvan pleiten ze voor sensitiviteitstrainingen voor politici, zodat politieke barrières worden geslecht.

²⁴ Voor het originele artikel in een peer-reviewed wetenschappelijk tijdschrift:

Kemmers, R. (2017) Channelling discontent? Non-voters, populist party voters, and their meaningful political agency, *European Journal of Cultural and Political Sociology*, 4(4) pp 381-406, <https://doi.org/10.1080/23254823.2017.1339203>

²⁵ Kemmers, R., J. van der Waal & W. de Koster (2018) 'Burgers op afstand? Naar een beter begrip van ontevreden burgers,' in De Lange, S. L. & J. Zuure (red.) #WOEST: De kracht van verontwaardiging. Amsterdam: Raad voor het Openbaar Bestuur/ Amsterdam University Press, pp. 72-87.

Onze bevindingen suggereren dat een andere strategie dan kennisoverdracht nuttig is voor politici en beleidsmakers die politieke onvrede willen temperen: sensitiviteitstrainingen voor bureaucraten en professionals die sleutelposities in verschillende instituties innemen. Door meer sensitiviteit te ontwikkelen voor gedragsrepertoires en opvattingen die afwijken van hun eigen cultureel elitaire standaarden kunnen ze mogelijk de (onbedoelde) barrières slechten die politiek ontevreden burgers weerhouden van participatie in en waardering voor institutionele politiek. Dit zou een aanvulling zijn op reeds bestaande sensitiviteitstrainingen, zoals die gericht op het beter bedienen van laaggeletterden en etnische minderheden in de zorg.

Al met al blijkt een cultuursociologisch perspectief, dat aandacht besteedt aan de manier waarop ontevreden burgers zelf betekenis geven aan de wereld en wat hun handelen motiveert, zowel belangrijk om politieke onvrede te duiden als om in te schatten hoe kansrijk diverse strategieën zijn om deze onvrede te verminderen.

We hebben onderzocht of kiezers zichzelf kunnen plaatsen bij een van beide machtsoriëntaties (of ergens er tussenin), wat deze oriëntaties betekenen met betrekking tot het vertrouwen in instituties en de mening van kiezers over de invloed die verschillende instituties hebben op de democratische besluitvorming. Bovenal hebben we onderzocht over deze machtsoriëntaties een nuttige en aanvullende verklaring geeft voor al dan niet ervaren politiek cynisme en tevredenheid met de politiek.

INTERVIEW

Drachten, gemeente Smallingerland, Friesland (56.000 inwoners; Drachten 45.000 inwoners)

Man, 43 jaar, MBO, werkzaam bij een semi-overheidsorganisatie in beveiliging. Stemde SGP, als proteststem.

De buurt, de gemeente, Nederland

Ik woon voor mijn werk in Drachten, ik voel me totaal niet verbonden met de gemeente. Zodra ik mijn hypotheek heb afbetaald, vertrek ik naar Duitsland. Mensen in Duitsland zijn veel fatsoenlijker.

Drachten is het net niet. Het gemeentebestuur probeert al 20/30 jaar Drachten op de wereldkaart te zetten, maar dat werkt gewoon niet. In het centrum is heel veel leegstand, grote ketens zijn allemaal weggetrokken.

Ik voel me ook echt geen Nederlander, ook voel ik me niet verbonden met de politiek. Ik heb geen vertrouwen in de politiek. Meneer Rutte liegt alles voor de zoveelste keer bij elkaar en blijft vervolgens gewoon zitten.

Democratie en inspraak in de buurt

Een ideale democratie zou zijn waar je kan doen wat je wilt, zonder dat je andere mensen daarmee schaadt. In de huidige maatschappij heb je overal een vergunning voor nodig, hoe vrij en democratisch ben je dan?

De lokale democratie verdient geen cijfer hoger dan een 3 of 4. Er wordt niet geluisterd naar het volk, men doet waar men zin in heeft. Het is pappen en nathouden; het hobbelt achter de feiten aan. Bijvoorbeeld het probleem hangjongeren, als het buurtcentrum voor hen er eindelijk is, is de jeugd al weer volwassen.

Verkiezingen

In Friesland zie je nog heel erg dat mensen stemmen op de partij die ze van huis uit hebben mee gekregen. Daar is weinig verandering in. Hierdoor zijn het altijd dezelfde partijen die het bestuur vormen.

Ik was niet van plan te stemmen, maar ik vond eigenlijk toch dat als je niet stemt, je dan ook je mond moet houden. Daarom heb ik mijn stem uitgebracht op een partij die sowieso niet in de raad komt, de SGP, als een soort proteststem.

Ik lees de partijprogramma's wel voordat ik kies op wie ik stem. Maar ik weet dat het geen nut heeft, want iedereen moet weer water bij de wijn doen, waardoor het tien keer niks wordt.

Ik weet eigenlijk niet wie er nu in het college zitten, maar ik vermoed dat ze nog bezig zijn met onderhandelen.

Verwachtingen gemeentepolitiek?

De lokale politiek moet zich bezighouden met de basisvoorzieningen: zorg, onderhoud, buurtproblemen en dergelijke.

Onbehagen

Er wordt niet geluisterd naar de lokale bevolking. Ook binnen de gemeentelijke organisaties werken mensen elkaar tegen. Ik werkte bij handhaving vroeger, en ik moest de hangjeugd aanpakken. Maar de betrokken ambtenaren wilden elke keer weer opnieuw het wiel uitvinden om hier mee om te gaan.

Er gebeuren rare dingen binnen de gemeente. De onderzoeker bij < adviesbureau > die onderzoek moest doen naar pesterijen op de werkvloer binnen de gemeente, werkte voorheen bij de gemeente zelf. Dit klinkt toch als belangenverstremgeling.

In wijken waar het niet goed gaat worden er taakgroepen opgericht om zich bezig te houden met de problematiek in die wijken. Echter als het dan weer een beetje beter gaat, dan vertrekt de groep weer, en dan stort alles weer in elkaar.

Als het niet te veel moeite kost, willen de politici wel luisteren naar de wensen van de bevolking. Maar als er moeilijke vragen worden gesteld, zijn ze niet te bereiken. Je kunt wel wat invloed hebben op de politiek, als het maar niet te moeilijk is. Wordt het te complex dan zijn ze niet bereid om te luisteren.

Ik ben klaar met de politiek. Als Friesland morgen onafhankelijk wordt, dan sta ik daar direct achter. Niet omdat ik per se een eigen Friesland wil, maar omdat ik klaar ben met Den Haag.

Een dictatuur hoeft niet per se slecht te zijn, dan gebeurt er tenminste wat.

Nieuwe vormen van participatie & inspraak

Er zijn wijkraden en rondetafelgesprekken. Echter, echte invloed hebben deze organen niet meer. De wijkraad in mijn buurt houdt bijvoorbeeld geen openbare vergaderingen meer omdat ze bang zijn voor kritiek. Dus: "meedoen ja, inspraak nee".

Een referendum zou een goede toevoeging aan de lokale politiek zijn, maar dan moet deze wel bindend zijn.

4.2 Invloed van en vertrouwen in instituties

We vroegen respondenten voor achttien instituties en beroepsgroepen de volgende twee vragen te beantwoorden:

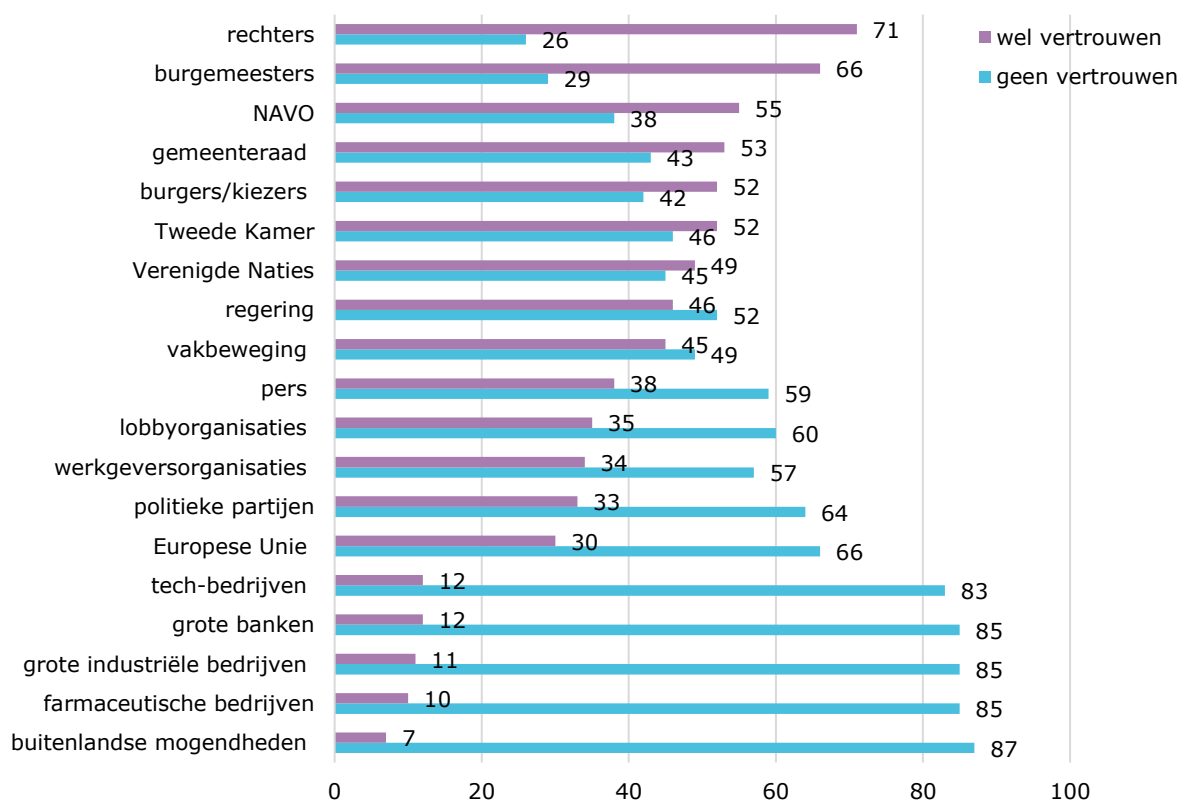
- Hoeveel vertrouwen heeft u in elk van deze instituten of (beroeps)groepen? (weinig – veel vertrouwen)
- Als u denkt aan de manier waarop in Nederland besluiten tot stand komen en wie daarbij een rol spelen, kunt u dan voor elk van onderstaande instituten en (beroeps)groepen aangeven in welke mate ze invloed hebben? (schaal van 1-10)

4.3 Vertrouwen

Het meest vertrouwen heeft men in rechters, burgemeesters, de NAVO, de gemeenteraad, burgers/kiezers, de Tweede Kamer en de VN. Daarna slaat de balans om in per saldo weinig tot geen vertrouwen. Het minst vertrouwen heeft men in buitenlandse mogendheden (bijv. VS, Rusland, China, Duitsland e.d.), farmaceutische bedrijven, grote industriële bedrijven (olie, gas, mijnbouw, chemie), grote banken en tech-bedrijven (bijv. Apple, Facebook en Google).

Figuur 4.1

Vertrouwen in instituties, organisaties en beroepsgroepen

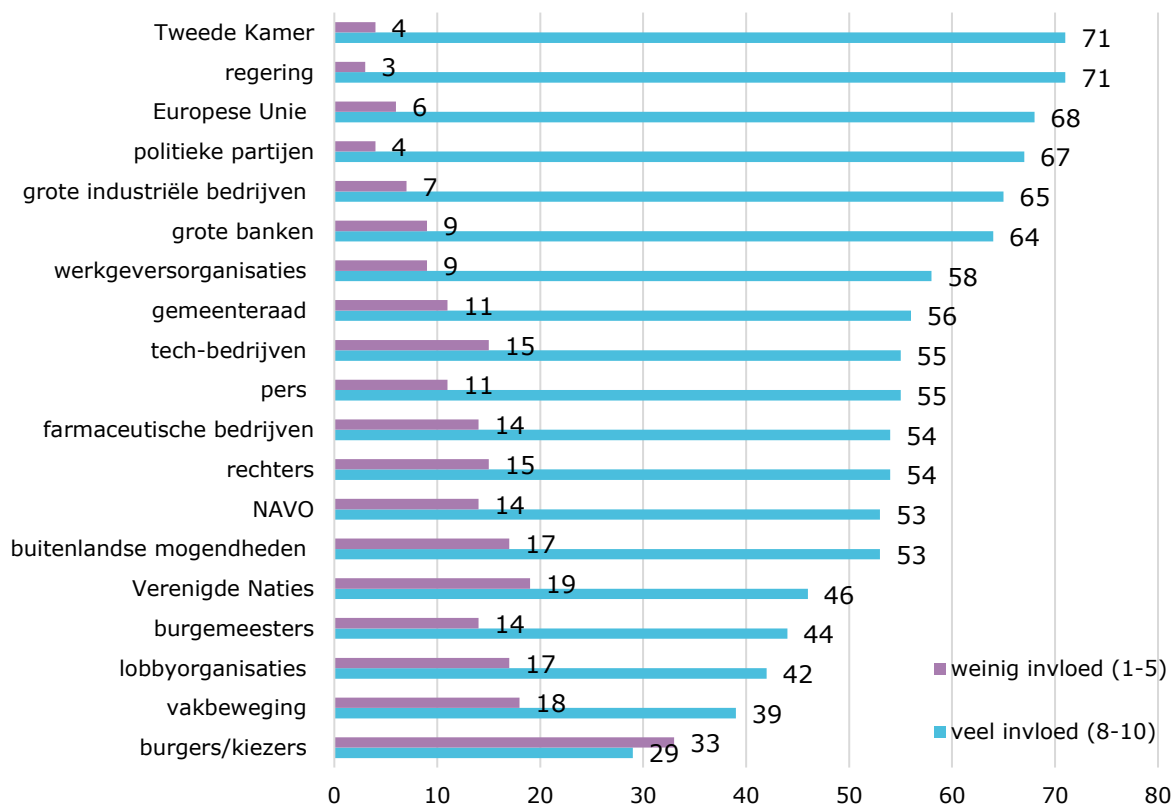

4.4 Invloed

Op de vraag in welke mate deze spelers invloed hebben op de besluitvorming (op een schaal van 1 tot 10) zien we dat legitieme spelers als de Tweede Kamer, de regering, de Europese Unie en politieke partijen bovenaan staan. Maar van deze vier heeft alleen de Tweede Kamer het vertrouwen van de meerderheid van de kiezers. De Europese Unie en politieke partijen hebben het vertrouwen van slechts een op de drie kiezers. Zorgelijker is het dat niet-gekozen spelers als grote industriële bedrijven, banken, werkgeversorganisaties, techbedrijven en farmaceutische bedrijven veel invloed wordt toegedicht.

Figuur 4.2

Ingeschatte invloed van instituties, organisaties en beroepsgroepen op de besluitvorming (schaal van 1 tot 10)

INTERVIEW

Ten Boer, dorp en gemeente met 7.000 inwoners, tien kilometer ten noordoosten van de stad Groningen

Vrouw, 47 jaar, MBO, getrouwd, 2 kinderen, huisvrouw en werkzoekend (voorheen in de zorg). Stemde GroenLinks, voorheen PvdA.

De buurt, de gemeente, Nederland

Ik ben hier geboren en getogen. Het is echt thuis, waar je weg komt. Het is vrij, en ons-kent-ons, dat is fijn. De locatie is mooi, aan het water.

Ik voel me ook wel verbonden met Nederland, maar je eigen dorp is toch meer waar je echt weg komt, daar voel je je toch meer mee verbonden dan met andere plekken in Nederland.

Democratie en inspraak in de buurt

Democratie is dat je in een wereld leeft waar je rekening houdt met elkaar.

Iedereen is een beetje voor zichzelf tegenwoordig. Bijvoorbeeld bij de overblijf op school kunnen ze geen ouders meer vinden om dat op zich te nemen. Dus ben ik dat blijven doen, terwijl mijn kinderen al van school zijn. Ik doe dat omdat ik dan nog de kinderen een beetje kan zien opgroeien. Die ken ik uit de buurt.

De lokale democratie zou ik een 7 geven, het is niet slecht maar kan altijd beter.

In Ten Boer is men minder op zichzelf dan in de Randstad, mensen denken meer aan elkaar en helpen elkaar nog wel. Er zijn altijd wel kleine dingen die aangepakt kunnen worden, maar er zijn geen grote dingen. Er is bijvoorbeeld minder geld voor de onderhoud van het openbaar groen. Ik zou contact kunnen opnemen met de groenvoorzieningen, maar ja die kunnen er ook niks aan doen. Er is gewoon geen geld. Ik stoer me er wel aan, dus ik haal het bij mezelf gewoon weg.

Ik snap het wel dat er waarschijnlijk dingen zijn die voor gaan, maar het is me niet duidelijk wat dat dan precies is.

Ik mag aannemen dat de bestuurders hun werk doen, daardoor voel ik mij wel vertegenwoordigd. Ik verwacht dat ze doen wat ze moeten doen.

Verkiezingen

We hebben niet gestemd voor de gemeenteraad, omdat we in november samengaan met Groningen en Haren. Ik denk dat de bevolking er wel iets over mocht zeggen, maar dat weet ik niet zeker. Bij de landelijke verkiezingen heb ik gestemd op GroenLinks, voorheen altijd PvdA.

Als ik het toevallig mee krijg dan sla ik het wel op, maar ik ga de politiek niet actief volgen. Het boeit me niet echt, ze doen toch wel wat ze willen

Verwachtingen gemeentepolitiek

Als er grote zaken zijn, verwacht ik wel dat de lokale bestuurders wel zichtbaar zijn. Of er een speelplaats wordt gebouwd of niet, kan me niet zo veel schelen.

Onbehagen

Ik heb geen vertrouwen in de landelijke politiek, met name door de aardbevingspolitiek.

Nieuwe vormen van participatie & inspraak

Volgens mij zijn er niet echt extra mogelijkheden in Ten Boer. Ik weet het in ieder geval niet.

4.5 Invloed en vertrouwen

In onderstaande matrix zijn de uitkomsten op beide voorgaande vragen schematisch weergegeven. In rechters, de NAVO, de gemeenteraad en de Tweede Kamer heeft men niet alleen (veel) vertrouwen, deze instituties wordt ook (vrij) veel invloed toegekend (kwadrant rechtsboven).

In het kwadrant rechtsonder zien we instituties waar weinig vertrouwen in bestaat, maar die veel invloed wordt toegedicht. Zorgelijk is het dat dit geldt voor de industrie, banken, tech-bedrijven, werkgeversorganisaties en buitenlandse mogendheden; spelers die niet zijn gekozen maar volgens de Nederlanders een flinke vinger in de pap hebben. Minstens zo zorgelijk is het dat dat men politieke partijen en de EU wel invloed toekent, maar dat minder dan 50 procent van de Nederlanders deze belangrijke spelers in ons democratisch stelsel vertrouwt. In iets mindere mate geldt dit voor de regering. Het meest geeft het nog te denken dat burgers/kiezers door een (nipte) meerderheid vertrouwd worden, maar dat hen relatief weinig – het minst van allemaal – invloed wordt toegedicht (kwadrant linksboven).

Figuur 4.3

Machtsmatrix: invloed van en vertrouwen in instituties en beroepsgroepen tegen elkaar afgezet

	weinig invloed (minder dan 50% geeft 8, 9, 10)	veel invloed (meer dan 50% geeft 8, 9, 10)
veel vertrouwen (meer dan 50% heeft vertrouwen)	<p>Burgemeesters</p> <p>Burgers/kiezers</p> <p>VN</p>	<p>Rechters</p> <p>NAVO</p> <p>Gemeenteraad</p> <p>Tweede Kamer</p>
weinig vertrouwen (minder dan 50% heeft vertrouwen)	<p>Vakbeweging</p> <p>Maatschappelijke lobbyorganisaties</p>	<p>Regering</p> <p>Pers</p> <p>Werkgeversorganisaties</p> <p>Politieke partijen</p> <p>EU</p> <p>Tech-bedrijven</p> <p>Banken</p> <p>Industriële bedrijven</p> <p>Farmaceutische bedrijven</p> <p>Buitenlandse mogendheden</p>

Bron: I&O Research, juni 2018

4.6 Machtsoriëntatie

Tenslotte legden we de respondenten de twee machtsoriëntaties voor met de vraag in hoeverre hun eigen visie op besluitvorming en macht overeenkomt met één van beide visies. Respondenten konden dit aangeven op een 7-puntschaal (visie 1 = 1, 2, er tussenin = 3, 4, 5 en visie 2 = 6, 7).

Er zijn grofweg twee manieren om te kijken naar besluitvorming en bij wie de macht ligt.

Visie 1 (Transparant²⁶). Besluiten worden genomen op een transparante manier. Burgers hebben hier invloed op, door te stemmen en op andere manieren hun stem te laten horen. De regering of het college van Burgemeester & Wethouders maakt beleid, ondersteund en gecontroleerd door de Tweede Kamer of de gemeenteraad. Verschillende instanties voeren dat uit. Politieke vertegenwoordiging (Tweede Kamer, gemeenteraad, provinciale staten, Europees Parlement) houdt hier toezicht op.

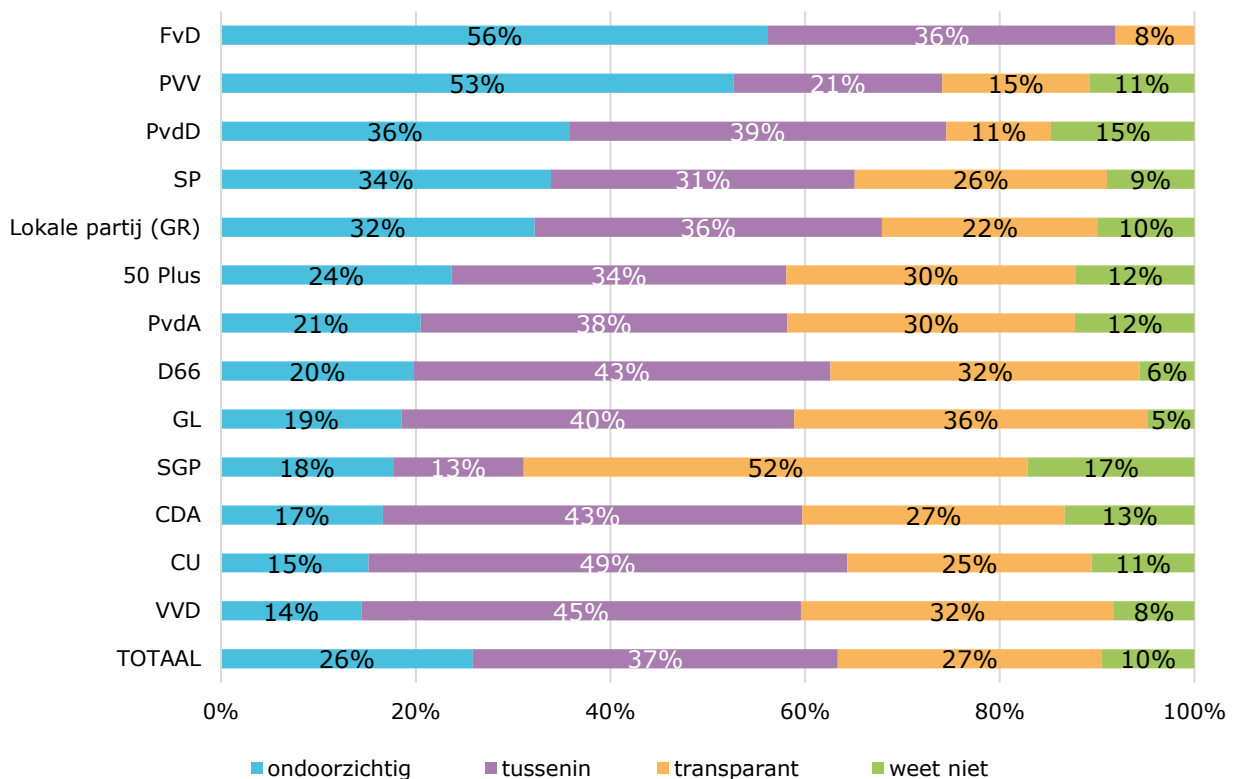
Visie 2 (Ondoorzichtig). Besluiten worden genomen op een ondoorzichtige manier. Er zijn krachten die aan de touwtjes trekken, maar het is niet altijd duidelijk wie dat zijn. Sommigen zeggen dat de macht eigenlijk ligt bij 'de markt' of 'multinationals'. Anderen zeggen dat de macht ligt bij een machtselite, het 'partijkartel', 'de linkse kerk' of bijvoorbeeld bij 'de Bilderberggroep'.

In hoeverre komt uw eigen visie op besluitvorming en macht overeen met deze visies?

Wat opvalt aan de antwoorden op deze vraag is dat Nederlandse kiezers zich gelijkmatig verdelen over de zeven posities, ruim een kwart (26%) kiest voor Visie 1 (positie 1 of 2), eveneens een kwart (27%) voor Visie 2 (posities 6 of 7) en 37% gaat er tussenin zitten. Tien procent weet het niet.

Kiezers van Forum voor Democratie en de PVV herkennen zich duidelijk het meest in Visie 2 (de ondoorzichtige), gevolgd door kiezers van de PvdD, SP en de lokale partij²⁷. Aan de andere kant (Visie 1) vinden we kiezers van SGP, GroenLinks, D66, VVD, CU, CDA.

Figuur 4.4
Machtsoriëntatie naar politieke partij

²⁶ Deze labeling (transparant/ondoorzichtig) stond niet in de vraagtekst.

²⁷ Alleen de lokale partij is gebaseerd op de gemeenteraadsverkiezingen, de overige partijen op de TK-verkiezingen van 2017.

4.7 Machtsoriëntatie, invloed en vertrouwen

Is het nu zo dat kiezers met een ondoorzichtige machtsoriëntatie beduidend vaker denken of vinden dat bepaalde (niet gekozen) instituties, die ze niet vertrouwen, veel meer invloed hebben dan kiezers met een transparante machtsoriëntatie? Dit is tot op zekere hoogte het geval.

Kiezers met een ondoorzichtige machtsoriëntatie:

- ... hebben in alle instituties (veel) minder vertrouwen dan kiezers met een transparante machtsoriëntatie. (Dit geldt alleen *niet* voor het vertrouwen in burgers/kiezers dat ongeveer even laag of groot is – 49% om 52%).
- ... hebben beduidend minder vertrouwen (een verschil van minimaal 15%) in politieke partijen, de regering, de Tweede Kamer, de gemeenteraad, rechters en de Verenigde Naties.
- ... denken (nog) veel meer dan gemiddeld dat burgers geen of heel weinig invloed hebben (15% geeft een 8-10, tegen 29% gemiddeld; 55% geeft een 1-5, tegen 33% gemiddeld)
- ... dichten ook de gemeenteraad weinig invloed toe (43% tegen 56%)
- *Meer* dan gemiddeld denken ze dat farmaceutische bedrijven en tech-bedrijven (plus 10 à 9%) en buitenlandse mogendheden (plus 6%) veel invloed hebben.

Dat ze nauwelijks anders dan gemiddeld denken over de invloed die spelers hebben waar ze weinig tot geen vertrouwen in hebben (politieke partijen, regering, Tweede Kamer, gemeenteraad), hoeft niet te betekenen dat de theorie van Kemmers niet klopt.

5

HOOFDSTUK

Het politieke aanbod & houdingen t.a.v. de (gemeentelijke) democratie

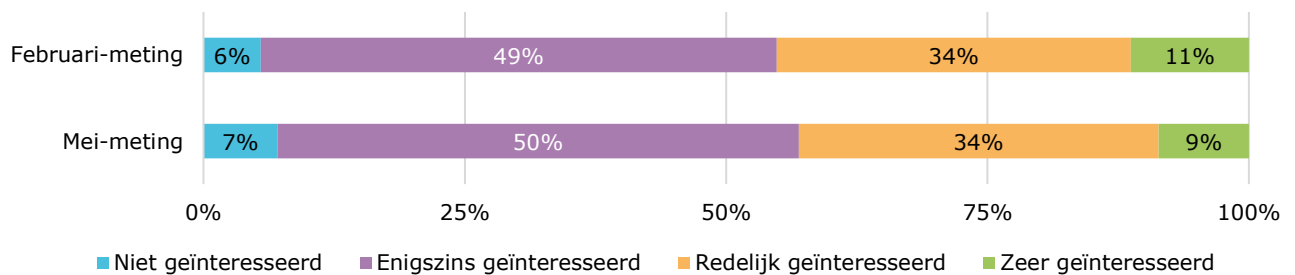
5. Het politieke aanbod & houdingen t.a.v. de (gemeentelijke) democratie

5.1 Politieke interesse en kennis

Lang niet alle kiezers uit ons onderzoek zijn geïnteresseerd in gemeentepolitiek: circa tien procent is 'zeer geïnteresseerd' en een derde is 'redelijk geïnteresseerd'. Meer dan de helft van de kiezers uit ons onderzoek zijn 'niet' of 'enigszins geïnteresseerd'. Er is nauwelijks verschil in interesse door de tijd.

Figuur 5.1

Februari- en mei-meting (n = 1.582); "in hoeverre bent u geïnteresseerd in onderwerpen die spelen in de politiek van uw gemeente?"

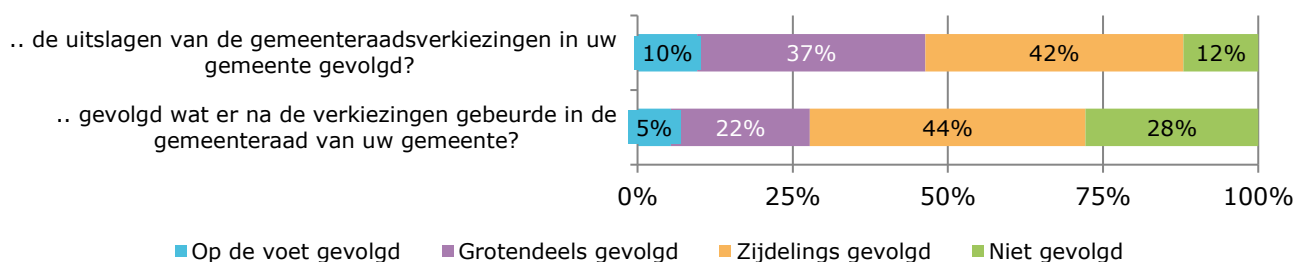
5.2 Het volgen van de verkiezingen en collegeonderhandelingen

Bijna de helft van de kiezers heeft de uitslagen van de gemeenteraadsverkiezingen in zijn of haar gemeente gevolgd (47% op de voet of grotendeels), terwijl 54 procent de uitslagen slechts zijdelings of niet (12%) volgde. Ongeveer een kwart van de kiezers (27%) heeft op de voet of grotendeels gevolgd wat er na de verkiezingen gebeurde in hun gemeenteraad. Circa één op de vijf kiezers houdt dus op de onderhandelingen te volgen, waar ze daarvoor wel het verloop van de verkiezingen volgden (47% - 27% = 20%).

Figuur 5.2

Mei-meting; volgen van (uitslagen van) gemeenteraadsverkiezingen

"In hoeverre heeft u ..

INTERVIEW

Gemeente Emmen, Klazienaveen (107.000 / 12.000 inwoners), Drenthe

Man, 61 jaar, MBO. Agrarische achtergrond, arbeidsongeschikt. Actief in vrijwilligerswerk voor ouderen. Stemt landelijk en lokaal CDA.

De buurt, de gemeente, Nederland

Je hebt alle voorzieningen in het dorp, van winkels tot scholen. Daarom woon ik ook nog in Klazienaveen, sinds mijn geboorte. Mijn hart ligt op een plek met natuur. Ik voel me verbonden met de regio, ook met het gebied net over de grens. Ik voel me even verbonden met Nederland als met Duitsland.

Democratie en inspraak in de buurt

Democratie is een plek waar iedereen zich thuis voelt en inspraak heeft.

Ik voel mij vertegenwoordigd door de lokale politiek. De gemeente faciliteert allerlei adviesraden. We worden echt gehoord door de lokale politiek. Er is ruimte om in te spreken en de politici luisteren ook naar de burgers.

Ook door de landelijke politiek voel ik mij wel vertegenwoordigd. Maar het is wel zo dat er nog weinig mensen uit deze regio in de landelijke politiek zitten. Dit geldt voor alle partijen.

Zaken organiseren in het dorp gaat moeizaam, omdat er een tweedeling in het dorp is: protestanten en katholieken. In de omliggende dorpen gaat dit veel meer vanzelf.

Verkiezingen

Ik ben rooms-katholiek, dat geeft een bepaalde richting, dat is voor mij CDA. Je komt uit een bepaald nest. Bij dit soort keuzes is de bijbel de basis.

Mensen stemmen bijna altijd op iemand uit de eigen kern of dorp, omdat ze die kennen en vertrouwen. Dat is een belangrijke voorwaarde voor stemkeuze hier in de regio.

Wakker Emmen heeft goed gescoord. Mensen gaan niet af op denken, maar op wat ze anderen horen zeggen. Het zijn vaak proteststemmen. Lokale partijen doen het goed als het gemeentebestuur of de gevestigde partijen het niet goed hebben gedaan.

Onbehagen

Er zijn weinig mensen in de gemeente die zich druk maken om de lokale politiek, die zich inlezen en interesse hebben. Dat is wel jammer. Mensen kunnen invloed hebben op de politiek, maar je moet je wel interesseren en je erin verdiepen. Niet iedereen heeft daar zin in.

Als je het gevoel hebt dat politieke partijen alleen geïnteresseerd zijn in je stem, en niet in je mening, dan ligt dat ook aan jezelf. Je kan lid worden van een partij, je kan kranten lezen en jezelf verdiepen. Als je dat niet doet, dan luisteren ze ook niet naar je mening.

Nieuwe vormen van participatie & inspraak

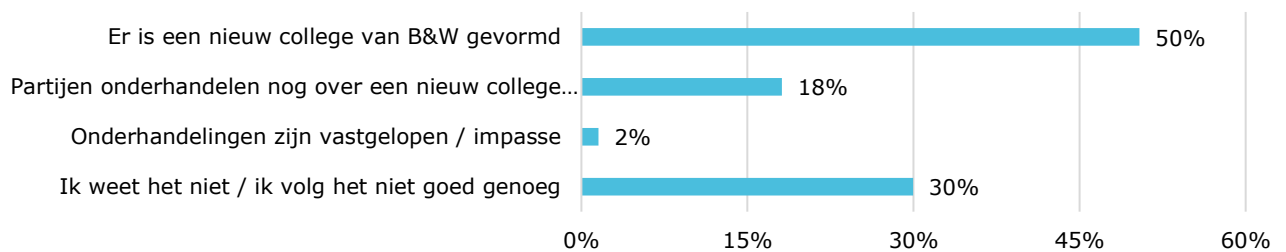
Er zijn mogelijkheden om in te spreken als inwoners. Ik ben lid van de WMO-raad, en had ook echt invloed. We konden altijd de ambtenaren aanspreken, ook de wethouder was heel goed bereikbaar. Echter worden gegeven adviezen nog niet altijd overgenomen. Achteraf blijkt dat we dan wel gelijk hadden.

Directe democratie, zoals referenda, die voegen niks toe. Mensen die er verstand van hebben en die het aangaat, zoals de raadsleden, moeten sommige zaken ook gewoon intern houden en regelen. In plaats van mensen die er weinig verstand van hebben erover te laten beslissen.

Drie op de tien kiezers weten niet hoe de collegeonderhandelingen gevorderd zijn of dat er al een college is gevormd. De helft van de kiezers weet dat er in hun gemeente een nieuw college van B&W gevormd is en achttien procent weet dat de partijen nog steeds onderhandelen over een nieuw college. Enkele kiezers geven aan dat de onderhandelingen zijn vastgelopen of in een impasse terecht zijn gekomen. Als we de antwoorden uit het onderzoek leggen op de werkelijke situatie, blijkt echter dat twintig procent van de kiezers die aangeven te weten of er een nieuw college is, het niet bij het rechte eind heeft.

Figuur 5.3

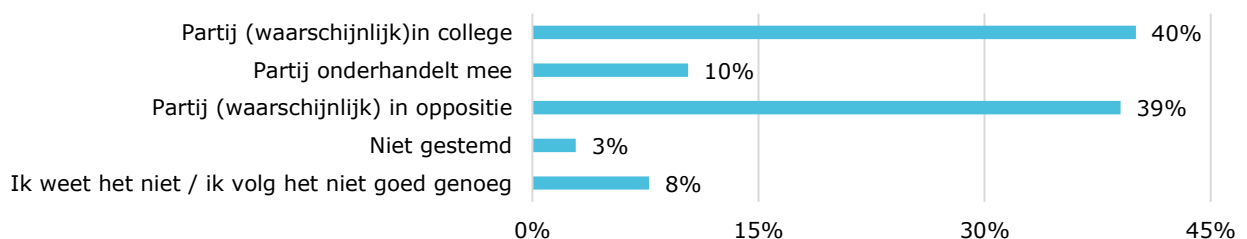
Mei-meting (n = 1.217); "weet u al of er in uw gemeente al een nieuw college van Burgemeester & Wethouders (B&W) is gevormd of lopen de onderhandelingen nog?"

Respondenten die antwoord konden geven op bovenstaande vraag, hebben we vervolgens gevraagd of de partij waarop ze stemden in het college komt of, in hoeverre dat waarschijnlijk is. Vier op de tien kiezers (met voldoende kennis van de politieke ontwikkelingen in hun gemeente) hebben gestemd op een partij die waarschijnlijk in het college komt. Hetzelfde geldt voor kiezers die gestemd hebben op een partij die waarschijnlijk niet in het college komt. Ook hier blijkt dat kiezers niet altijd goed op de hoogte zijn: veertien procent van degenen die stemden op een landelijke partij²⁸ maakt een verkeerde inschatting of hun partij in het college zit.

Figuur 5.4

Mei-meting (n = 1.029); "weet u of de partij waar u op gestemd heeft, deel uitmaakt van het nieuwe gemeentebestuur (en dus een of meer wethouders levert), of die partij meeonderhandelt over een nieuw gemeentebestuur of dat die partij in de oppositie komt?"

²⁸ Voor lokale partijen is deze analyse niet te maken, aangezien niet gecodeerd kon worden om welke lokale partij het ging.

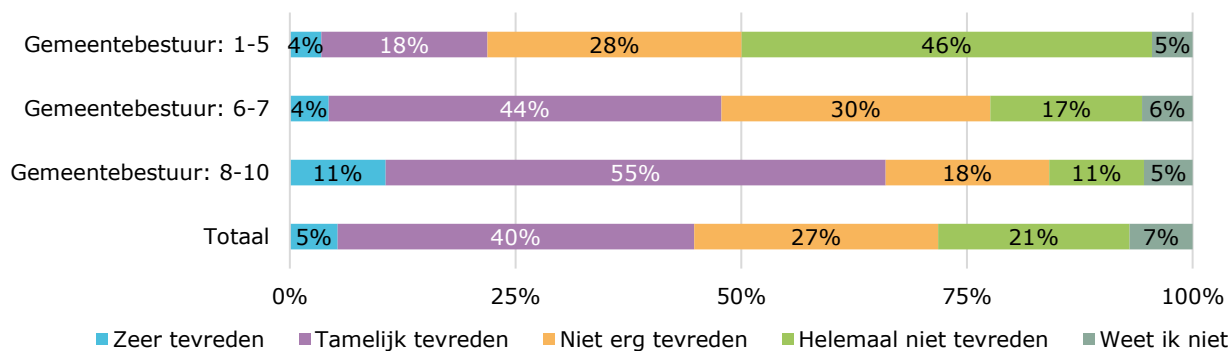
5.3 Samenhang tevredenheid met verschillende vormen van bestuur

De tevredenheid met 'de uitvoerende macht', in deze het gemeentebestuur en het landsbestuur (kabinet Rutte III), hangen onderling sterk samen. Deze tevredenheid zijn vormen van *specific support* en richten zich op concrete instanties die afgerekend kunnen worden op hun (waargenomen) prestaties en de manier waarop zij hun legitimiteit ontlenuen.

De kwantitatieve resultaten illustreren het beeld dat kiezers een algemene positieve dan wel negatieve houding aannemen tegenover het politieke bestuur. Begin maart is 45 procent tevreden over het kabinet, tegen 48 procent ontevreden. Onder kiezers die hun gemeentebestuur een onvoldoende geven is slechts 22 procent tevreden met het kabinet. Kiezers die hun gemeentebestuur waarderen met een acht of hoger zijn in 66 procent van de gevallen ook tevreden met het kabinet.

Figuur 5.5

Maart-meting (n = 1.474): "hoe tevreden of ontevreden bent u in het algemeen met het huidige kabinet-Rutte III van (VVD, CDA, D66 en CU)" en "hoe tevreden bent u met het gemeentebestuur van uw gemeente (d.w.z. het college Burgemeester en Wethouders)?"

Tevredenheid met kabinet-Rutte III

Dat er een relatie bestaat tussen beide vormen van *specific support* is niet verwonderlijk, daar de landelijke overheid de speelruimte voor het beleid van lokale overheden bepaalt. Indien burgers ervaren dat de lokale overheid te weinig speelruimte heeft om lokale problemen op te lossen (op hun eigen manier), kan dit hun beeld van de landelijke overheid negatief beïnvloeden. Anderzijds voeren lokale overheden beleid uit dat is uitgerold door de landelijke overheid en kan een gebrekkige uitvoering op lokaal niveau burgers minder tevreden maken over de landelijke overheid. Een citaat van een van de geïnterviewden dat deze verstrengeling illustreert:

"Als ik de minister-president hoor zeggen dat ze de jeugdzorg willen verbeteren, dan snap ik wat ze willen. Er moet bezuinigd worden. Daar schreeuwen al die gemeenten ook over. De jeugdzorg kunnen ze geen invloed op uitoefenen, maar het kost handen vol geld" – inwoner van Twenterand, Overijssel

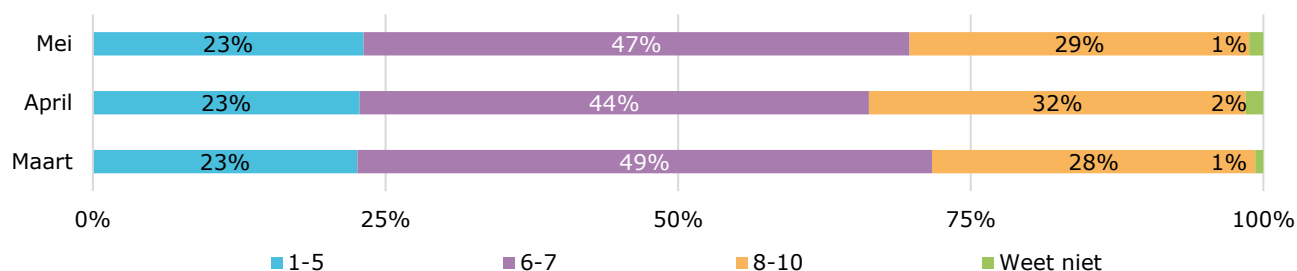
5.4 Tevredenheid met de Nederlandse democratie

In tegenstelling tot de tevredenheid met identificeerbare instanties als het college of het kabinet, beschouwen we de tevredenheid met de landelijke en de gemeentelijke democratie als vormen van *diffuse support*²⁹. Deze tevredenheid richt zich op 'de democratie' in een abstracte vorm. Kiezers beoordelen het functioneren van de democratie op basis van hun verwachtingen van wat democratie is en in hoeverre zij dit terug zien in de dagelijkse praktijk. Het klinkt voor de hand liggend, maar de democratie en verkiezingen zijn nauw met elkaar verbonden. Het blijkt dat het houden van verkiezingen een positief effect heeft op de tevredenheid met de democratie, zowel landelijk als lokaal.

Nederlandse kiezers zijn over het algemeen positief gestemd over de manier waarop de democratie in Nederland en in hun gemeente functioneert. Bijna de helft van de kiezers beoordeelt de democratie in beide gevallen met een voldoende, terwijl ongeveer een derde de democratie in land en gemeente een acht of hoger geeft. Circa een op de vijf kiezers (23%) geeft de democratie in Nederland een onvoldoende, terwijl twintig procent de gemeentelijke democratie een vijf of lager geeft.

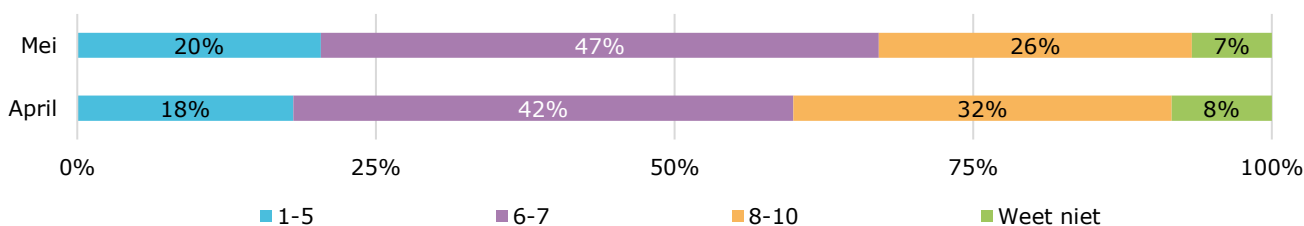
Figuur 5.6

Alle metingen (n = 1.582); "Hoe tevreden of ontevreden bent u in het algemeen over de manier waarop de democratie in Nederland functioneert?"

Figuur 5.7

Alle metingen (n = 1.582); "Hoe tevreden of ontevreden bent u in het algemeen over de manier waarop de democratie in uw gemeente functioneert?"

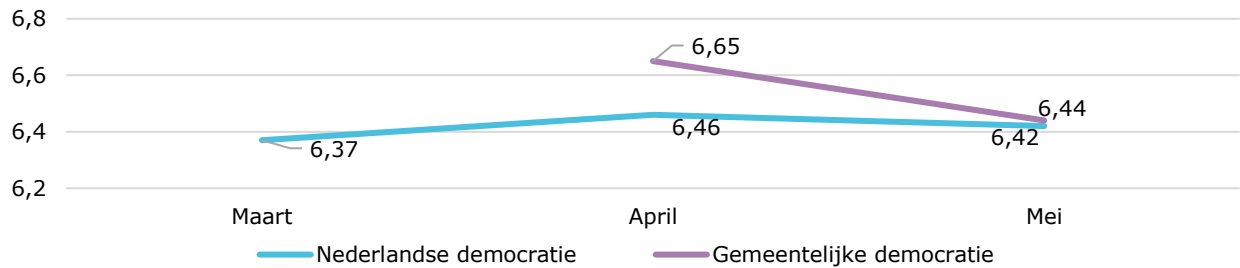

²⁹ Easton, 1967

Kijken we naar de gemiddelde rapportcijfers voor lokale en landelijke democratie dan zien we verschillen tussen de meetmomenten. Het houden van (vrije) verkiezingen zorgt ervoor dat kiezers de democratie opnieuw waarderen. In maart, voorafgaand aan de gemeenteraadsverkiezingen, krijgt de Nederlandse democratie gemiddeld een 6,4. Direct na de verkiezingen beoordelen dezelfde kiezers de democratie met een 6,5 – een statistisch significante stijging. De daling na de verkiezingen is niet statistisch significant. De gemiddelde beoordeling van de gemeentelijke democratie was in april 6,7 en in mei 6,4: een statistisch significante daling.

Figuur 5.8

Alle metingen (n = 1.582); gemiddelde tevredenheid met de Nederlandse en gemeentelijke democratie

Gemeente Rijssen-Holten, Holten (38.000/ 9.000 inwoners), Overijssel.

Vrouw, 49 jaar, WO. Werkzaam bij de semi-overheid, in de zorg. Stemde landelijk PvdA, gemeentelijk D66.

De buurt, de gemeente, Nederland

Ik ben vijftien jaar geleden in Holten komen wonen. Ik woon graag in een dorp, vind het allemaal wat gemoedelijker. Er zijn minder voorzieningen, maar dat is een onderdeel van in een dorp wonen. Ik heb niet zo'n sterke binding met het dorp, maar wel met Twente. Ik ben ook wel gebonden aan de Nederlandse mentaliteit en hoe dingen hier gaan.

Onbehagen

Samenwerking tussen Rijssen en Holten is gebrekkig. Rijssen is streng christelijk, Holten ook wel kerkelijk maar niet zo streng. De politiek wordt gedomineerd door bepaalde, christelijke groepen en komen voornamelijk vanuit Rijssen. Ook gaan de voorzieningen steeds meer richting Rijssen.

Maar ik ben helemaal niet cynisch over de politiek, ik kijk door de retoriek van zo'n debat heen. De beloften die ze in die debatten doen kunnen niet altijd nagekomen worden.

Ik ben wel teleurgesteld over de landelijke afwikkelingen van de pensioenregeling en de gezondheidszorg.

Verkiezingen

Bij de gemeenteraadsverkiezingen heb ik D66 gestemd, omdat ze de zondagsopeningen willen toestaan en de gemeente willen splitsen in Rijssen en Holten. Landelijk stem ik op basis van bepaalde domeinen die mij persoonlijk aangaan, zoals de zorg. De uitkomsten van de gemeenteraadsverkiezingen zijn vrij stabiel en dat zorgt voor continuïteit van bestuur. Maar er zijn daardoor ook taboe onderwerpen.

Democratie en inspraak in de buurt

Democratie is het gemiddelde, de grote massa. Dat is niet altijd precies wat jij wilt maar daar zal je je bij neer moeten leggen. Ik ben tevreden met het democratisch proces. In vergelijking met het buitenland is hier weinig corruptie en weinig achterdocht. Ik vind het fijn dat er een structuur is bij de verkiezingen, de logistiek erachter geeft gewicht aan het stemmen zelf. Ik vind stemmen ook heel belangrijk.

Ben het oneens met de stelling dat politieke partijen niet geïnteresseerd zijn in mijn stem, want je kunt zelf deelnemen aan bijeenkomsten waar politieke partijen aanwezig zijn. De gemeente heeft advies van de bewoners, over de herziening van een straat in de buurt, bijna helemaal overgenomen. Daarvoor moet je alleen wel zelf willen en actie ondernemen.

Nieuwe vormen van participatie & inspraak

Ik weet dat er wel bijeenkomsten zijn over de toekomst van de gemeente, voor de agrariërs in de buurt bijvoorbeeld. Maar weet verder niet of er nog andere dingen zijn. Als het gaat over een onderwerp dat heel dichtbij komt dan is de motivatie misschien sterker.

Maar ook al zou je het nog makkelijker maken om je mening te laten horen dan verwacht ik niet dat een aantal mensen, die vooral mopperen over politiek, daar open voor staat.

5.5 Tevredenheid met (gemeentelijke) democratie naar achtergrondkenmerken

We hebben geconstateerd dat de kiezers door de bank genomen redelijk tevreden zijn met de democratie – zowel landelijk als gemeentelijk. Zo'n driekwart van de burgers geeft de gemeentelijke democratie een voldoende. Twintig procent geeft een onvoldoende.

Wie zijn deze ontevreden kiezers? Hieronder laten we zien dat er verschillen bestaan tussen bevolkingsgroepen. Het gaat hier om demografische, sociaaleconomische en gemeente-specifieke kenmerken, maar ook om een algehele houding tegenover het politieke systeem: de machtsoriëntatie.

Tevredenheid met het functioneren van de gemeentelijke democratie kan voor een belangrijk deel verklaard worden door het **opleidingsniveau**: hoger opgeleiden zijn beduidend tevredener (36% geeft een 8, 9 of 10) dan lager opgeleiden (19% geeft een 8, 9 of 10, 26% een onvoldoende).

Leeftijd geeft een wat wisselvalliger beeld, alleen de groep 35-50-jarigen springt er negatief uit (23% geeft een onvoldoende). Maar als we kijken naar het aandeel dat een 8, 9 of 10 geeft, zijn de verschillen tussen de leeftijdsgroepen klein.

Mannen (24% geeft een onvoldoende) zijn iets minder tevreden dan vrouwen (16%, niet in de figuur). In de 'sterk **stedelijke gebieden**' (de op een na verstedelijkte gebieden) is de tevredenheid het laagst. In de meest en minst stedelijke gebieden is de tevredenheid het hoogst. Iets vergelijkbaars zien we als we naar **gemeentegrootte** kijken: iets minder tevreden is men in de middelgrote gemeenten dan in de kleinste en de grootste gemeenten (niet in de figuur).

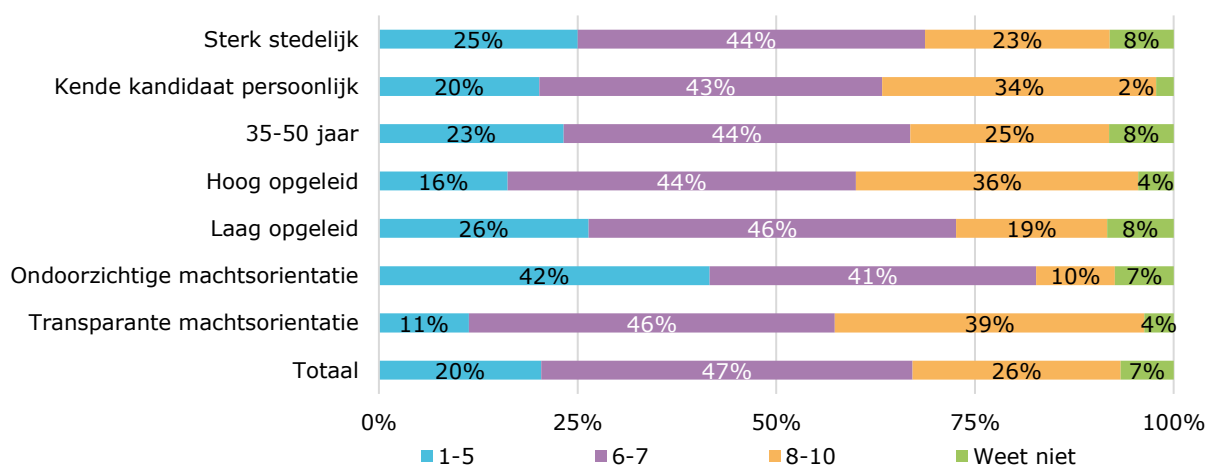
In onderstaande figuur hebben we ook de variabelen '**kende de kandidaat** waarop hij/zij stemde' en de **machtsoriëntatie** opgenomen, die een sterkere correlatie hebben met de tevredenheid.

Kiezers die de kandidaat waarop ze stemden persoonlijk kenden³⁰, zijn het meest tevreden over de gemeentelijke politiek. Ze geven iets minder onvoldoendes maar vooral relatief vaak een 8, 9 of 10.

De machtsoriëntatie van kiezers verklaart de tevredenheid nog sterker – al zit de verklaring vanzelfsprekend ook al in de definities van beide oriëntaties. Degenen met de ondoorzichtige machtsoriëntatie (zie hoofdstuk 4) zijn veel minder tevreden (42% geeft een onvoldoende) dan degenen met de transparante machtsoriëntatie (11% onvoldoende).

Figuur 5.9

Mei-meting (n = 1.582); "Hoe tevreden of ontevreden bent u over de manier waarop de democratie in uw gemeente functioneert?" (waarderingscijfer tot 10)

³⁰ Wat geldt voor 29% van de kiezers, vooral in zuiden en noorden van het land, meer naarmate men in niet stedelijk gebied woont.

INTERVIEW

Tilburg, Noord-Brabant (216.000 inwoners)

Man, 26 jaar, VWO, Student. Stemde landelijk ChristenUnie, lokaal CDA

In Tilburg proberen D66, GroenLinks, CDA en VVD een college te vormen. De lokale partij Lijst Smolders, die groeide van vijf naar tien zetels en daarmee D66 (negen) voorbijging als grootste partij, wordt buiten de coalitie gehouden. Ten tijde van dit interview was nog niet zeker hoe het college er uit zou gaan zien, maar wel dat Lijst Smolders er waarschijnlijk geen deel van zal uitmaken.

De buurt, de gemeente, Nederland

Ik woon sinds 2009 in Tilburg, in de wijk het Zand. Ik ben heel tevreden met mijn leefomgeving. De wijk voelt als een dorpje, omdat het zo rustig is. Tilburg is duidelijk een aparte stad, doordat het zo'n arbeidersverleden heeft. Dat is nog steeds merkbaar. Ik persoonlijk ervaar geen noemenswaardige problemen, maar ik merk dat de gemeente veel doet om Tilburg op de kaart te krijgen.

Ik voel me meer verbonden met Nederland dan met Tilburg. Vooral omdat ik eerder 'het grotere plaatje' zie dan dat ik kijk naar het lokale niveau.

Democratie en inspraak in de buurt

Het gemeentebestuur krijgt wel een voldoende, een 7 of 7,5. Want voor mij is alles begrijpelijk. En dat geeft vertrouwen. Maar ik snap dat andere mensen dat anders kunnen zien. De burgers van Tilburg zijn wel mondig, maar volgens mij meer in eigen kring dan naar het bestuur toe.

Verkiezingen

Ik voel veel meer afstand tot gemeentepolitiek dan tot landelijke politiek, omdat landelijke politiek juist de grotere thema's aanstipt, in plaats van waar de marktkramen mogen staan. Dit zie ik bijvoorbeeld ook terug in stemwijzers voor de gemeenteraadsverkiezingen: die gaan vooral over praktische zaken, niet zozeer de ideeën erachter.

Voor de gemeentepolitiek stem ik echt alleen maar omdat ik stemrecht heb, voor de landelijke politiek ben ik veel meer echt gemotiveerd.

Ik heb lokaal CDA gestemd, omdat hun algemene visie het meest overeenkomt met die van mij. Mede omdat ik de partij waar ik landelijk op stem – de ChristenUnie – niet terugvind in Tilburg. Ik stem landelijk ChristenUnie vanuit mijn geloofsovertuiging en het idee dat zij oog hebben voor iedereen in de samenleving.

Volgens mij geeft de bevolking van Tilburg iets aan. Door hun stem. Wat de reden is dat ze op hem [Smolders] stemmen, dat maakt niet uit. Dat is ook een belangrijk aspect van democratie, dat mag en kan voor iedereen verschillend zijn. Ik ben het niet eens met Smolders, maar het is belangrijk dat er met iedereen gepraat kan worden, anders is er sprake van democratische vervalsing.

Verwachtingen gemeentepolitiek

Ik heb niet zoveel verwachtingen van de gemeentepolitiek, omdat zulke kleine onderwerpen me minder interesseren. Ik ken eigenlijk ook geen lokale politici, maar ik vertrouw erop dat ze hun werk goed doen.

Nieuwe vormen van participatie & inspraak

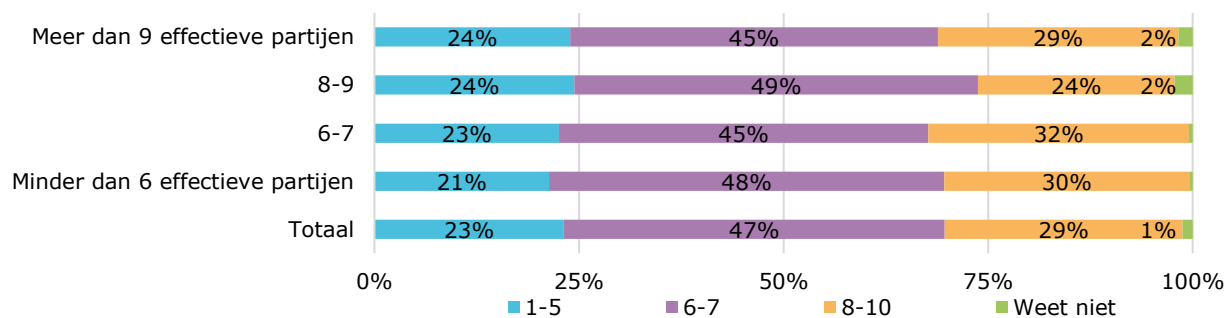
Ik ben daar niet mee bekend en heb er eigenlijk – op dit moment in mijn leven – ook geen behoefte aan.

5.6 Tevredenheid met de democratie en politieke fragmentatie

De democratische tevredenheid verschilt nauwelijks wanneer je deze uitsplitst naar het aantal effectieve partijen in de gemeenteraad. In gemeenten waar er minder dan zes effectieve partijen zijn – in totaal 107 gemeenten – is de (on)tevredenheid nagenoeg hetzelfde als in gemeenten met meer dan negen effectieve partijen (38 gemeenten).

Figuur 5.10

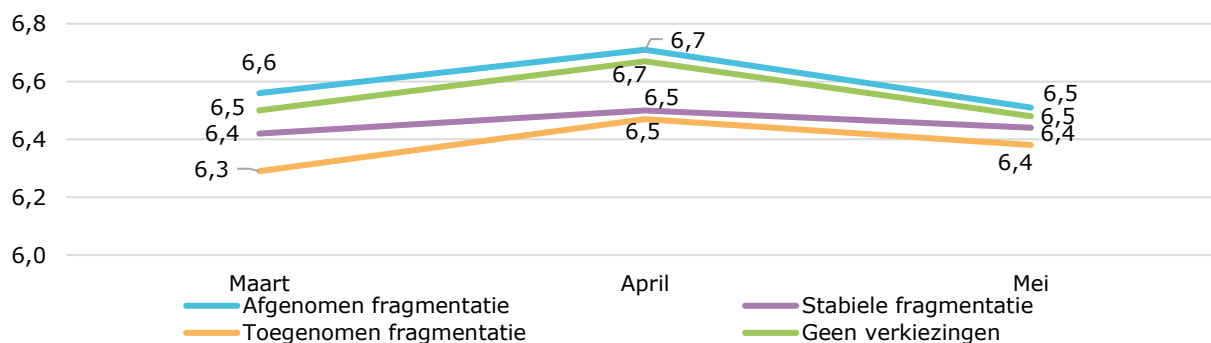
Mei-meting (n = 1.582); "hoe tevreden of ontevreden bent u over de manier waarop de democratie in Nederland functioneert?" (waarderingscijfer 1-10) naar aantal effectieve partijen

Sterker nog, burgers waarvan de gemeenteraad meer of minder gefragmenteerd is geraakt reageren niet wezenlijk anders dan burgers waarvan de gemeenteraad even gefragmenteerd is gebleven. Ook burgers die geen verkiezingen hadden in hun gemeente volgen dezelfde ontwikkeling (stijging van de tevredenheid na de verkiezingen en een daaropvolgende daling). Voor zover we kunnen concluderen op basis van dit onderzoek, speelt de fragmentatie van gemeenteraden geen betekenisvolle rol in de ontwikkeling van democratische tevredenheid. De belangrijkste verklaringen voor democratische tevredenheid liggen op het persoonlijke niveau: opleiding en machtsoriëntatie zijn de sterkste voorspellers (zie figuur 5.9).

Figuur 5.11

Mei-meting (n = 1.582); gemiddelde tevredenheid met Nederlandse democratie naar verschil in politieke fragmentatie

De manier waarop burgers de gemeentelijke democratie beoordelen hangt sterk samen met hoe burgers de landelijke democratie beoordelen. Zo verklaart de beoordeling van de Nederlandse democratie in maart bijna 40 procent van de beoordeling van de gemeentelijke democratie in mei³¹. Ter vergelijking, het opleidingsniveau verklaart slechts één procent en de machtsoriëntatie elf procent van democratische tevredenheid. Aangezien er weinig verandering is in de politieke tevredenheid en zowel de diffuse als specifieke vormen onderling samenhangen, concluderen we dat de politieke tevredenheid over het algemeen maar weinig wordt beïnvloed door het partijaanbod in de gemeenteraden of in de colleges.

³¹ Een univariate regressieanalyse laat een aangepast R^2 van 0.391 zien

5.7 Politieke houdingen t.a.v. de gemeentelijke politiek in de tijd

We hebben de politieke houdingen van kiezers gepeild op drie meetmomenten. Deze houdingen betreffen onderdelen van politiek cynisme, de visie van wat democratie is en houdingen ten aanzien van gemeentepolitiek. De verschillen in politieke houdingen tussen de meetmomenten zijn klein, maar bij enkele stellingen wel significant.

Wil van de meerderheid versus het beschermen van minderheden

Twee kernpunten van de liberale parlementaire democratie zijn het bij meerderheid nemen van politieke besluiten (via een representatieve volksvertegenwoordiging) en de bescherming van minderheidsgroeperingen tegen de zogenoemde 'dictatuur van de meerderheid'.

De wil van de meerderheid moet in maart volgens 51 procent van de kiezers altijd doorslaggevend zijn en dit percentage daalt naar 45 procent in mei³². Een iets kleiner deel van de Nederlandse kiezers (43-42%) vindt dat de minderheid altijd beschermd moet worden (deze verschillen zijn niet significant).

Houding ten aanzien van gemeentepolitiek

De vertegenwoordigende functie van gekozen politici is bij uitstek van belang voor de legitimiteit van deze politici³³. Een aanzienlijk deel van de Nederlandse kiezer voelt zich echter niet voldoende gehoord, dan wel vertegenwoordigd door de gemeentelijke politiek. Een derde van de kiezers (32-37-32%) is van mening dat hun gemeentebestuur voldoende rekening houdt met de wensen van gewone burgers, terwijl ongeveer een kwart (27-21-25%) het daar mee oneens is.

Er is tevens een groep van ruwweg twintig procent (21-20-23%) die zich slecht vertegenwoordigd voelt in de gemeenteraad. Net als bij de beoordeling van de Nederlandse democratie, die positiever wordt beoordeeld direct na de gemeenteraadsverkiezingen (zie ook verderop), wordt de vertegenwoordigende functie van de gemeenteraad direct na de verkiezingen positiever beoordeeld dan daarvoor of daarna. Waar voorafgaand aan de verkiezingen 36 procent het *oneens* was met de stelling 'ik voel me slecht vertegenwoordigd in de gemeenteraad', is dat direct na de verkiezingen 45 procent. De meting in mei laat een daling zien ten opzichte van april (naar 38%), wat impliceert dat het effect van de verkiezingen slechts van korte duur was³⁴.

Ruim tien procent (11-12%) vond dat hun mening bij de gemeenteraadsverkiezingen door geen enkele deelnemende partij werd vertegenwoordigd. Voorafgaan aan de verkiezingen was de helft van de kiezers het hier mee oneens, maar dit aandeel steeg naar 63 procent direct na de verkiezingen, om in mei te eindigen op 61% oneens³⁵.

Proteststem

Elf tot dertien procent bracht tijdens de gemeenteraadsverkiezingen een proteststem uit tegen de gevestigde orde.

³² De gemiddelde scores in maart, april en mei zijn onderling significant afwijkend bij een 95% betrouwbaarheidsinterval.

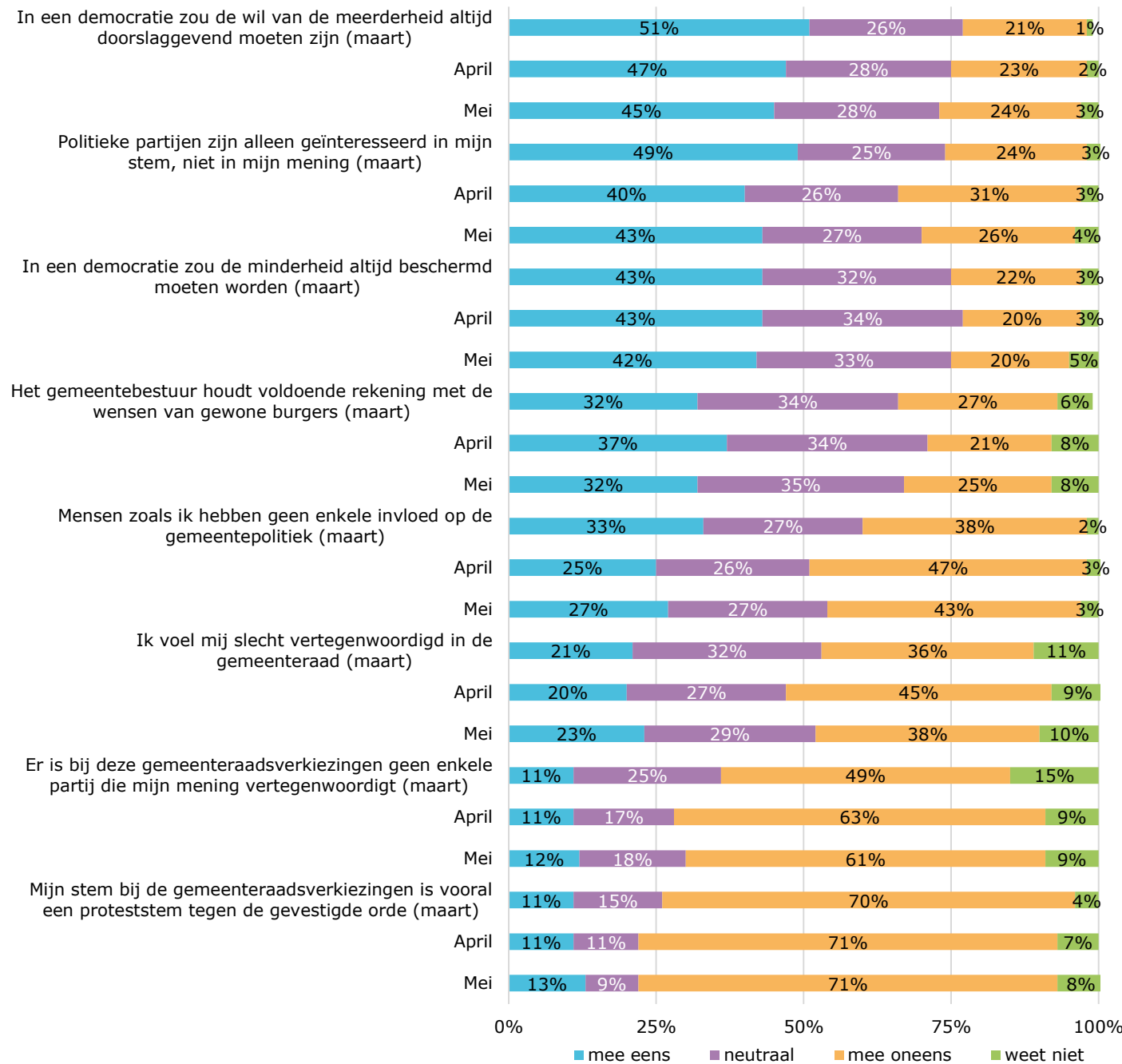
³³ Boogers, 2013

³⁴ Het verschil in gemiddelde scores tussen maart en april, alsmede die van tussen april en mei zijn significant afwijkend bij een 95% betrouwbaarheidsinterval.

³⁵ De gemiddelde scores in maart, april en mei zijn onderling significant afwijkend bij een 95% betrouwbaarheidsinterval.

Figuur 5.12

Alle metingen (n = 1.582); "kunt u aangeven of en in hoeverre u het eens of oneens bent met onderstaande stellingen?"

INTERVIEW

Tilburg, Noord-Brabant (216.000 inwoners)

Vrouw, 72 jaar, Mulo/HBS, gepensioneerd. Stemde landelijk VVD, bij de gemeenteraadsverkiezingen niet gestemd.

De buurt, de gemeente, Nederland

Ik ben vrij tevreden met de gemeente, vind kritiek op de gemeente ook vaak onterecht omdat mensen overal wel kritiek op hebben.

Democratie en inspraak in de buurt

De gemeente geeft ruimte voor inspraak door middel van bijeenkomsten, bijvoorbeeld over de AZC's. Dit doet de gemeente goed. De reden waarom het soms niet werkt ligt meer bij de burger: de klant (burger) is koning, maar vaak weten klanten zich niet juist te gedragen. Wanneer burgers zich menselijker zouden opstellen zou er misschien ook eerder geluisterd worden.

Verkiezingen

Ik ben niet zozeer geïnteresseerd in politiek, vooral in hoe mensen daarbuiten met elkaar omgaan.

Ik heb niet gestemd. Geen zin. Maar ik zou anders Smolders hebben gestemd, omdat hij de noodzakelijke kritiek levert. Ook is hij zichtbaar in de stad en doet waar hij voor staat. Hans Smolders is noodzakelijk voor de stad, zeker als het gaat om nutteloos geld uitgeven, want met ja-knikkers, daar koop je niks voor. De uitslag wijst uit dat meer mensen er zo over denken. Zijn waarschijnlijke oppositiefunctie is oké, want hij levert tenminste het benodigde tegengeluid.

Partijen die op voorhand andere partijen uitsluiten, dat is de 'elite'. Wat dat betreft is de vertegenwoordiging dan niet gelukt. Hans Smolders ziet de gewone mens écht en maakt zich sterk voor ze. Dat soort mensen heb je nodig.

Vroeger, toen ik in de binnenstad woonde, stemde ik SP, omdat de SP de enige partij was die ik daar altijd zag rondlopen, de rest van de partijen alleen maar tijdens verkiezingen.

Verwachtingen gemeentepolitiek

Ze moeten leren samenwerken met mensen waar ze kritiek op hebben, want van alle kritiek kun je ook weer leren.

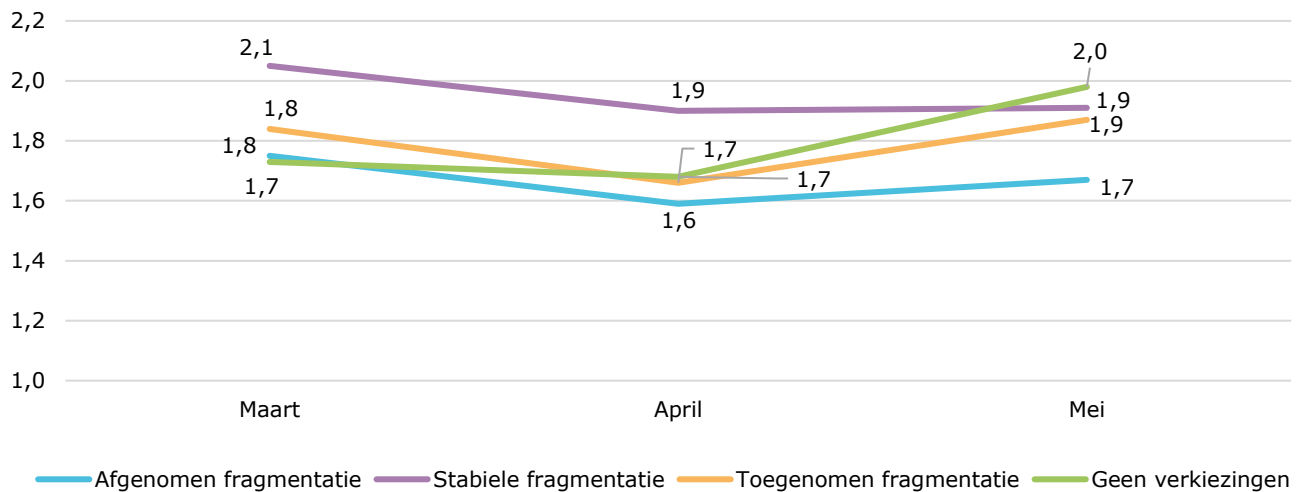
Nieuwe vormen van participatie & inspraak

Dat is geloof ik wel mogelijk in Tilburg, maar zelf heb ik daar geen behoefte aan. Ik kan geen onderwerpen noemen die zo belangrijk zijn.

Hieronder is weergegeven hoe goed kiezers zich vertegenwoordigd voelen in hun gemeenteraad en door de deelnemende partijen. De verschillende lijnen geven dit weer voor iedere ontwikkeling in politieke fragmentatie. Als burgers zich beter vertegenwoordigd voelen door een gefragmenteerde gemeenteraad, dan zouden burgers in gemeenten waar de fragmentatie is toegenomen in de grafiek een hogere score moeten hebben (meer partijen, dus meer keuze). Een dergelijke relatie is echter niet waarneembaar: in alle gemeenten waar verkiezingen waren, zijn burgers zich direct na de verkiezingen beter vertegenwoordigd gaan voelen. In mei voelen deze burgers zich over het algemeen weer iets slechter vertegenwoordigd door hun gemeenteraad. Ook burgers uit gemeenten waar geen verkiezingen waren, voelen zich in april iets beter en in mei iets minder goed vertegenwoordigd door hun gemeenteraad. De verkiezingen hebben een positieve invloed op gevoelens van vertegenwoordiging. Maar dat lijkt niet te worden beïnvloed door de ontwikkeling van politieke fragmentatie in de gemeenteraad.

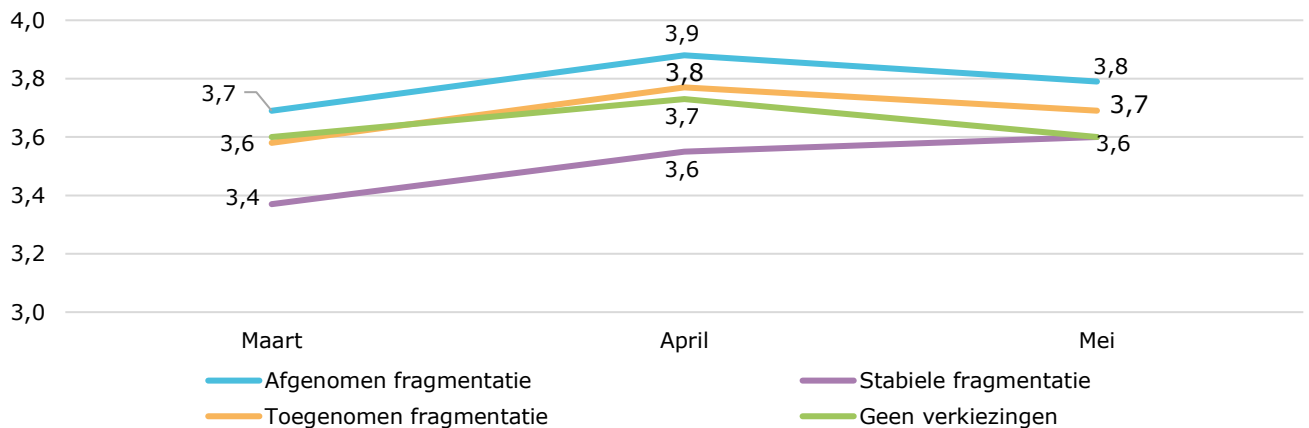
Figuur 5.13

"Ik voel mij slecht vertegenwoordigd in de gemeenteraad" (1 'helemaal oneens'/ 5 'helemaal eens'; Hoe hoger de score, hoe slechter men zich vertegenwoordigd voelt) voor ontwikkeling in politieke fragmentatie (n = 1.582).

Figuur 5.14

"Er is/was bij deze gemeenteraadsverkiezingen geen enkele partij die mijn mening vertegenwoordigt" (1 'helemaal eens'/ 5 'helemaal oneens'; Hoe hoger de score, hoe beter men zich vertegenwoordigd voelt) voor ontwikkeling in politieke fragmentatie (n = 1.582).

INTERVIEW

Gemeente Amsterdam (850.000 inwoners), Noord-Holland.

Vrouw, 23 jaar, MBO. Werkzaam in loondienst bedrijfsleven. Stemde landelijk GL en gemeentelijk niet gestemd.

De buurt, de gemeente, Nederland

Heb altijd in Amsterdam-Noord gewoond. Ik weet niet beter dan dat ik in Amsterdam-Noord zou wonen. In Amsterdam-Noord deed ik ook aan vrijwilligerswerk bij een jongerenproductiehuis. Daar mocht je alleen komen als je ook aan talentontwikkeling deed. Maar de gemeente heeft daar steeds minder subsidies voor.

Met onze burens was het altijd heel gezellig, alles was goed onderhouden terwijl dat bij de andere burens niet zo was. Dat ging eigenlijk allemaal vanzelf.

Democratie en inspraak in de buurt

Democratie betekent dat je nog wel een beetje inspraak hebt. Maar nu valt mijn ene stem ook weg. Als je met minder mensen democratie hebt dan heb je stem meer zin. Mensen in de kamer representeren mij niet. Mijn beeld is dat het allemaal oudere mannen zijn die daar zitten, allemaal rijkelui-kindjes met hoge opleidingen. Het is de top vijf procent misschien.

Bij het jongerenhuis hebben we ooit wel een middag of avond mensen van de gemeente gehad, want het moest misschien gaan sluiten. Dus we moesten ze een beetje overhalen dat het jongerenhuis moest blijven. Dat was heel gewoon, heel normaal. Ze luisterden goed naar ons, het was heel gezellig.

Onbehagen

De bezuinigingen hebben het jongerencentrum wel kapot gemaakt, het is helemaal niet meer zoals het was. Heb ook niet het idee dat er echt iets gebeurt. Mooie praatjes, maar er gebeurt nooit iets concreets. Het is niet slecht, het is ook niet fantastisch maar ik heb niet het idee dat ik er iets aan kan veranderen.

Verkiezingen

Bij Jesse Klaver heb ik een beter beeld, want hij is jonger dan de rest van de politici. Mensen in de Tweede Kamer hebben zelf niet de gevolgen van de bezuinigingen ervaren. Bij de gemeenteraadsverkiezingen heb ik niet gestemd, want ik zat in een verhuizing. Anders was ik misschien wel gaan stemmen, maar niet omdat het me zo heel veel interesseert.

Maar de gemeentepolitici hebben misschien wel meer invloed en gevoel bij de zoiets als het jongerenhuis. Heb geen idee hoe de verkiezingen zijn gelopen.

Nieuwe democratische alternatieven

Er is nu besloten dat er overal maar 30 km/uur in de wijk mag. Maar de Purmerweg is gewoon een brede weg, niet eens een fietspad erlangs. Als ik ergens m'n handtekening kan zetten tegen de 30 km/uur, dan zou ik dat wel doen ja. Maar ga het niet zelf organiseren of naar zo'n bijeenkomst.

Ik denk dat jongeren heel lui zijn en het huis niet uitgaan, je moet de tijd vinden om ergens naar toe te gaan. Het leven is druk. In de paar uurtjes dat ik vrij ben heb ik niet zoveel zin om ook nog naar een bijeenkomst te gaan.

5.8 Politiek cynisme in de tijd

Politiek cynisme is een verschijnsel waarbij een persoon een cynische houding aanneemt ten aanzien van de politiek. Dit cynisme uit zich onder andere door wantrouwen jegens politici, partijen en politieke organen, en een zekere gelatenheid ten aanzien van de mogelijkheid de politiek te verbeteren. Omdat politiek cynisme – als analytisch concept – meerdere uitingen kan hebben, nemen we de antwoorden op drie stellingen voor de drie metingen samen³⁶:

- *politieke partijen zijn alleen geïnteresseerd in mijn stem, niet in mijn mening;*
- *mensen zoals ik hebben geen enkele invloed op de gemeentepolitiek;*
- *ik voel mij slecht vertegenwoordigd in de gemeenteraad.*

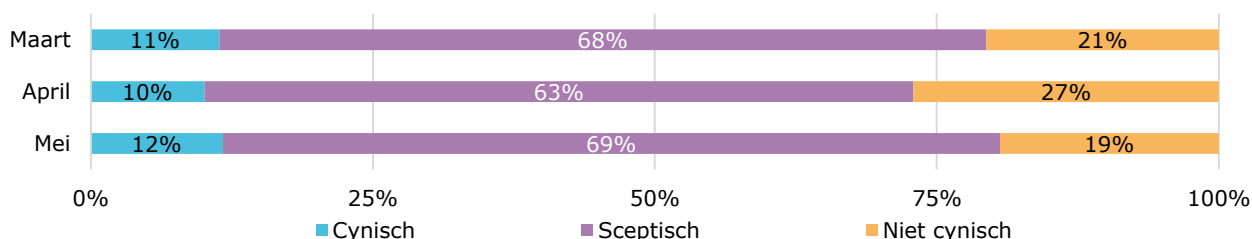
Voorafgaand aan de verkiezingen vond de helft van de kiezers (49%) dat politieke partijen alleen geïnteresseerd zijn in hun stem en niet in hun mening. Direct na de verkiezingen lag dit percentage op 40 procent, waarna het licht lijkt te stijgen (43%)³⁷. Over hun eigen invloed op de gemeentepolitiek zijn de kiezers positiever geworden sinds de meting in maart. Voorafgaand aan de verkiezingen vond een derde dat zij geen enkele invloed hebben, maar dit daalde naar een kwart (25%) in april en was 27 procent in mei³⁸.

De verkiezingen lijken een kortdurende, louterende werking te hebben op het cynisme van kiezers; kortdurend omdat na de verkiezingen een terugval meetbaar is, maar louterend omdat het cynisme na afloop gemiddeld minder is dan voor de verkiezingen. De gemiddelde daling van het cynisme komt echter op het conto van sceptici die meer vertrouwen hebben gekregen rond de verkiezingen.

Het percentage cynici blijft min of meer gelijk voor en na de verkiezingen, zo rond de elf procent. De groep die als 'niet cynisch' geïdentificeerd wordt, groeit van 21 procent in maart naar 27 procent in april en komt uiteindelijk weer terug op negentien procent eind mei.

Figuur 5.15

Alle metingen (n = 1.582); politiek cynisme in categorieën

³⁶ Er is een gemiddelde score berekend op basis van de antwoorden op deze drie stellingen. Kiezers kregen alleen een score als zij op ten minste twee van de drie stellingen een geldig antwoord hadden gegeven. Bij meer dan één 'weet niet' is er geen score berekend. Vervolgens zijn scores lager dan 2,0 ('mee eens') hernoemd als 'cynisch', van 2,0 tot 4,0 ('mee eens noch mee oneens') als 'sceptisch' en hoger dan 4,0 ('mee oneens') als 'niet cynisch'.

³⁷ De gemiddelde scores in maart, april en mei zijn onderling significant afwijkend bij een 95% betrouwbaarheidsinterval.

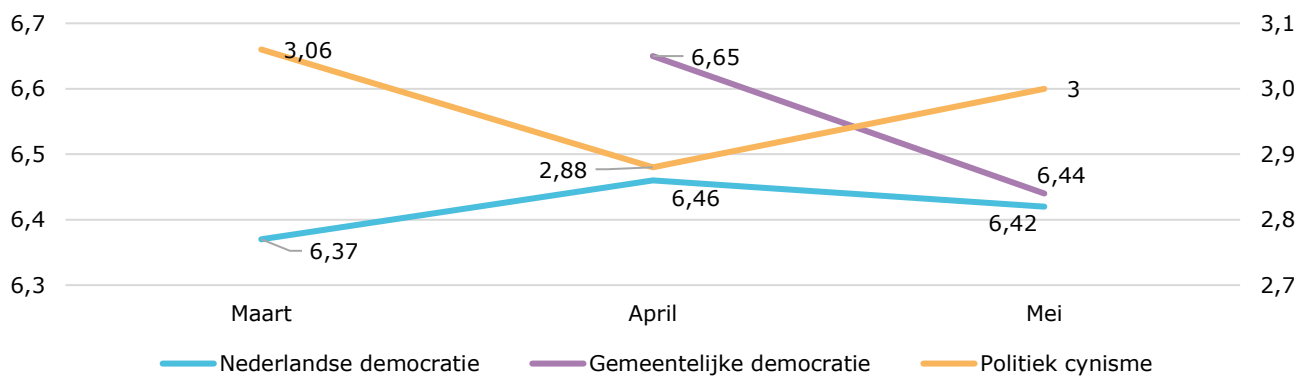
³⁸ De gemiddelde scores in maart, april en mei zijn onderling significant afwijkend bij een 95% betrouwbaarheidsinterval.

Hieronder zijn de gemiddelde scores op politiek cynisme weergegeven in dezelfde figuur als de tevredenheid met de Nederlandse en gemeentelijke democratie. Ter rechterzijde de waarden voor politiek cynisme en ter linkerzijde de waarden voor beoordeling van democratie.

Het tijdelijke positieve effect zien we ook in de gemiddelde waarden politiek cynisme: eerst een significante daling in politieke cynisme, waarna een significante stijging volgt. Toch weten we dat de daadwerkelijke cynici zich niet hebben laten beïnvloeden, maar we beter kunnen spreken van een toename van vertrouwen.

Figuur 5.16

Alle metingen (n = 1.582); beoordeling van de Nederlandse en gemeentelijke democratie (schaal van 1 tot 10) en politiek cynisme (schaal van 1 tot 5)

INTERVIEW

Gemeente Heeze-Leende, Heeze (16.000/ 10.000 inwoners), Noord-Brabant.

Man, 62 jaar, WO. Werkzaam in loondienst. Stemde landelijk GroenLinks, gemeentelijk D66.

De buurt, de gemeente, Nederland

De dorpen hebben een gezamenlijke gemeente maar de verschillen zijn goed voelbaar, veel dorpse trots. Ik heb dat zelf niet zo, want ik ben geen oorspronkelijke 'Hezenaar'.

Het verkeer dat door het dorp heen rijdt is een ramp. Ik heb vanuit het burgerpanel een gesprek aangevraagd met de gemeente en dat loopt nu. De zorgen die we hadden werden toen goed bekeken.

Democratie en inspraak in de buurt

De democratie werkt naar behoren als je je gehoord voelt.

Het gevoel van inspraak hebben is groot doordat iedereen elkaar kent. Je kent altijd wel iemand die iets voor je kan betekenen. Ik heb vertrouwen in het gemeentelijk bestuur, maar je moet er wel alert op zijn. Dat ze zich blijven bezighouden met dingen die belangrijk zijn voor een kleine gemeente zoals dit.

De gemeente komt vaak ietwat 'klungelig' over door een gebrek aan expertise. Decentralisatie is goed, meer verantwoordelijkheden op gemeentelijk niveau is goed, omdat het kleinschaliger is. Maar het vraagt ook veel kundigheid. Dit mis je in een kleine gemeente vaak.

Verkiezingen

Ik volg de lokale politiek goed.

Tussen de partijen zijn meer overeenkomsten dan verschillen, want iedereen vindt dat het in Heeze erg goed gaat.

Ik heb D66 gestemd bij de gemeenteraadsverkiezingen, landelijk GroenLinks. GroenLinks deed ook lokaal mee, maar samen met een wat oudere, leeglopende, lokale partij en die samenwerking kon ik niet helemaal plaatsen. Daarom geen GroenLinks, een bewuste keuze.

Vooral de lokale partijen zijn zichtbaar en herkenbaar op straat. Ik stemde voorheen ook wel op een lokale partij, want die ken je op de man af. Maar dit keer ben ik voor D66 gegaan vanwege een gesprek met een D66-raadslid dat ik erg waardeerde. Het blijft altijd een bewuste keuze.

Nieuwe vormen van participatie & inspraak

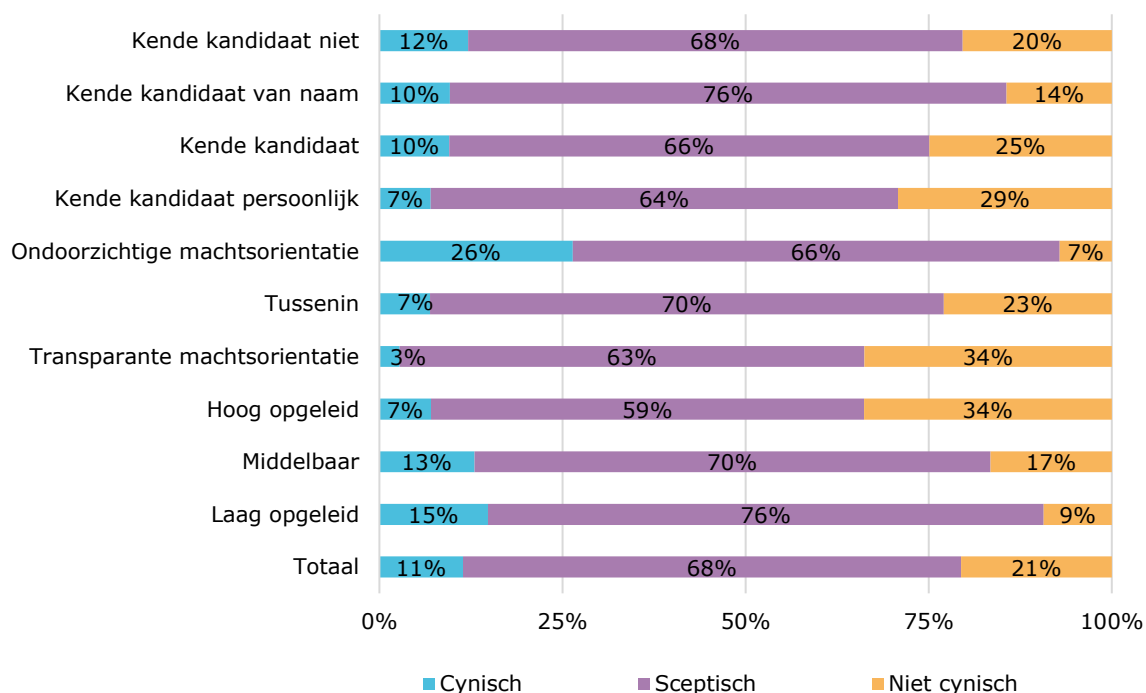
Ik doe mee aan een burgerpanel. Ik krijg dan een vragenlijst per mail over een bepaald onderwerp. Kan heel klein zijn, zoals over de plaatsing van een zebrapad. Men kan zijn mening geven en daarna volgt altijd een nette terugkoppeling. Je krijgt echt een gevoel van begrip, dat je meedoet in de afweging van belangen.

5.9 Politiek cynisme naar achtergrondkenmerken

In onderstaande figuur hebben we opleidingsniveau, 'kende de kandidaat waarop hij/zij stemde' en machtsoriëntatie opgenomen. Iemands machtsoriëntatie is de beste voorspeller van politieke cynisme: van de burgers met een ondoorzichtige machtsoriëntatie is een kwart (26%) politiek cynisch, tegen drie procent van degenen met een transparante oriëntatie en elf procent totaal. Het verschil in cynisme tussen burgers met een ondoorzichtige en transparante machtsoriëntatie (23 procentpunten) is haast driemaal zo groot als dat tussen laag- en hoogopgeleiden (acht procentpunten) of het kennen van de persoon waarop je gestemd hebt (vijf procentpunt).

Figuur 5.17

Mei-meting (n = 1.582); politiek cynisme naar enkele achtergrondkenmerken

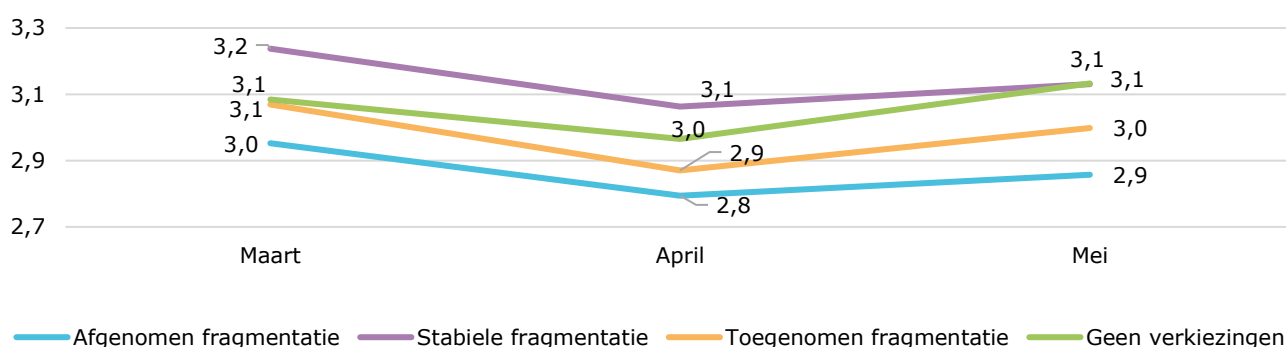
5.10 Politiek cynisme en fragmentatie

De ontwikkeling van het politieke cynisme hangt niet samen met de ontwikkeling van de fragmentatie op gemeenteniveau. In gemeenten waar de politieke fragmentatie is toegenomen zijn kiezers iets minder cynisch (of meer vertrouwend) geworden na de verkiezingen (van 3,1 naar 2,9), waarna er weer een kleine stijging optreedt (naar 3,0).

Deze ontwikkeling vindt echter ook plaats in gemeenten waar de politieke fragmentatie is afgenomen of stabiel is gebleven. Sterker nog, ook in gemeenten waar geen verkiezingen hebben plaatsgevonden (waar de politieke fragmentatie in de gemeenteraad en de samenstelling van de raad dus gelijk zijn gebleven) is dezelfde trend waarneembaar. De ontwikkeling van politiek cynisme lijkt dus niet samen te hangen met die van de politieke fragmentatie.

Figuur 5.18

Alle metingen (n = 1.582); politiek cynisme (schaal van 1 tot 5) naar ontwikkeling politieke fragmentatie

INTERVIEW

Gemeente Enschede (158.000 inwoners), Overijssel.

Man, 32 jaar, MBO. Werkzaam in loondienst, detailhandel. Stemde landelijk VVD, gemeentelijk CU.

De buurt, de gemeente, Nederland

Heb weinig contact met de buurtgenoten, dus weet niet zo goed wat er speelt. Er is wel een Facebookpagina met buurtgenoten, maar te weinig echt belangrijke dingen die daar dan op kwamen. Er is wel achterstallig onderhoud van de gemeentetuintjes, maar wanneer je dat meldt dan pakken ze dat goed op. Maar ze mogen uit zichzelf ook wel een rondje maken, ik ga dat niet telkens doen. Heeft sterke binding met de stad Enschede.

Onbehagen

Soms denk ik wel eens, hoeveel zin heeft het [om te stemmen]? Als je bijvoorbeeld PVV stemt, maar je weet al dat ze buitengesloten worden. Het buitenspel zetten van partijen is niet goed want je sluit mensen dan uit. Het aantal partijen dat in de gemeenteraad zit dat interesseert me niet, daar sta ik helemaal blanco in.

Verkiezingen

De politiek volg ik via de krant. Voor de landelijke verkiezingen heb ik VVD gestemd en lokaal op de CU. Bij de landelijke verkiezingen omdat ik vond dat de VVD gewoon goed beleid aan het voeren was. Maar bij de lokale verkiezingen op de CU gestemd omdat een van de raadsleden de koopzondagen tegenhoudt. Dat vind ik goed, want er wordt [in de winkel] helemaal niet meer omzet gehaald op zondag.

Democratie en inspraak in de buurt

Ik ben positief over de gemeentepolitiek, de wethouder doet het erg goed. Dingen worden snel en goed aangepakt. Bij een tentoonstelling o.i.d. zijn er altijd vertegenwoordigers van de gemeente (raad of bestuur) aanwezig. Maar spreek ze eigenlijk nooit aan. Ik geloof niet dat ze iets bewust achter houden.

Nieuwe vormen van participatie & inspraak

Helemaal niet bekend met zulke dingen. Ben er wel positief over. Als ik ooit tijd had gehad, dan zou ik wel interesse hebben. Het moet een specifiek iets zijn met een gewone groep mensen die luchtig praten over een probleem en oplossing. Zolang ik daar ook verstand van heb dan zou ik wel kunnen meedoen.

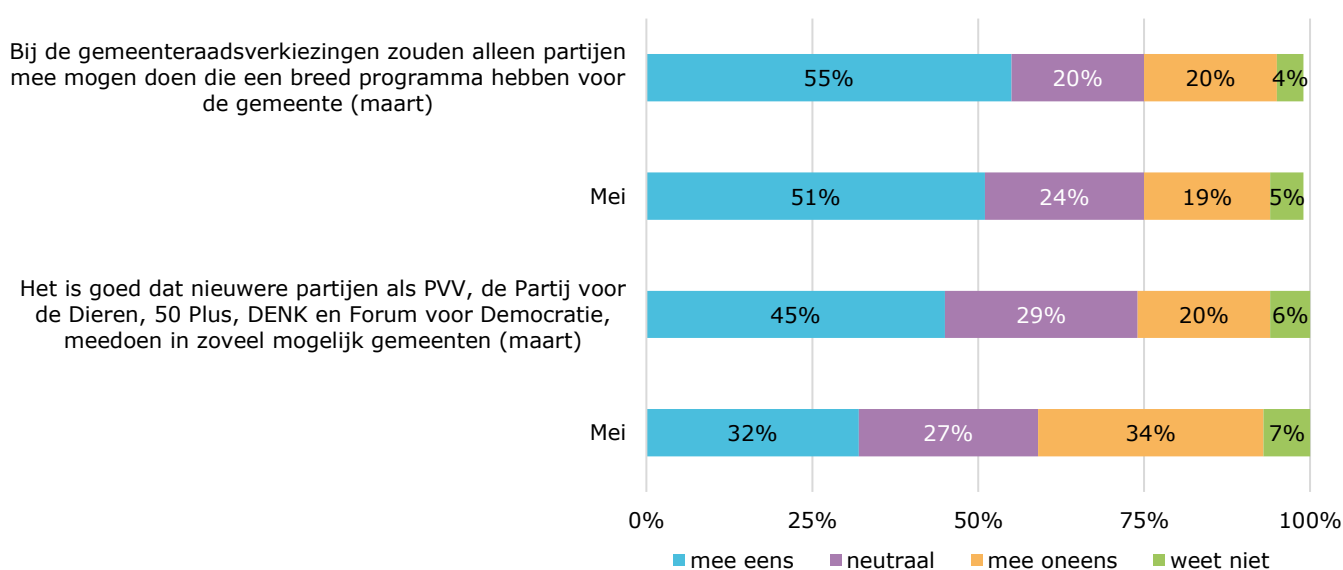
5.11 Meningen over partijpolitiek aanbod in de tijd

Een aanzienlijk deel van de Nederlandse kiezers lijkt zich zorgen te maken over het aanbod van politieke partijen in de gemeenteraad. Zo vindt een meerderheid van de kiezers dat alleen partijen met een breed programma deel mogen nemen aan de gemeenteraadsverkiezingen (55-51%). Alhoewel er een kleine verschuiving zichtbaar lijkt, is het verschil niet significant.

Een grote minderheid van 45 procent was voorafgaand aan de verkiezingen positief over deelname van nieuwere partijen als PVV, PvdD, 50 Plus, DENK en FvD in zoveel mogelijk gemeenten. Twee maanden later is het enthousiasme – significant - verminderd; een derde (32%) kon zich in mei nog vinden in deze stelling.

Figuur 5.19

Maart- en mei-meting (n = 1.582); "kunt u aangeven of en in hoeverre u het eens of oneens bent met onderstaande stellingen?"

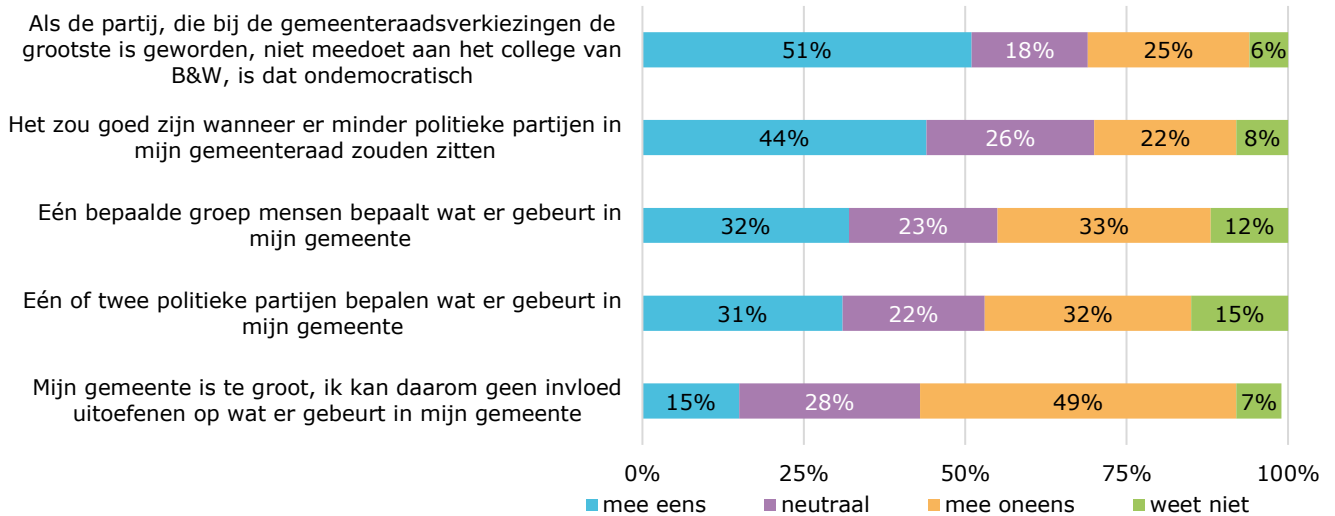

In het verlengde van het partijpolitieke aanbod liggen vragen over wat er ná de verkiezingen gebeurt. Uit verschillende semigestructureerde interviews bleek dat er onvrede bestaat over de manier waarop (langdurige) meerderheidsgroepen in de gemeente de dienst uitmaken in de gemeenteraad. Daarom zijn enkele stellingen voorgelegd om deze bevindingen kwantitatief te toetsen.

- 51 procent van de kiezers ziet een college van B&W als ondemocratisch wanneer de grootste partij hier niet aan deelneemt
- Vijftien procent vindt de gemeente te groot om daarom invloed uit te oefenen op de gang van zaken in de gemeente; dit geldt meer van inwoners van grote gemeenten en meer stedelijke gebieden (niet in figuur)
- Drie op de tien kiezers vindt dat één bepaalde groep mensen of enkele politieke partijen bepalen wat er gebeurt in de gemeente
- Bijna de helft vindt dat minder politieke partijen in de gemeenteraad zouden moeten zitten

Figuur 5.20

Mei-meting (n = 1.582); "kunt u aangeven of en in hoeverre u het eens of oneens bent met onderstaande stellingen?"

INTERVIEW

Gemeente Twenterand, Vriezenveen (34.000 / 14.000 inwoners), Overijssel.

Man, 69 jaar, WO. Gepensioneerd. Stemde landelijk VVD, gemeentelijk VVD.

De buurt, de gemeente, Nederland

Ik ben al tientallen jaren woonachtig in Vriezenveen. Twenterand is een fusiegemeente met verschillende kernen, waarvan een aantal zeer kerkelijk. Eerst twee kernen – Vriezenveen en Westerhaar – maar toen werd een andere gemeente met drie kernen gefuseerd. Ene dorp heeft meer toerisme dan andere dorpen, ene dorp gericht op Almelo de andere op Hardenberg. Veel voorzieningen zijn door de christelijke partijen bij 'hun' dorpen geplaatst. Maar dit speelt volgens mij in bijna alle fusiegemeenten, waar komt het gemeentehuis? Dat is dan in Vriezenveen gekomen en dan moeten de andere kernen ook weer iets. De gemeentepolitiek is gepolariseerd door de fusie. Er is strijd over de verspreiding van gelden en dat leidt allemaal tot politiek gekonkel.

Onbehagen

De transitie van de Wmo is gewoon over de schutting gegooid. De overheid heeft gezegd 'Julie van de gemeente kunnen dat veel efficiënter, dus daar korten we zoveel op'. Ik snap wel dat het een leerproces is, maar als ik de minister-president hoor zeggen dat ze de jeugdzorg willen verbeteren dan snap ik wat ze willen. Er moet bezuinigd worden. Daar schreeuwen al die gemeenten ook over. De jeugdzorg kunnen ze geen invloed op uitoefenen, maar het kost handen vol geld. Dat wordt door de overheid naar de gemeenten overgeheveld en nu komt de gemeente tekort.

De gemeenten moeten ermee zien rond te komen. Dat is blijkbaar een soort werkrelatie, dat de lagere overheden zich verplichten om het beleid vanuit de rijksoverheid uit te voeren.

Verkiezingen

Heb altijd VVD gestemd, zowel lokaal als landelijk.

Volg de lokale politiek zeer intensief. Nu een absolute meerderheid voor Gemeentebelangen Twenterand (GBT). Maar vier jaar geleden zijn ze als grootste winnaar buitenspel gezet door de drie christelijke partijen. De GBT is toen gewoon een loer gedraaid.

Democratie en inspraak in de buurt

De burger kan weinig doen aan de problemen die opspelen door de decentralisering. Het enige wat je kunt doen is lokaal aan de bel trekken en met z'n allen staken ofzo. Maar ze zijn opgevoed als trouwe ambtenaren die trouw orders opvolgen van hogerhand.

Ik heb niet echt het gevoel dat ik op dit moment echt vertegenwoordigd wordt. De VVD heeft maar één van de 33 zetels.

Nieuwe vormen van participatie & inspraak

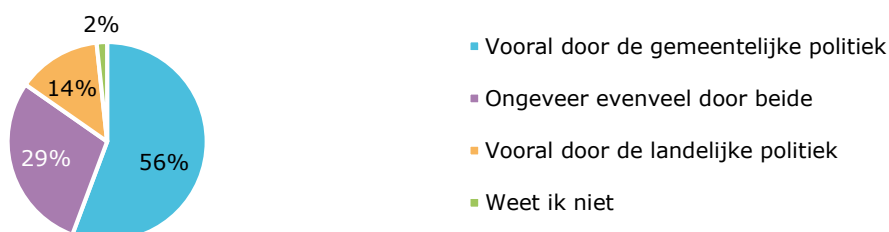
De nieuwe vormen van participatie zijn gewoon ordinaire bezuinigingen, want vrijwilligers zijn goedkoper dan medewerkers maar ze (de gemeente) hebben ook minder grip op deze vrijwilligers. Inbreng wordt niet echt gewaardeerd, maar ze hebben er wel de mond vol van. Gemeenten zijn niet gewend om te werken met mensen die een eigen mening ventileren, want ambtenaren worden opgeleid om orders op te volgen.

5.12 Lokale versus landelijke politiek

Er wordt wel eens gezegd dat kiezers bij de gemeenteraadsverkiezingen vooral afgaan op wat er landelijk gebeurt. Uit dit onderzoek³⁹ blijkt dat kiezers gemeentelijk echt andere afwegingen maken dan landelijk. Ruim de helft zegt na afloop vooral af te zijn gegaan op wat er lokaal in de politiek speelde.⁴⁰

Figuur 5.21

Februari-meting (n = 1.250); "Wordt uw keuze voor een partij bij de gemeenteraadsverkiezingen vooral bepaald door wat u van deze partij ziet in de gemeentelijke politiek of door wat u van deze partij ziet in de landelijke politiek? Of door beide ongeveer evenveel?"

INTERVIEW

Tilburg, Noord-Brabant (216.000 inwoners)

Vrouw, 58 jaar, MBO. Werkzaam bij een gehandicaptenorganisatie. Stemde zowel landelijk als gemeentelijk SP.

De buurt, de gemeente, Nederland

Ik zie grote problemen met zwerfafval, dit komt door verslechterde normen en waarden. Ik heb ook veel last van asociaal gedrag van allochtonen, daar word ik angstig van. Ik heb in de bewonerscommissie gezeten, maar moest hier mee stoppen na bedreigingen van anonieme mensen. Dit heeft me enorm geraakt. Mensen die zich willen inzetten voor de buurt worden de kop in gedrukt.

Democratie en inspraak in de buurt

Democratie werkt niet goed als mensen die zich willen inzetten voor hun omgeving worden tegengezet. Vanuit organisatie waar ik werk probeer ik gemeenteraadsleden de ogen te openen over de slechte toegankelijkheid van gebouwen. Dit slaat wel aan, merk ik. Maar het bestuur is niet goed genoeg op de hoogte van dingen die er spelen. Dat komt doordat ze niet onder de normale mensen komen.

Verkiezingen

Ik volg de Tilburgse politiek weinig, soms een klein stukje in het plaatselijke blad. Dit keer heb ik bij de gemeenteraadsverkiezingen SP gestemd, eens wat anders, kijken wat er gebeurt. Daarvoor heb ik wel gestemd op de PVV of Lijst Smolders, want die gaan er lekker tegen in. Dat vind ik belangrijk. Ik heb zelf op een stembureau gezeten tijdens de Gemeenteraadsverkiezingen. Ik weet er niet zoveel van maar ik probeer hier en daar wel mee te doen.

Ik vind het niet kunnen, echt niet kunnen, dat de grootste partij wordt buitengesloten. Als de partij waar ik op stem zou worden buitengesloten, lijkt het alsof ik niet vertegenwoordigd mag worden.

Verwachtingen gemeentepolitiek

Ik verwacht van politici uit de gemeente dat ze meer onder de normale mensen komen, om zo te zien wat er speelt.

Onbehagen

Jammer dat ze alleen zichtbaar zijn als het verkiezingstijd is. Het vertrouwen in toekomstig bestuur is al weg doordat Smolders wordt buitengesloten bij onderhandelingen.

Nieuwe vormen van participatie & inspraak

Zo nu en dan heb ik wel eens een gemeenteraadsvergadering bijgewoond, als het om onderwerpen ging waar ik met mijn werk mee bezig ben, zoals de toegankelijkheid van gebouwen voor gehandicapten. Dat soort vormen van inspraak [zoals de nieuwe vormen] vind ik heel goed want dan word je serieus genomen.

³⁹ En peilingen van I&O Research voorafgaand aan de GR-verkiezingen. Zie bijvoorbeeld: 'Kiezers maken bij gemeenteraadsverkiezingen andere afweging dan landelijk.' <https://ioresearch.nl/home/nieuws/kiezers-maken-bij-gemeenteraadsverkiezingen-andere-afweging-dan-landelijk-1#.WyCfGbdI-Uk>

⁴⁰ Vanzelfsprekend is het wel zo dat kiezers een beeld hebben waar een partij voor staat en daar heeft het optreden van de partijen landelijk invloed op.

5.13 Stemmotieven

Dat kiezers gemeentelijk andere afwegingen maken dan landelijk blijkt ook uit de antwoorden op de vraag wat voor hem of haar de belangrijkste redenen voor de partijkeuze waren. Kiezers kiezen vooral inhoudelijk, dat zagen we zowel bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2017 als bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2018. Bij deze laatste verkiezingen zeggen kiezers meer naar de lokale standpunten (48%) dan naar de landelijke (19%) te hebben gekeken en meer rekening te hebben gehouden met een stabiel bestuur voor de gemeente (24%) dan voor het land (12%). De persoon van de lijsttrekker lijkt – tussen al deze motieven, door tien procent genoemd – van bescheiden invloed op de partijkeuze.

Tabel 5.1

Wat waren voor u de belangrijkste redenen voor uw partijkeuze?

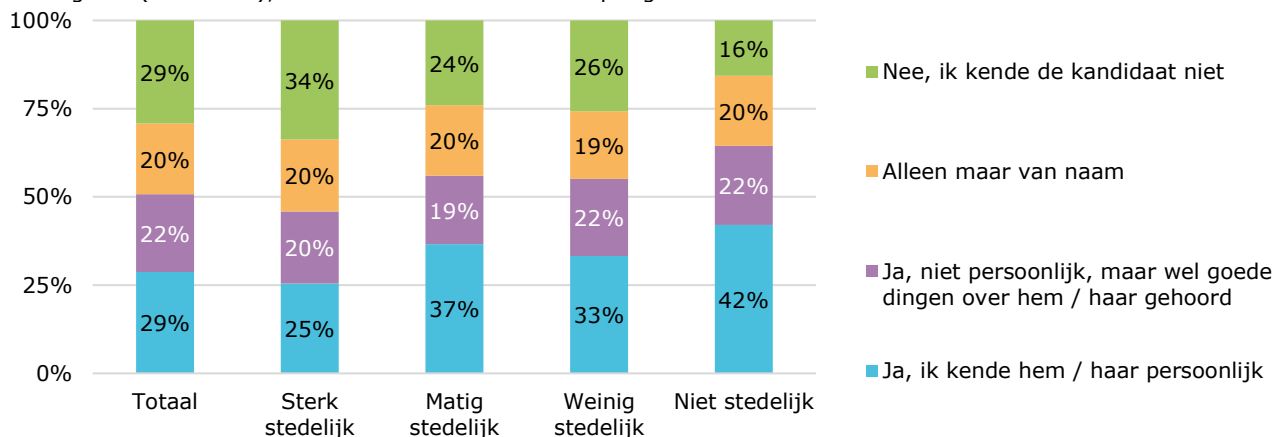
	Nameting TK 2017	Nameting GR 2018
	%	%
De standpunten van de partij in mijn gemeente	*	48
De standpunten van de partij landelijk	61	19
De ideologie van de partij	41	32
De partij zorgt voor een stabiel bestuur van mijn gemeente	*	24
De partij zorgt voor een stabiel bestuur van Nederland	31	12
De partij komt op voor mijn regio	3	22
De partij komt op voor mensen zoals ik	25	18
Een online stemhulp adviseerde dit	12	11
De lijsttrekker/ leider van de partij gemeentelijk	*	10
De lijsttrekker/ leider van de partij landelijk	25	3
Uit gewoonte	11	10
Goede oppositie tegen zittend college	*	9
Goede oppositie tegen de regeringspartijen	12	3
Strategische stem (met oog op regering- collegevorming)	11	6
Ik ben tegen de andere partijen	6	6
Partij doet het goed in de peilingen	3	1
De partij doet het slecht in de peilingen	1	1
Anders	5	10

5.14 De persoon in de gemeentelijke politiek

Bijna drie op de tien kiezers (29%) kenden de kandidaat waar ze op stemden persoonlijk. Dit neemt toe naarmate de stedelijkheid van de gemeente afneemt en we zien het meer in de noordelijke (36%) en zuidelijke provincies (38%) dan in het westen (25%) of oosten (25%, niet in figuur).

Figuur 5.22

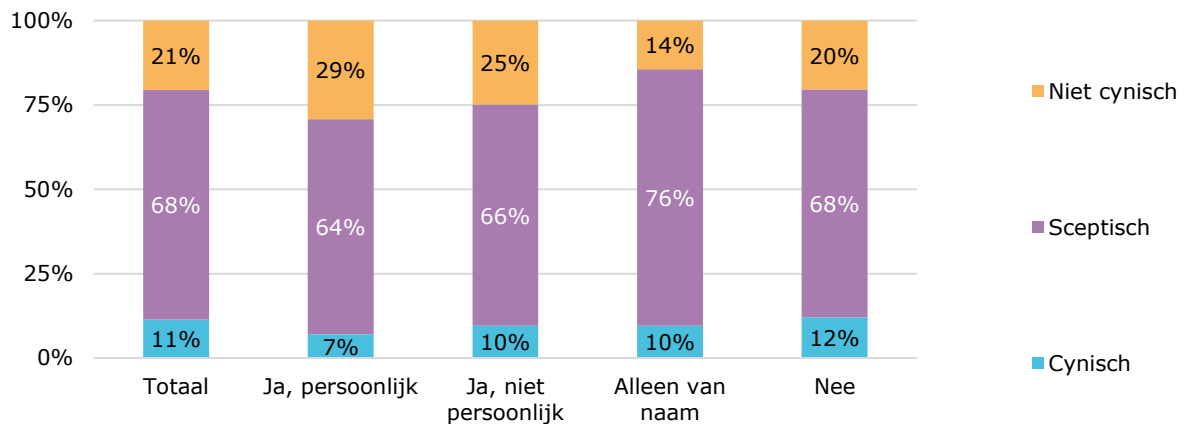
Nameting mei (n = 1.430); "Kende u de kandidaat waarop u gestemd heeft?"

Er is een negatieve samenhang tussen het kennen van de persoon waarop men stemde en het politieke cynisme. Kiezers die stemden op iemand die ze persoonlijk kenden, zijn duidelijk minder cynisch (7% is cynisch en 12% niet cynisch of vertrouwend) dan degenen die de kandidaat niet of alleen van naam kennen.

Figuur 5.23

Nameting mei (n = 1.430); politiek cynisme afgezet tegen kennen van de kandidaat waarop men stemde

INTERVIEW

Gemeente Almelo (73.000 inwoners), Overijssel.

Vrouw, 63 jaar, MBO. Werkzaam in loondienst. Stemde landelijk en gemeentelijk op CU.

De buurt, de gemeente, Nederland

Woonachtig in het centrum van Almelo. Er verdwijnen steeds meer en meer winkels waar woningen of appartementen voor terug komen. Ook is er wel eens overlast geweest van nabijgelegen horeca, maar dat is snel opgelost.

Mijn man doet vrijwilligerswerk en zo hebben we weet van de sociale problemen in de gemeente.

Onbehagen

Ik ben zeer ontevreden met het sociaal beleid van de gemeente. Door het vrijwilligerswerk nemen we de gemeente veel werk uit handen, maar we worden dan niet gesteund door de gemeente. De ambtenaren van de sociale dienst hebben wel waardering voor het werk, maar vanuit de gemeente komt geen financiële steun. De CU is ook geïnteresseerd in mijn mening, maar dat komt ook omdat we dus de fractievoorzitter kennen en onze politieke overtuigingen komen overeen. Het is belangrijk voor de vertegenwoordiging dat er vertrouwen is in de bewindsman of -vrouw, je moet dan wel kennis hebben van de achtergrond van een persoon of de persoon zelf kennen.

Verkiezingen

Vanuit geloofsovertuiging stem ik CU. Ook kennen we de fractievoorzitter van het CU in Almelo, waar ik erg tevreden over ben. Ik zie het nut niet in van zoveel politieke partijen. De uitvoering is ontoereikend, ik heb er weinig positiefs over te melden.

Democratie en inspraak in de buurt

Ik ben niet tevreden met de huidige democratie. De kundigheid van raadsleden zou belangrijker moeten zijn dan op een verkiesbare plaats staan bij de gemeenteraadsverkiezingen.

De gemeente moet burgerinitiatieven [zoals in het sociaal domein] veel meer faciliteren, zodat mensen zelf geen kosten hoeven te maken.

Er was een inloopavond over de inrichting van een straat en de verkeersduiding, maar er wordt wel vooraf al verteld dat er geen geld is voor andere initiatieven.

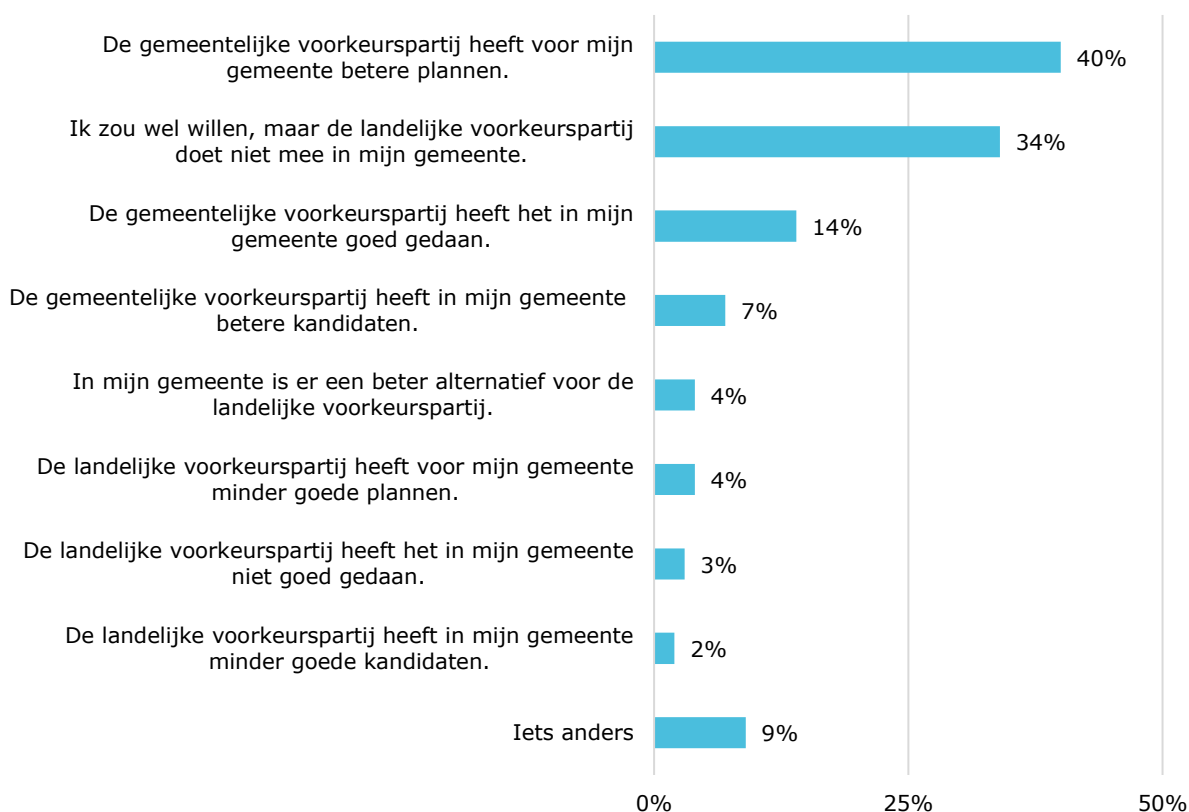
5.15 Partijpolitiek aanbod

Het aanbod aan politieke partijen verschilde bij de gemeenteraadsverkiezingen sterk tussen de gemeenten (zie hoofdstuk 3). Uit het onderzoek blijkt dat een derde van de kiezers die niet op hun landelijke voorkeurspartij hebben gestemd dat hebben gedaan omdat deze partij niet meedeed in hun gemeente (34%). Het grootste deel van deze kiezers (die niet konden stemmen op hun landelijke voorkeurspartij) heeft echter gestemd op hun gemeentelijke voorkeurspartij vanwege politiek-inhoudelijke redenen.

- 40 procent laat weten dat de gemeentelijke voorkeurspartij betere plannen heeft
- Veertien procent is tevreden over de prestaties van de gemeentelijke voorkeurspartij
- Zeven procent vindt de kandidaten van de gemeentelijke voorkeurspartij beter

Figuur 5.24

Maart-meting (n = 660); "Voor de Tweede Kamerverkiezingen zou u nu stemmen op uw landelijke voorkeurspartij en bij de gemeenteraadsverkiezingen stemt u (waarschijnlijk) op uw gemeentelijke voorkeurspartij. Waarom stemt u bij de gemeenteraadsverkiezingen niet op uw voorkeurspartij voor Tweede Kamerverkiezingen?"

INTERVIEW

Gemeente Sittard-Geleen, Sittard, dorp X (93.000/ 37.000/ 6.000 inwoners), Limburg.

Man, 63 jaar, WO. Gepensioneerd. Stemde zowel landelijk als gemeentelijk CDA.

De buurt, de gemeente, Nederland

Ik woon in de gemeente Sittard-Geleen, een gefuseerde gemeente. Daarbinnen woon ik in het dorp X. Ik vind de fusie mislukt omdat er te weinig aandacht is besteed aan de verschillen tussen de dorpen. Het gaat vaak over oude sentimenten die zorgen voor spanningen binnen de gemeenteraad. Met de gemeente heb ik dus niet zoveel binding, omdat deze gedwongen samengesteld is uit dorpen die heel anders zijn.

Democratie en inspraak in de buurt

Er bestaan wel inspraakinitiatieven en ik doe daar ook wel aan mee. Maar er wordt weinig mee gedaan.

Toch heb ik wel het idee dat lokale politici bereikbaar zijn, omdat iedereen elkaar kent.

Ik houd me heel veel bezig met burgerparticipatie, heb al vaker aan de bel getrokken: veel praatjes, veel beloftes, maar er komt weinig van terecht. Om die reden voelde ik me niet serieus genomen en ben ik er zelfs mee gestopt.

Naar aanleiding van de versoepeling van het coffeeshopbeleid, heb ik op een gegeven moment een lange brief geschreven naar de CDA-fractie. Uiteindelijk heeft dit het gewenste effect gehad.

Verkiezingen

Ik volg de lokale politiek goed, ook de onderhandelingen n.a.v. de gemeenteraadsverkiezingen. Ik weet ook dat het vormen van een coalitie moeizaam gaat, mede door de verschillen tussen de dorpen.

Lokale partijen doen het altijd heel goed in de gemeente. Komt ook doordat lokale partijen meer inspelen op de deelbelangen van de dorpen en daarmee stemmen winnen.

Wij stemmen in Sittard niet overtuigd op een partij, wij stemmen op een persoon. Ik stem al vele jaren op dezelfde man. Ik ken hem persoonlijk en daardoor heb ik altijd al veel aan hem gehad. Je weet gewoon: die persoon is betrouwbaar. En dat is het belangrijkste.

Veel partijen hebben van tevoren aangegeven niet in een coalitie te willen met het CDA, omdat men vindt dat het CDA zich vrij 'regentesk' heeft opgesteld de laatste jaren. Dat is terecht, zo werkt democratie, je wordt beoordeeld op je prestaties.

Onbehagen

Onbehagen ervaar ik bij de eerder genoemde oude sentimenten van de dorpen die nog erg levend zijn en merkbaar in de gemeenteraad. Eigenlijk zou je gewoon schoon schip moeten maken. Oftewel: raadsleden die de fusie proberen terug te draaien, niet meer in de gemeenteraad laten zitten.

Nieuwe vormen van participatie & inspraak

Niet voor de vorm om participatie vragen! Dat komt nu wel vaak zo over is mijn ervaring.

6

HOOFDSTUK

Aanpassingen aan of aanvullingen op de gemeentelijke democratie?

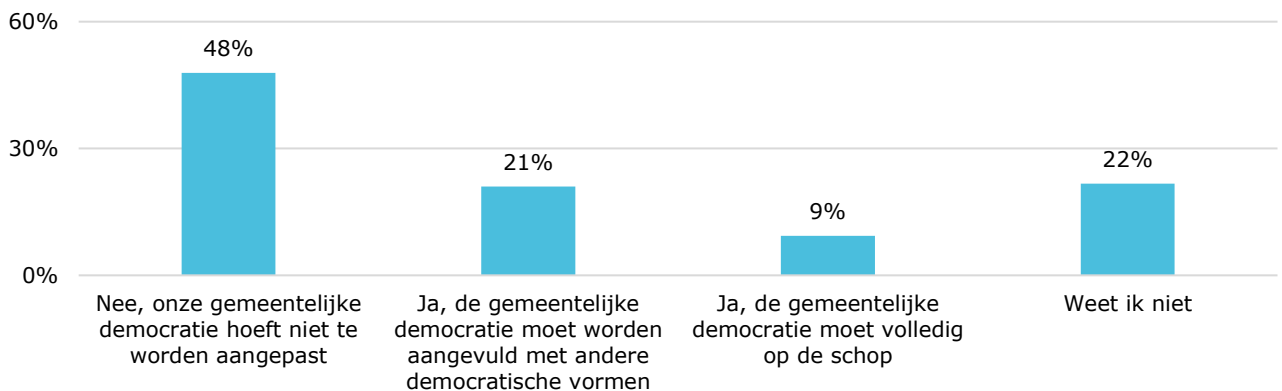
6. Aanpassingen aan of aanvullingen op de gemeentelijke democratie?

6.1 Moet democratisch stelsel worden aangepast?

Op de vraag of men vindt dat de gemeentelijke democratie, met onder andere eens in de vier jaar gemeenteraadsverkiezingen, moet worden aangepast, antwoorden drie op de tien kiezers bevestigend. Een op de vijf (21%) wil de gemeentelijke democratie aanvullen met nieuwe democratische vormen, terwijl negen procent het hele stelsel op de schop wil nemen. Bijna de helft (48%) vindt dat er geen aanpassingen nodig zijn, 22 procent weet het niet.

Figuur 6.1

Mei-meting (n = 1.582); "Vindt u dat onze gemeentelijke democratie, met onder andere eens in de vier jaar gemeenteraadsverkiezingen, moet worden aangepast?"

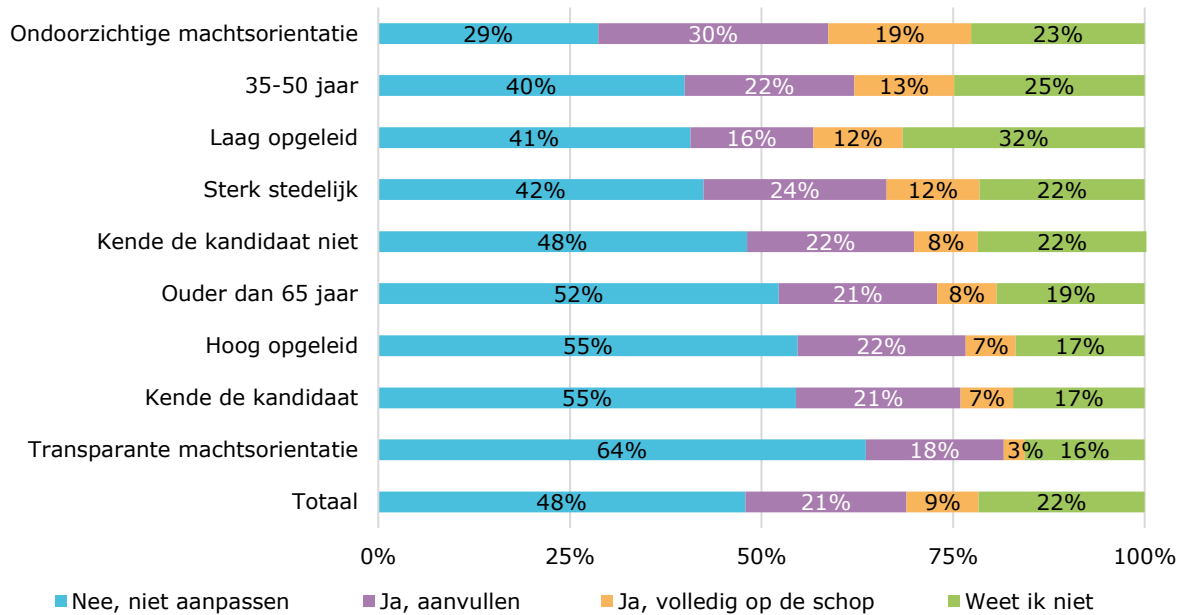
Wie zijn degenen die de gemeentelijke democratie willen aanpassen? Of anders gezegd, welke factoren verklaren de behoefte het democratisch stelsel aan te passen of om te gooien?

We zien dat lager opgeleiden minder vaak dan hoger opgeleiden vinden dat alles mag blijven zoals het is (41% versus 55%), maar dat vertaalt zich niet automatisch in de behoefte aan grootscheepse veranderingen, maar vooral in een hoger percentage 'weet ik niet' (32% versus 17%). Ook de variabelen leeftijd, sekse, stedelijkheid of de kandidaat wel of niet kennen laten geen grote verschillen zien in de roep om verandering.

Het grootste verschil zien we in het onderscheid naar machtsoriëntatie (politiek cynisme niet meegerekend). Kiezers met een ondoorzichtige machtsoriëntatie willen in 49 procent van de gevallen dat de gemeentelijke democratie moet worden aangepast, tegen 21 procent van degenen met een transparante machtsoriëntatie.

Figuur 6.2

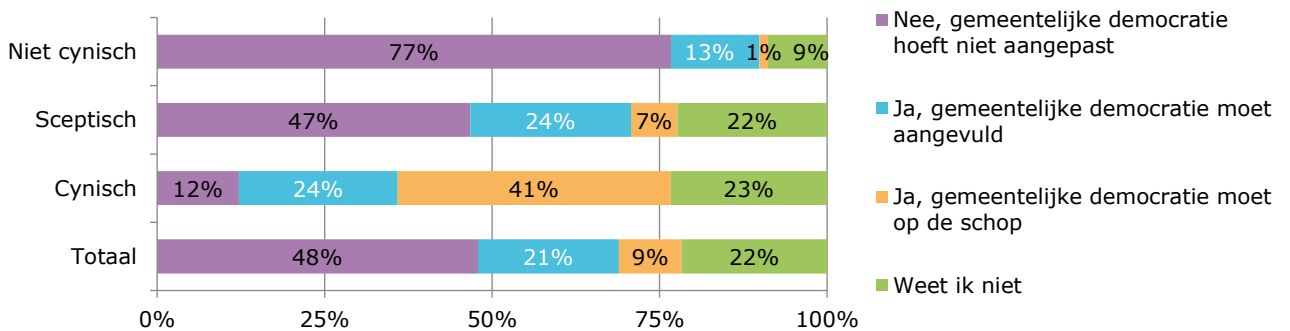
Mei-meting (n = 1.582); "Vindt u dat onze gemeentelijke democratie, met onder andere eens in de vier jaar gemeenteraadsverkiezingen, moet worden aangepast?"

Hieronder zien we dat vier op de tien politieke cynici de gemeentelijke democratie op de schop willen gooien (41%), tegen slechts één procent van de politieke 'niet cynici' en zeven procent van de sceptici. De roep om verandering in de gemeentelijke democratie ligt dus voornamelijk bij de cynische kiezer, die zoals we in paragraaf 5.8 lieten zien, minder beïnvloed wordt door de gang van zaken bij de gemeenteraadsverkiezingen.

Figuur 6.3

Mei-meting (n = 1.582); politiek cynisme naar aanpassingen aan gemeentelijke democratie

INTERVIEW

Rotterdam, Zuid-Holland (640.000 inwoners)

Vrouw, 70 jaar, HBO, gepensioneerd. Stemde landelijk GroenLinks, lokaal NIDA.

In Rotterdam vormden VVD, D66, GroenLinks, PvdA, CDA en ChristenUnie-SGP een college. Leefbaar Rotterdam, met elf zetels twee keer zo groot als de nummer 2 (VVD), belandde in de oppositie. Op het moment van dit interview leek het erop dat Leefbaar geen deel ging uitmaken van de coalitie, maar was dit nog niet duidelijk.

De buurt, de gemeente, Nederland

Ik voel me sterk verbonden met de stad Rotterdam. Ben veel actief geweest bij verschillende bewegingen, nu lid van NIDA. Ik heb moeite met afval op straat, de vervallen huizen, maar dat is ook wel Rotterdams eigen.

Democratie en inspraak in de buurt

Ik woon wel inspraakavonden bij van de gemeente over deze zaken. Ik vind het contact leggen met gemeenteraadsleden makkelijk en daardoor ook toegankelijk. Raadsleden willen zich inzetten voor mensen die daar zelf achteraan gaan.

Verkiezingen

Ik heb bij de gemeenteraadsverkiezingen NIDA gestemd, niet vanuit geloofsovertuiging, maar vooral vanwege woon- en armoedebeleid. Ook het basisinkomen vind ik een goede zaak. Landelijk stem ik GroenLinks, maar het was vrijwel zeker dat zij bij de gemeenteraadsverkiezingen genoeg stemmen zouden krijgen, dus dan liever een partij steunen die moet knokken voor hun stemmen.

Ik vind de uitslag vervelend, maar hoop desalniettemin op een coalitie van onder andere Leefbaar Rotterdam en de VVD. Ik heb er vertrouwen in dat de oppositie de plannen van de coalitie dan gaat afschieten. Ik vind het niet goed dat Leefbaar wordt buitengesloten, want de verkiezingsuitslag zegt gewoon dat Leefbaar het voortouw moet hebben want die hebben gewoon de meeste zetels gewonnen. Je moet luisteren naar wat de kiezer heeft gewild. Die hebben dit gewild. Laat maar gaan dan, kijken wat eruit komt. Ik vind wel dat Leefbaar Rotterdam de stad de afgelopen jaren negatiever heeft gemaakt. Maar na elke verkiezingen moet je weer nieuw vertrouwen hebben, dus wie weet of deze samenstelling wat gaat opleveren.

Verwachtingen gemeentepolitiek

Het hangt af van de partijen. In Leefbaar Rotterdam heb ik weinig vertrouwen want die hebben Rotterdam ook geen betere stad gemaakt.

Onbehagen

Ik heb in 2016 een woonreferendum, tegen de woonvisie van de gemeente, georganiseerd, veel actiegevoerd. De gemeente heeft dat naar mijn idee geboycot door er zo min mogelijk aandacht aan te geven. Dit vond ik heel erg.

Nieuwe vormen van participatie & inspraak

Ik woon de gemeenteraadsvergaderingen wel eens bij vanaf de publieke tribune, maar ik ken verder geen andere, nieuwe vormen van inspraak.

6.2 Aanvullende democratische vormen

De kiezers die aangegeven hebben de gemeentelijke democratie aan te vullen, hebben we gevraagd aan te geven hoe er volgens hen kan worden aangevuld. Deze respondenten noemen onder andere lokale referenda (al dan niet bindend), een gekozen burgemeester en meer inspraak voor wijk- en buurtraden.

Kiezers die het hele stelsel op de schop willen gooien, noemen een veelheid aan mogelijke veranderingen. Hieronder vallen eveneens lokale referenda, gekozen burgemeester en inspraak, maar ook het inperken van het aantal partijen, een kiesdrempel en een districtenstelsel worden genoemd.

We hebben de kiezers vervolgens gevraagd wat ze van onderstaande democratische aanvullingen vinden, of het al plaatsvindt in hun gemeente en in hoeverre zij hier (wel eens) aan deelnemen.

Kiezers zijn uitermate positief over toevoegingen aan de lokale democratie die uitgaan van inspraak, dialoog en participatie: negen op de tien kiezers zijn positief over vormen waarin burgers actief meepraten over problemen en oplossingen die zijn ontwikkeld door de gemeente. In feite gaat het dan over relatief traditionele vormen van inspraak. Bijna de helft van de kiezers ziet dit al gebeuren in hun gemeente en achttien procent zegt hier wel eens aan deel te nemen.

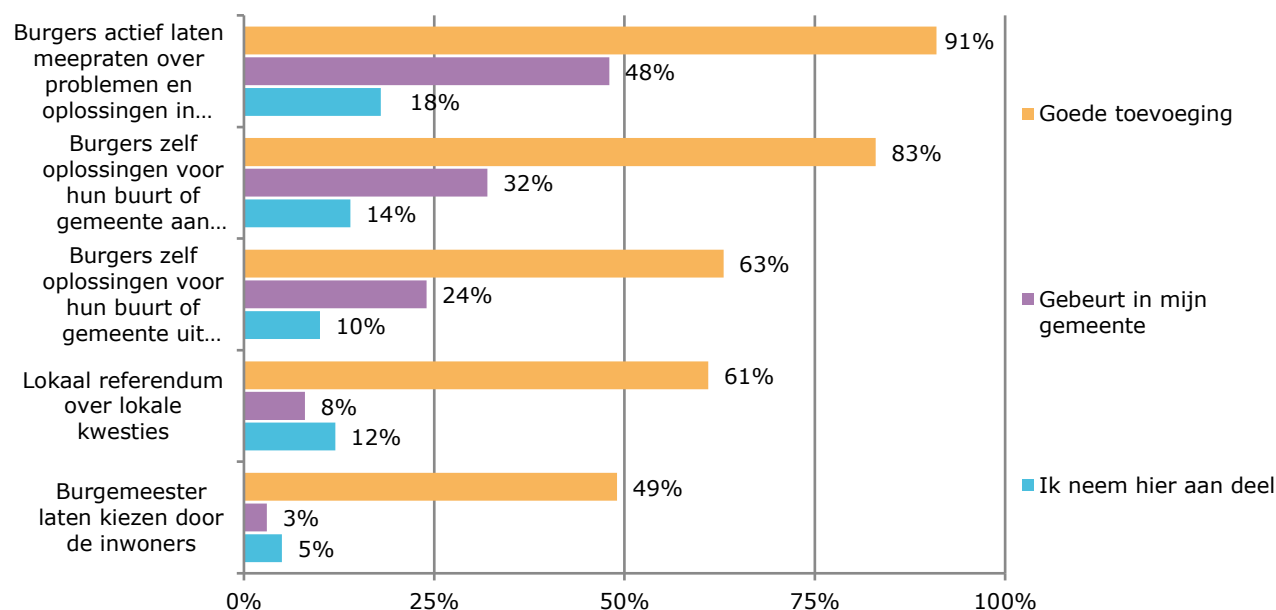
Een vorm waarin meer initiatief bij de burgers ligt, het laten aandragen en ontwikkelen van oplossingen door burgers zelf, vinden ruim acht op de tien kiezers een goede aanvulling op de lokale democratie. Ongeveer een derde geeft aan dat dit in hun gemeente plaatsvindt, terwijl veertien procent dit wel eens doet.

Het idee burgers zelf oplossingen voor hun buurt uit te laten voeren wordt iets minder breed gedragen (63%). Een kwart ziet dit in de eigen gemeente al gebeuren, maar slechts één op de tien burgers neemt hier aan deel.

Het lokale referendum is bij het merendeel van de kiezers in trek als democratische aanvulling. De gekozen burgemeester is onder de helft van de kiezers in beeld als aanvulling. Hoewel dit weinig gebeurt, denken respondenten dit wel te zien en zeggen ze er (mondjesmaat) ook aan deel te nemen.

Figuur 6.3

Mei-meting (n = 1.582); "wat vindt u van de volgende vorm? / gebeurt dit in uw gemeente? / neemt u hier wel eens aan deel?", percentage "Ja"

INTERVIEW

Tilburg, Noord-Brabant (216.000 inwoners)

Vrouw, 33 jaar, HBO, werkzaam in loondienst. Stemde landelijk Partij voor de Dieren, lokaal GroenLinks

De buurt, de gemeente, Nederland

Ik woon naar tevredenheid in Tilburg, in een multiculturele wijk. Dat vind ik een verrijking omdat je gepusht wordt om over de oorsprong van je normen en waarden na te denken. Daar wordt de samenleving echt rijker van. Maar daar denkt het merendeel van de bevolking anders over volgens mij.

Democratie en inspraak in de buurt

Het is belangrijk dat volksvertegenwoordigers luisteren naar wat je zegt, niet dat ze doen wat je zegt.

Ik denk dat zodra je in de regering of gemeenteraad zit, je vanzelf zo ver bent verwijderd van het volk, dat er automatisch een bepaalde afstand wordt gecreëerd.

Ondanks dat we in een internetsamenleving leven waarin je iedereen makkelijk een mail kunt sturen, voelt 'Den Haag' vele malen verder weg dan je eigen gemeentehuis.

Verkiezingen

Ik baseer mijn stemkeuze ook op stemwijzer en coulante standpunten over 'buitenlanders' vind ik daarvan het belangrijkste. Ik stem lokaal GroenLinks vanwege duurzaamheid en standpunten over multiculturaliteit. Bij de Tweede Kamerverkiezingen heb ik dit keer PvdD gegaan, want die kwam hoger uit de stemwijzer én ik verwacht dat die partij meer tegengas geeft dan GL, gezien de afgelopen jaren. Ik stem al jaren op GroenLinks en het blijft allemaal een beetje hetzelfde. Ik vind het nu wel tijd dat er iets meer tegengas wordt gegeven.

Ik volg zowel de lokale als landelijke politiek niet zo zeer. Vroeger had ik echt een afkeer van politiek, veel getouwtrek maar er gebeurt niks. Nu ben ik wat ouder en zie ik wel steeds meer de noodzaak van bepaalde thema's, zoals milieu.

Ik keur uitsluiting van bepaalde partijen enigszins af. Je krijgt ongelukkige burgers als je partijen uitsluit. We leven in een democratie, je moet naar de meerderheid luisteren, ongeacht de politieke visie in kwestie. Aan de andere kant, bij elkaar hebben de groepen die niet met Smolders willen samenwerken ook een meerderheid. Ook al vind ik het in dit geval niet leuk, je moet openstaan voor een gesprek want misschien heb je meer overeenkomsten dan je denkt.

Verwachtingen gemeentepolitiek

Weinig verwachtingen omdat ik eigenlijk niet weet hoe een gemeenteraad werkt. Werken gemeenteraadsleden part time of full time? Waar zitten ze overdag? Geen idee hoe je ze zou moeten bereiken, dat maakt de afstand ook groter. Misschien dat ik ze beter zou kunnen beoordelen als ik dat zou weten.

Onbehagen

Ik heb geen negatieve ervaring met de gemeentepolitiek, want ik heb eigenlijk ook geen idee wie welke verantwoordelijkheden heeft.

Nieuwe vormen van participatie & inspraak

Ik heb eigenlijk geen idee in hoeverre er iets aan inspraak gebeurt in Tilburg.

Participatie via internet zou heel goed werken (bijvoorbeeld petities via Twitter of e-mail, machtig medium) omdat dat makkelijk zichtbaar is voor iedereen en vraagt om verantwoording van de politicus in kwestie. Geef het internet meer macht want dit is een bereikbaar middel.

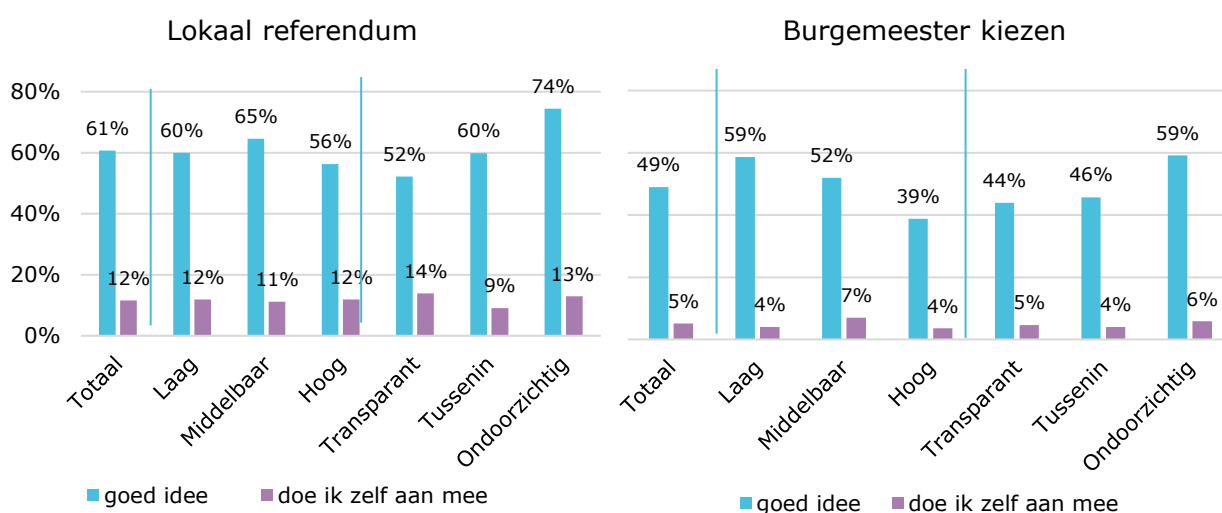
6.3 Aanvullende democratische vormen naar achtergrondkenmerken

Zoals bekend⁴¹ willen lager opgeleiden graag meer directe democratie als aanvulling en zijn vormen van deliberatieve democratie populair onder beide groepen, maar participeren hoger opgeleiden hier meer in dan lager opgeleiden. Dat blijkt ook uit onderhavig onderzoek.

In onderstaande figuur zien we de steun voor het lokale referendum en de gekozen burgemeester afgezet tegen opleiding en machtsoriëntatie. Voor beide geldt dat het aandeel 'goed idee' onder lager opgeleiden en mensen de een ondoorzichtige machtsoriëntatie aanhangen hoger is dan onder hoger opgeleiden en mensen met een transparante machtsoriëntatie. Het aandeel dat zegt hieraan mee te doen (wat voor de gekozen burgemeester in principe niet kan, voor lokale referenda soms) verschilt weinig tussen de groepen.

Figuur 6.4

Mei-meting (n = 1.582); "Wat vindt u van de volgende vorm? / neemt u hier wel eens aan deel?" Naar opleiding en machtsoriëntatie

⁴¹ Onder andere uit onderzoek van I&O Research (februari 2018) voor Vrij Nederland en Nieuwsuur "Democratie hoeft niet op schop, maar lager opgeleiden willen meer stem" bleek voor het nationale democratische stelsel: 15 procent wil democratische stelsel op de schop, 21% wil aanvullingen, 47% vindt dat het stelsel helemaal niet hoeft te worden aangepast en 17 procent weet het niet. Het aandeel dat geen democratische veranderingen wil is beduidend groter (56%) onder hoger opgeleiden dan onder lager opgeleiden (36%).

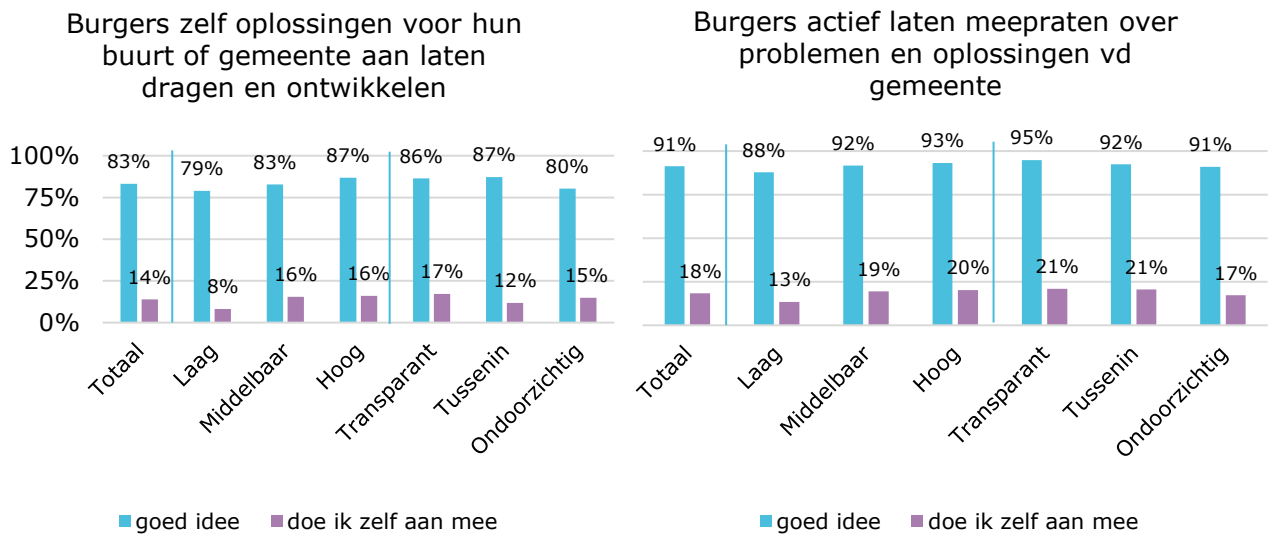
Voor burgerparticipatie en deliberatie zien we een iets ander beeld. Het actief laten meepraten van burgers – op initiatief van de gemeente – wordt weliswaar gedragen door zowel lager als hoger opgeleiden, deelname ligt onder hoger opgeleiden hoger (20%) dan onder lager opgeleiden (13%). Naar machtsoriëntatie zijn de verschillen kleiner.

Als het initiatief bij de burgers komt te liggen (het laten aandragen en ontwikkelen van oplossingen door burgers zelf) is niet alleen het enthousiasme onder lager opgeleiden (79% vindt het goed) lager, maar ook de deelname (8%) dan onder hoger opgeleiden (87% en 16%). Naar machtsoriëntatie zijn die verschillen er niet.

Figuur 6.5

Mei-meting (n = 1.582); “Wat vindt u van de volgende vorm? / neemt u hier wel eens aan deel?”

Naar opleiding en machtsoriëntatie

INTERVIEW

Stad Groningen, wijk Hoogkerk (202.000/ 16.000 inwoners)

Man, 32 jaar, HBO, werkzoekend, samenwonend. Stemde D66.

Hoogkerk is een wijk in de gemeente Groningen en ligt ten westen in stad Groningen. Tot 1969 was Hoogkerk een zelfstandige gemeente, die tot het Westerkwartier werd gerekend.

De buurt, de gemeente, Nederland

Fijne woonomgeving. Het is rustig, weinig overlast, groen en genoeg sportvoorzieningen.

Ik voel mij verbonden met de wijk, mede omdat ik bezig ben met het opzetten van een buitensport-voorziening in de recreatieplas in de buurt met als hoger doel om de cohesie in de wijk te vergroten en iedereen de mogelijkheid te bieden om gratis te sporten.

Democratie en inspraak in de buurt

Democratie is voor mij dat mensen hun stem laten horen, en dat dit ook mag. En dat er vervolgens ook daadwerkelijk wat gedaan wordt met de stem.

Samen met organisatie X heb ik de gemeente benaderd met het plan voor het sportpark, en zij hebben toegezegd om subsidie bij te dragen aan het plan. De rest van de financiering moet van provincie en bedrijven komen.

Met het sportpark, gaat dit vrij goed. Het is soms wel moeilijk om in contact te komen met bepaalde mensen. Er wordt over het algemeen goed geluisterd naar de bewoners. Het gaat alleen soms erg traag, dat is zonde dat initiatieven dan zo lang blijven liggen.

Op gemeenteniveau kan er nog sneller gereageerd worden. Ook kan er meer direct contact gezocht worden met de buurtbewoners. Maar over het algemeen gaat het wel goed.

Verkiezingen

Sinds vorig jaar ben ik actiever de politiek aan het volgen. Maar ik weet niet in detail hoe het allemaal zit. Voorheen volgde ik het niet door een gebrek aan interesse en een gebrek aan gevoel van betrokkenheid. Nu heb ik ook sterk het gevoel dat ik zelf een steentje wil bijdragen.

Ik heb het idee dat lokale partijen steeds meer steun krijgen van de bewoners, omdat de bewoners het gevoel hebben dat deze partijen dichterbij hen staan. Bij landelijke partijen gaat het ook tijdens de gemeenteraadsverkiezingen nog vaak over landelijke issues en niet over de lokale issues.

Ik ga stemmen omdat ik een soort verantwoordelijkheidsgevoel hebben voor de gemeenschap. Bovendien wil ik enige mate invloed uitoefenen op mijn gemeente. Bij de laatste verkiezingen heb ik gestemd op D66. Elke verkiezing kijk ik opnieuw wat de standpunten van de verschillende partijen zijn. De persoon binnen de partij vind ik niet zo belangrijk in mijn stemkeuze.

Verwachtingen gemeentepolitiek

Ik verwacht dat er goed geluisterd wordt naar de bewoners. Dat zijzelf minder moeite moeten doen om zich gehoord te voelen. Als je initiatief wil nemen, wordt het je vrij moeilijk gemaakt en de gemeente zou meer begeleiding en steun hierin kunnen bieden. Dat hoop ik voor de toekomst.

Onbehagen

Ik krijg het idee dat ze bij verkiezingen bepaalde ideeën uiten en als ze dan gekozen zijn, dat ze dan toch andere dingen doen en in zekere zin de bevolking misleiden. Met name bij politieke partijen die er al heel lang zitten, krijg ik het gevoel dat ze met name geïnteresseerd zijn in mijn stem en niet in mijn mening. Ze lijken er vooral voor zichzelf te zitten. Hierdoor verlies ik wel vertrouwen in de politiek.

Nieuwe vormen van participatie & inspraak

Er zullen misschien wel meer manieren zijn, maar daar ben ik niet bekend mee.

Er zijn wel wijkraden in de stad, die hebben ook vergaderingen die je kan bijwonen. Zij kunnen wel helpen als je als bewoners iets wil aankaarten bij de gemeente.

Lokale referenda zijn alleen een goed idee als bewoners er een goede mening over kunnen vormen en als het hun daadwerkelijk raakt. Sommige complexe onderwerpen kunnen beter afgehandeld worden door de personen die er verstand van hebben. Met name bij inrichtingskwesaties zou het wel goed zijn om inwoners actief te betrekken bij het gemeentelijk beleid.